

Finansieringsordninger for naturrestaurering

En internasjonal eksempelsamling med relevans for norsk forvaltning

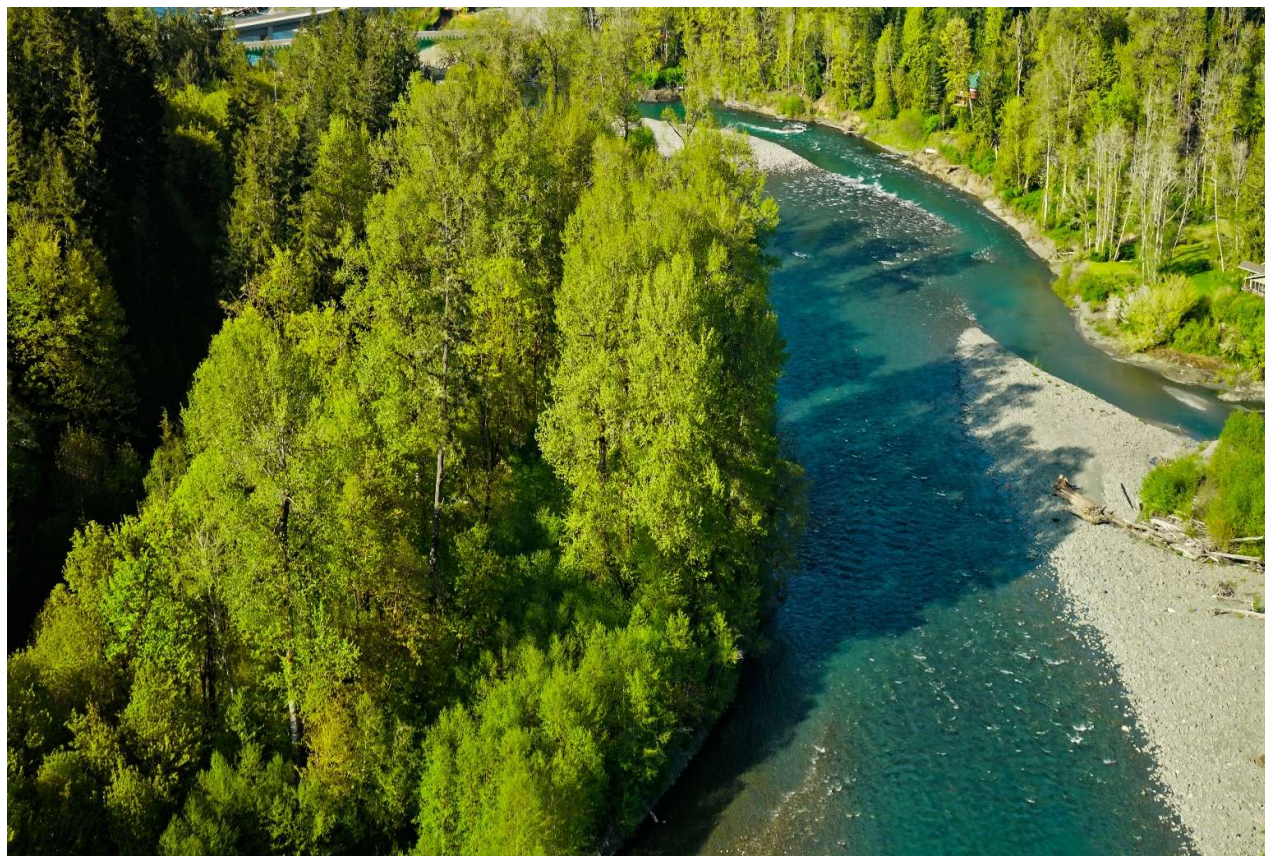

Foto: iStock

Forord

På oppdrag for Miljødirektoratet har Menon kartlagt finansieringsordninger for restaurering av natur i utvalgte land. Formålet har vært å belyse hvordan andre land organiserer finansiering av restaureringstiltak, og samle erfaringer som kan være relevante for videre utvikling av virkemidler i Norge.

Rapporten bygger på litteratur- og dokumentgjennomganger, intervjuer med fagpersoner og forvaltningsaktører i flere land, samt innspill fra en ekspertgruppe bestående av Sarah Löfqvist (ETH Zurich og Oxford University), Ståle Navrud (NMBU), Ben Groom (University of Exeter) og Marianne Zandersen (Aarhus Universitet). Kontaktpersoner i Miljødirektoratet har vært Anette Hornnæs, Vibeke Husby og Jo Halvard Halleraker. Vi takker alle som har bidratt med informasjon og vurderinger. Forfatterne står ansvarlig for alt innhold i rapporten.

Rapporten er skrevet av Linda Skjold Oksnes, Jorid Hoel og Øyvind N. Handberg. Ståle Navrud har vært kvalitetssikrer.

Desember 2025

Øyvind N. Handberg

Prosjektansvarlig

Menon Economics

Forsidebilde: Elwha-elven på Olympic Peninsula i Washington ble restaurert i et av de største naturrestaureringsprosjektene i USA, 2011-2014. Mer informasjon på [nettsidene til NOAA Fisheries](#).

Om Menon Economics

Menon Economics analyserer økonomiske problemstillinger og gir råd til bedrifter, organisasjoner og myndigheter. Vi er et konsultentselskap som opererer i grenseflatene mellom økonomi, politikk og marked.

Menon kombinerer samfunns- og bedriftsøkonomisk kompetanse innenfor fagfelt som samfunnsøkonomisk lønnsomhet, verdsetting, nærings- og konkurranseøkonomi, strategi, finans og organisasjonsdesign. Vi benytter forskningsbaserte metoder i våre analyser og jobber tett med ledende akademiske miljøer innenfor de fleste fagfelt. Les mer om vårt arbeid på menon.no.

Om Miljødirektoratet

Miljødirektoratet arbeider for et rent og rikt miljø. Hovedoppgavene er å redusere klimagassutslipp, forvalte norsk natur og hindre forurensning. Det er et statlig forvaltningsorgan underlagt Klima- og miljødepartementet. Direktoratet er faglig uavhengig. Dette innebærer å opptre selvstendig ved avgjørelser i enkeltsaker, formidling av kunnskap og rådgivning.

Miljødirektoratet har om lag 830 faste ansatte ved kontorene i Trondheim, Oslo, Svolvær, Tromsø og ved Statens naturoppsyns (SNO) lokalkontorer. I tillegg er om lag 130 deltidsansatte rovviltkontakter spredt over hele landet.

Innhold

Kort oppsummering av rapporten	4
Sammendrag	5
Offentlig sektor spiller en sentral rolle i finansiering av natur	5
Private investeringer kan være en betydelig kilde til økt finansiering	6
Tilgang til arealer for restaurering kan være en barriere	7
Ulike ordninger fordrer ulik offentlig ressursbruk	8
1 Formål og tilnærming	9
1.1 Bakgrunn for oppdraget	9
1.2 Framgangsmåte og avgrensninger	10
1.3 Rapportens oppbygging	11
2 Sentrale barrierer og ordninger for naturrestaurering	12
2.1 Sentrale barrierer for økt naturrestaurering	12
2.2 like kilder til og former for naturrestaureringsfinansiering	13
3 Dagens finansiering av naturrestaurering	17
3.1 Kostnader og finansiering av naturrestaurering	17
3.2 Eksempler på finansiering over offentlige budsjetter	20
3.3 Eksempler på utløst privat finansiering av restaurering	23
4 Nærmere om et utvalg finansieringsordninger	33
4.1 Redegjørelse for valg av finansieringsordninger	33
4.2 Helmi-programmet i Finland	34
4.3 UK Nature Impact Fund i England	36
4.4 Eingriffsregelung i Tyskland	38
4.5 US Wetland Mitigation Market i USA	43
5 Oppsummerende vurderinger	48
5.1 Det offentlige er og vil være sentralt i naturrestaureringsfinansiering	48
5.2 Det er hensiktsmessig å realisere privat betalingsvilje	48
5.3 Ressursbruken avhenger av en rekke forhold	50
5.4 Helhetlig og langsiktig strategi	51
5.5 Krevende å sikre varig virkning	51
5.6 Arealtilgang som flaskehals for restaurering	52
Referanseliste	53
Vedlegg 1: Nærmere om metode	57
Vedlegg 2: Nøkkelinformasjon om ulike finansieringsordningene	59

Kort oppsummering av rapporten

Denne rapporten kartlegger ordninger for finansiering av naturrestaurering og løsninger for tilgang til arealer i andre land, med særlig fokus på Europa og Nord-Amerika. Kartleggingen viser at naturrestaurering i hovedsak finansieres offentlig. Gevinstene ved naturrestaurering er i stor grad fellesgoder som er krevende å omsette i private inntektsstrømmer. Samtidig peker vi på at privat kapital kan være et viktig supplement og kan utløse mer naturrestaurering enn kun med offentlig finansiering.

Vi identifiserer fire typer mekanismer som kan mobilisere privat kapital til naturrestaurering: (1) kompensasjon for naturtap ved inngrep, (2) markeder for naturbaserte kreditter, (3) blandet finansiering der offentlig kapital reduserer risiko for private investorer, og (4) betaling for økosystem-tjenester. Vi viser at slike mekanismer kan øke samlet naturrestaureringsfinansiering, men at de også gir styringsutfordringer og kan ha betydelige transaksjonskostnader knyttet til måling, oppfølging og tilsyn.

Kompensasjonskrav kan gi betydelige bidrag til naturrestaurering, særlig der kravene er strenge og følges opp med omfattende systemer for måling og verifikasjon. Samtidig er det risiko for at fleksible og markedsbaserte løsninger kan føre til at kompensasjonen svekker terskelen for å tillate nedbygging av naturverdier.

Markeder for naturbaserte kreditter kan mobilisere private midler når naturgevinster er standardisert og etterprøvbare. Slike markeder kan deles inn i frivillige markeder, hvor etterspørselen er drevet av frivillige kjøp og virksomheters egne mål, og kompensasjonsmarkeder, hvor etterspørselen avhenger av lovpålagte krav, for eksempel ved nedbygging av naturarealer. En forutsetning for å redusere risiko for lav kvalitet og «grønnvasking» er tydelige regler for måling, addisjonalitet og varighet. Offentlig forvaltning vil derfor kunne være sentralt for å sikre kvalitet, transparens og tillit.

Blandet finansiering («blended finance») kan trekke inn privat kapital ved at offentlige midler tar deler av risikoen ved investeringer i naturrestaurering. Ordningen forutsetter mulighet for avkastning, men kan også bidra til å realisere mer økologisk komplekse prosjekter enn hva som ofte er tilfelle med ren privat finansiering. Samtidig innebærer modellen en risiko for at gevinster privatiseres, mens offentlig sektor bærer en større del av risikoen.

Betaling for økosystemtjenester kan være relevant der naturrestaurering gir tydelige, direkte fordeler for identifiserbare aktører, for eksempel knyttet til vannkvalitet eller flomdemping. Slike modeller krever at man klarer å identifisere tjenestene, hvem som har nytte av dem, og hvordan betalingsvilje kan mobiliseres i praksis.

Tilstrekkelig etterspørsel etter naturrestaurering, sammen med offentlig arealforvaltning som legger til rette for restaurering, kan i prinsippet stimulere både til økt tilbud av arealer for restaurering og til utvikling av aktører som gjennomfører restaureringstiltak. I praksis er det imidlertid både utfordringer med tilstrekkelig etterspørsel, tilrettelegging i arealforvaltningen og påfølgende tilgang på arealer. Det betyr at virkemidler for økt finansiering til naturrestaurering må sees i sammenheng med arealforvaltningen generelt.

Sammendrag

Denne rapporten kartlegger ordninger for finansiering av naturrestaurering og løsninger for tilgang til arealer i andre land, med særlig fokus på Europa og Nord-Amerika. Formålet er å gi et kunnskapsgrunnlag for mulighetsrommet for å skalere opp og innføre andre måter å finansiere naturrestaurering i Norge. Vi har derfor prioritert å se nærmere på ordninger som skiller seg fra de som brukes i Norge, men som samtidig vurderes som relevante i en norsk kontekst.

Analysen bygger på forskningslitteratur og rapporter, gjennomgang av offentlige dokumenter og programbeskrivelser, intervjuer med personer som jobber med de aktuelle ordningene og prosjektene samt innspill og kvalitetssikring fra en internasjonal ekspertgruppe. Rapporten beskriver først et rammeverk for finansiering av naturrestaurering, deretter omfang og ordninger for finansiering i ulike land, før vi går i dybden på fire ordninger for finansiering av naturrestaurering i ulike land. De fire ordningene vi har valgt å se nærmere på er beskrevet i tekstboksen under. Gjennomgangen av disse viser hvordan finansiering av naturrestaurering kan organiseres på ulike måter, fra helhetlig offentlig finansiering til markedsbaserte løsninger der private aktører spiller en sentral rolle. Til slutt gjør vi en overordnet vurdering av styrker og svakheter ved ulike typer ordninger og drøfter relevans for Norge. Erfaringene fra andre land peker på at offentlig finansiering og regulering synes nødvendig for å utløse restaurering i større skala, enten direkte gjennom statlige finansieringsordninger eller indirekte ved å stille krav eller etablere rammer for ordninger som mobiliserer private investeringer.

Finansieringsordninger for naturrestaurering som beskrives i detalj i rapporten:

- **Helmi-programmet (Finland):** Statlig tilskuddsordning etablert for å koordinere og skalere opp innsatsen for naturrestaurering gjennom offentlig finansiering, med tydelige mål for restaurering av prioriterte naturtyper fram mot 2030.
- **UK Nature Impact Fund (Storbritannia):** Fond basert på blandet finansiering, der offentlig kapital brukes til å redusere risiko og mobilisere private investeringer i naturrestaureringsprosjekter. Inntektene er forventet å komme fra blant annet salg av karbon- og biodiversitetskreditter.
- **Eingriffsregelung (Tyskland):** Lovfestet kompensasjonsordning som pålegger utbyggere å unngå, redusere eller kompensere for naturtap, og som finansierer restaurering gjennom direkte tiltak eller arealbaserte kompensasjonskrav.
- **US Wetland Mitigation Market (USA):** Regulatorisk marked for våtmarks-kompensasjon, der utbyggere kan oppfylle kompensasjonskrav ved å kjøpe kreditter fra godkjente habitatbanker.

Offentlig sektor spiller en sentral rolle i finansiering av natur

Naturrestaurering bidrar til å gjenopprette økosystemtjenester, som karbonlagring, flomdemping, vannrensing og pollinering. Slike tjenester er i stor grad fellesgoder med verdi for samfunnet, men som kan være krevende å omsette i privat avkastning. Europakommisjonen (2022) anslår at samfunnet får igjen 8-40 kroner per krone investering i naturrestaurering. Selv om restaurering kan gi betydelige netto nyttegevinster, kan det være enkelte aktører som bærer kostnadene og andre som får gevinstene.

Naturrestaurering finansieres per i dag i hovedsak av offentlige midler, både i Norge og internasjonalt. Nesten tre fjerdedeler av naturrestaureringsfinansieringen kommer fra offentlige midler (UNEP 2024). Erfaringer viser at offentlig finansiering og regulering fortsatt er avgjørende for å mobilisere privat

kapital, kanalisere investeringene til prosjekter som gir naturverdi, og sikre gjennomføring av tiltak der privat finansiering er vanskelig.

Naturrestaureringsforordningen i EU har bidratt til økt fokus på restaurering av natur i Europa, og de andre nordiske landene synes å ha større fokus på restaurering av natur enn Norge. Det er imidlertid krevende å måle omfanget av offentlig finansiering. Det finnes i dag ingen dekkende oversikt over hvor mye som brukes via offentlige budsjetter på naturrestaurering. Ifølge tall fra Eurostat bruker offentlig sektor i Norge sjettemest på restaurering og bevaring av natur per innbygger i Europa (Eurostat 2025). Blant de nordiske landene ligger både Sverige og Finland høyere. EUs LIFE-program er også en viktig kilde til finansiering og bidrar med delfinansiering av flere store restaureringsprosjekter i EU-land, inkludert i de andre nordiske landene.

I Finland bidrar Helmi-ordningen til økt koordinering og finansiering av bevaring og restaurering av natur i Finland. Programmet vil bruke 423 millioner euro i perioden 2020-2030, tilsvarende om lag 465 millioner kroner i årlige statlige tilskudd. Bevilgningen fastsettes årlig i statsbudsjettet og framdriften ligger foreløpig bak skjema. Den faktiske årlige finansieringen er på om lag 307 millioner kroner, hvorav omtrent 260 millioner kroner har gått til naturrestaurering.

Private investeringer kan være en betydelig kilde til økt finansiering

Private midler er en mulig kilde til økt finansiering av naturrestaurering og kan supplere den offentlige finansieringen, også i Norge. UNEP (2024) viser at det er flere land som har ordninger som regulerer eller legger til rette for privat finansiering av restaurering. Tilsvarende løsninger kan vurderes i Norge for å finansiere økt naturrestaurering.

Vi identifiserer og beskriver fire typer mekanismer for å mobilisere privat kapital: (1) kompensasjon for naturtap ved inngrep, (2) markeder for naturbaserte kreditter, (3) blandet finansiering der offentlig kapital reduserer risiko for private investorer, og (4) betaling for økosystemtjenester. Vi viser også til eksempler på sektorrettede ordninger som bidrar til finansiering av naturrestaurering.

Slike ordninger kan bygge på påvirker-betaler-prinsippet (utvidet fra forurensar-betaler-prinsippet), der aktører som forårsaker naturtap eller naturforringelse bidrar til å finansiere restaurering. Et slikt prinsipp er sentralt i flere norske regelverk allerede. Vår gjennomgang viser at det også kan være muligheter for å mobilisere betaling for økosystemtjenester, for eksempel ved å utnytte privat betalingsvilje for redusert flomrisiko eller forbedret vannkvalitet.

Krav om kompensasjon for naturtap, for eksempel i forbindelse med utbygging, peker seg ut i litteraturen som et av virkemidlene som kan gi størst økning i finansiering av naturrestaurering (se for eksempel Löfqvist mfl. 2023). Det innebærer at offentlige og private virksomheter som gjennomfører tiltak som medfører tap av natur må kompensere for dette ved å gjennomføre og/eller finansiere tiltak som bedrer naturtilstanden. Ofte vil slike krav bygge på et tiltakshierarki, hvor utbygger først må forsøke å unngå og begrense skade, for deretter gjennomføre restaureringstiltak for å kompensere for eventuell resterende naturskade. Slike kompensasjonskrav bygger på et prinsipp om at påvirker betaler og kan bidra til at tap av natur i større grad internaliseres i økonomiske beslutninger og at natur i større grad hensyntas ved utbygging.

Rundt 40 land er identifisert til å ha ulike former for regulatoriske krav om å hensynta og kompensere for tap av natur ved inngrep, men det er stor variasjon i hvilken grad disse følges opp og har gitt resultater (Deutz mfl. 2020). USA, Sveits, Tyskland og England er blant landene som har regelverk som følges opp med ordninger for kompensasjon. Erfaringen fra kompensasjonsordningene vi har sett nærmere på, US Wetland Mitigation Market i USA og Eingriffsregelung, viser at slike ordninger kan

utløse et betydelig omfang av naturrestaurering. Samtidig er det krevende å sikre at kompensasjonen fullt ut oppnår økologisk ekvivalens med naturverdiene som går tapt.

Norge har ikke slike regulatoriske krav, men det er praksis for å stille krav om tilbakeføring av natur ved tildeling av enkelte konsesjoner, blant annet ved utbygging av vindkraft. For land med regulatoriske krav om kompensasjon varierer det i hvilken grad de åpner for at kompensasjon kan gjennomføres utenfor selve utbyggingsområdet, for eksempel gjennom kjøp av kreditter som representerer vern eller restaurering i andre områder (såkalte *offsets*), eller gjennom innbetaling til fond som finansierer naturtiltak. I England, USA og Tyskland er det etablert markedsbaserte løsninger som gjør det mulig å oppfylle kompensasjonskrav på denne måten. Disse kan gjøre det enklere å etterleve kravene og legge til rette for finansiering av større restaureringsprosjekter. Samtidig kan de gjøre det mer krevende å sikre at kompensasjonen fullt ut oppveier naturtapet ved utbygging, og de kan bidra til skjevheter i hvilke økosystemer som bygges ned og hvilke som bevares eller restaureres. Det er derfor avgjørende at slike ordninger ikke bidrar til å gjøre det enklere å få godkjent nedbygging av naturverdier som ellers ikke ville blitt tillatt.

Markeder for naturbaserte kreditter kan bidra til å gjøre det enklere å oppfylle regulatoriske krav, men også til å tilrettelegge for frivillige kjøp, blant annet som del av virksomheters egne bærekraftsmål. Det har vært en framvekst av slike markeder internasjonalt. Frivillige markeder finnes eller er under utvikling i flere land, blant annet Sverige, Finland, Tyskland, Storbritannia, Frankrike og USA. Selv om markedene i utgangspunktet er frivillige, er de ofte understøttet av offentlige reguleringer og standarder for måling av naturverdier. Europakommisjonen har nylig lagt fram et veikart for hvordan EU kan støtte utviklingen av frivillige markeder for naturbaserte kreditter (Europakommisjonen 2025a), noe som kan bidra til videre utvikling av markedene i Europa. Erfaringene viser at regulatoriske krav, som i Tyskland, USA og Storbritannia, kan bidra til å øke omsetningen av naturbaserte kreditter.

Betaling for økosystemtjenester kan også være en kilde til finansiering av enkelte prosjekter. Naturen leverer betydelige verdier til både lokalbefolkning og virksomheter i en del næringer. I rapporten viser vi hvordan prosjekter i land som Danmark, USA og Tyskland er delvis finansiert gjennom mobilisering av lokal og/eller privat betalingsvilje for tjenester naturen leverer. Flere av disse har som formål å bidra til bedre vannkvalitet. Ved å identifisere hvilke økosystemtjenester som gir direkte nytte for bestemte aktører, kan lignende prosjekter også utvikles i Norge. Eksempler kan være bedring av vannkvalitet, flomdemping og rekreasjonsmuligheter.

Blandet finansiering er en finansieringsmodell der offentlige midler eller donasjoner brukes til å mobilisere privat kapital ved å redusere risikoen for private investorer. Potensialet for denne typen finansiering er trolig begrenset på kort sikt. I eksemplet vi har sett på, UK Nature Impact Fund, er salg av naturbaserte kreditter og karbonkreditter en viktig inntektskilde for at fondet skal gi avkastning. Erfaringer viser at private midler i stor grad kanaliseres til enklere og økologisk mindre komplekse prosjekter. Dersom det etableres ordninger som legger til rette for private investeringer, som markeder for naturbaserte kreditter eller andre betalingsordninger, kan blandet finansiering bidra til å redusere denne skjevheten. Blandet finansiering kan også bidra til å bygge tillit til nye investeringsklasser og spille en rolle i finansieringen av prosjekter der det finnes betalingsvilje for økosystemtjenester.

Tilgang til arealer for restaurering kan være en barriere

Tilgang til egnede arealer er en forutsetning for restaurering av natur. Gjennomgangen viser at tilgang kan være særlig krevende ved restaurering av økosystemer som strekker seg over større sammenhengende arealer, som for eksempel våtmarker. Restaurering av slike områder kan kreve tilslutning og involvering fra mange grunneiere.

Ved bruk av kompensasjonsordninger og frivillige markeder for naturbaserte kreditter vil aktørene i stor grad selv måtte identifisere og finansiere arealer for restaurering. Inntrykket fra de private ordningene vi har sett nærmere på er at tilbud av arealer og restaureringsprosjekter generelt ikke er en utfordring. I kompensasjonsmarkeder er det imidlertid betydelige regionale forskjeller, og mange prosjekter gjennomføres på arealer med begrenset alternativ bruk. Tilgangen på mer økologisk komplekse prosjekter som gir høy naturverdi virker mer begrenset.

Ulike ordninger fordrer ulik offentlig ressursbruk

Det foreligger ikke grunnlag for å anslå hverken samfunnsøkonomiske nytte- og kostnadsvirkninger eller offentlig ressursbruk (budsjettvirkninger) ved ulike finansieringsordninger. Ordninger for privat finansiering innebærer at private aktører i større grad bærer kostnadene ved restaurering enn ved offentlige finansieringsordninger.

Kostnadene ved kompensasjonsordninger og naturbaserte kredittmarkeder avhenger av omfanget av kravene og graden av fleksibilitet i ordningene. Generelt vil større fleksibilitet gi lavere kostnader for utbyggere. Strengt krav til hvilke kreditter som kan benyttes reduserer risikoen for at forventede naturverdier ikke realiseres, men kan samtidig begrense tilbudet av kreditter og dermed øke kostnadene for utbyggere. Erfaringer viser at kredittpriser kan variere betydelig mellom regionale kompensasjonsmarkeder. Selv om offentlige myndigheter kan spille en rolle i å regulere prisene, vil bruk av markedsmekanismer innebære en kostnadsrisiko for utbyggere sammenlignet med faste innbetalinger til fond.

Offentlig forvaltning vil ha kostnader knyttet til utvikling og forvaltning av private finansieringsordninger, herunder utvikling av standarder for vurdering av endringer i naturverdier, samt overvåking og tilsyn med resultatene av gjennomførte prosjekter. Ved kompensasjonskrav kommer i tillegg kostnader til vurdering og godkjenning av kompensasjon og kreditter. Kostnadsnivået vil avhenge av utforming og ambisjonsnivå, og erfaringer fra andre land er ikke direkte overførbare til Norge.

Utfordringene med å skalere opp naturrestaurering handler ikke bare om å avsette tilstrekkelige midler totalt, men også om hvordan ordninger utformes og virker sammen, om det finnes systemer som sikrer realisering av forventede naturverdier og koordinering mellom relevante aktører. Restaurering krever som regel langsiktig oppfølging i form av skjøtsel, overvåking og kontroll for å opprettholde effekt over tid. En erfaring fra gjennomgangen er at slik langsiktig finansiering kan være krevende å sikre.

1 Formål og tilnærming

Naturrestaurering er forankret i både internasjonale og nasjonale rammeverk. Gjennomføring av slike prosjekter forutsetter både finansielle ressurser og tilgang til egnede arealer. I Norge finansieres restaurering i hovedsak over statsbudsjettet. Erfaringer fra andre land viser at bruk av alternative finansieringsmekanismer kan bidra til å øke omfanget av restaureringstiltak gjennom ulike kombinasjoner av offentlig og privat finansiering. Rapporten gir en oversikt over slike løsninger i andre land, og drøfter fordeler, ulemper og mulige læringspunkter for Norge.

Dette kapitlet beskriver bakgrunnen for oppdraget og formålet med prosjektet, den metodiske tilnærmingen som er benyttet, samt sentrale avgrensninger for arbeidet.

1.1 Bakgrunn for oppdraget

På oppdrag for Miljødirektoratet har Menon Economics kartlagt ordninger for finansiering av naturrestaurering og løsninger for tilgang til arealer i andre land, med særlig fokus på Europa og Nord-Amerika. Formålet med oppdraget er å gi et bedre kunnskapsgrunnlag om hvordan restaurering av natur kan finansieres og organiseres, og å synliggjøre hvilke virkemidler og modeller som kan benyttes i Norge for å øke omfanget restaurering av natur.

Norge er tilsluttet Kunming-Montreal-rammeverket (Naturavtalen), en internasjonal avtale for naturmangfold som ble vedtatt under FNs biodiversitetskonvensjon (CBD) i 2022. Avtalen setter en felles retning for verdens land for å stanse naturtapet og restaurere økosystemer fram mot 2030. Mål 2 i avtalen er at minst 30 prosent av arealene med forringede økosystemer skal være under restaurering innen 2030.

Mål 2 i naturavtalen: Sikre at det innen 2030 er iverksatt effektiv restaurering av minst 30 prosent av arealene med forringede økosystemer på land, i elver og innsjøer, langs kysten og i havet, for å forbedre naturmangfold og økosystemfunksjoner og -tjenester samt økologisk tilstand og sammenheng.

Naturmeldingen (Meld. St. 35 (2023-2024)) beskriver hvordan Norge skal følge opp den internasjonale Naturavtalen. Meldingen angir ingen konkrete mål for restaurering av natur i Norge, men peker på at Norge skal øke innsatsen for naturrestaurering, med særlig prioritet der samfunnsnyttene av tiltakene er størst. Det er også utarbeidet en nasjonal strategi for restaurering av vassdrag,¹ som setter mål om at minst 15 prosent av forringede vassdrag i Norge skal restaureres i perioden 2021-2030.

Naturrestaurering innebærer å gjennomføre tiltak som bidrar til varig forbedring eller gjenoppretting av tilstanden i økosystemer som er forringet eller ødelagt (Meld. St. 35 (2023-2024)). Restaurering skal gjennomføres der det er vesentlig og kan gi resultater i form av bedret naturtilstand. Når naturtilstanden bedres, styrkes også økosystemenes evne til å levere tjenester som er grunnleggende for samfunnet, som for eksempel vannrensing og karbonlagring. Slike økosystemtjenester er ofte fellesgoder. Dette betyr at gevinsten av restaureringstiltakene ofte tilfaller mange, uavhengig av hvem som finansierer tiltaket. Dette skaper svake økonomiske insentiver for private aktører til å finansiere

¹ Se [Mer livskraftige vassdrag: Nasjonal strategi for restaurering av vassdrag 2021 – 2030](#)

naturrestaurering. Utfordringene med å finansiere slike fellesgoder er kjent problematikk i økonomisk litteratur.

I Norge er naturrestaurering i hovedsak finansiert over statsbudsjettet, enten som direkte investeringer i større prosjekter, som for eksempel restaurering av gruveområdet på Svea (Svalbard) og skytefeltet på Hjerkin (Dovre), eller som bevilgninger til tilskuddsordninger. Miljødirektoratet forvalter for eksempel midler som tildeles forvaltningsmyndigheten for verneområder etter behovsinnmelding. I tillegg finnes sektorspesifikke og regionale ordninger, som finansierer restaurering som ett av flere miljøtiltak. I likhet med en del andre land er det en utfordring i Norge å sikre tilstrekkelig finansiering til restaurering og å få tilgang til egnede arealer for restaurering av natur.

Samtidig er det også flere land som har mer erfaring med naturrestaurering enn Norge, og har utviklet et bredere spekter av finansieringsmekanismer. Dette omfatter blant annet ordninger som legger til rette for å mobilisere privat kapital til restaureringsprosjekter, enten som supplement til eller sammen med offentlig finansiering. Disse mekanismene kan øke omfanget av restaureringsprosjekter ved å samle mer finansiering, og samtidig bidra til å etablere strukturer som gjør arealer tilgjengelige for naturrestaurering. Erfaringene fra disse landene gir innsikt i hvordan finansieringen av naturrestaurering kan skaleres opp og innrettes på ulike måter. Dette inkluderer alternative modeller for organisering av offentlig finansiering, samt mekanismer som kan bidra til å legge bedre til rette for privat deltakelse i finansieringen av naturrestaurering.

1.2 Framgangsmåte og avgrensninger

Naturrestaurering omfatter både investeringer i tiltak som direkte forbedrer naturtilstanden gjennom fysiske inngrep eller skjøtsel (aktiv restaurering), og tiltak som legger til rette for at naturen selv kan gjenopprette sin tilstand over tid gjennom redusert belastning eller opphør av inngrep, *passiv restaurering*. Eksempler på aktiv restaurering er gjenåpning av bekkeløp samt tiltak som tetter drenering og legger til rette for gjenvekst av vegetasjon i våtmarker. Tiltak som gir passiv restaurering kan for eksempel være regulering av aktiviteter som bidrar til forringelse av natur, som bunntråleforbud i marine områder. Denne rapporten har hovedsakelig fokus på ordninger som finansierer *aktiv naturrestaurering*.

Ettersom formålet med oppdraget er å hente lærdom fra andre land, har vi lagt vekt på å beskrive ordninger som skiller seg fra de som benyttes i Norge, enten når det gjelder type ordning eller måten de er organisert på, og som samtidig kan være relevante i en norsk kontekst. Erfaringer fra andre land viser at private midler kan være et viktig supplement og en kilde til økt finansiering. Vi har derfor prioritert ordninger som på ulike måter legger til rette for privat finansiering av naturrestaurering, med hovedfokus på land i Europa og Nord-Amerika.

I rapporten gjennomgår vi ulike typer ordninger for finansiering av naturrestaurering og beskriver hvordan ordningene er utformet og fungerer i praksis. Nøkkelinformasjon om flere ordninger er samlet i vedlegg 2. I tillegg har vi gjort en grundigere vurdering av fire finansieringsordninger, som på ulike måter kan gi relevante erfaringer for Norge. Disse er analysert mer inngående gjennom blant annet intervjuer med sentrale aktører knyttet til ordningene, for å få innsikt i hvordan de fungerer i praksis, hvilke elementer som har fungert godt, og hvilke utfordringer som har oppstått i gjennomføringen. Disse ordningene er som følger:

- **Helmiprogrammet** i Finland er et statlig finansiert program for restaurering av spesielt viktige arter og naturtyper.
- **Eingriffsregelung** er et lovpålagt krav om naturkompensasjon ved nedbygging av natur.

- **UK Nature Impact Fund** er et fond etablert for å mobilisere privat kapital til finansiering av naturrestaurering.
- **US Wetland Mitigation Market** er et kreditbasert marked for restaurering av våtmarker, basert på lovpålagte krav om kompensasjon ved inngrep i våtmark.

Vi har i tillegg gjennomført en nærmere gjennomgang av fire konkrete restaureringstiltak, for å få bedre forståelse av bakgrunnen for tiltakene og hvordan de er gjennomført i praksis. Dette inkluderer Dryhope-prosjektet i Skottland (Tekstboks 3-5), som er samfinansiert av offentlige og private aktører, og Nordic Taiga (Tekstboks 3-6), et svensk program for restaurering av nordlige naturområder som blant annet samarbeid med urfolk. Videre beskrives et prosjekt gjennomført under Helmi-programmet i Finland (Tekstboks 4-1), og et prosjekt innenfor US Wetland Mitigation Market (Tekstboks 4-2).

Arbeidet bygger på en gjennomgang av forskningslitteratur, offentlige dokumenter som beskriver finansieringsordninger og restaureringsprosjekter, samt andre relevante rapporter om naturrestaurering, med sikte på å belyse mulighetsrommet for å øke finansieringen av naturrestaurering i Norge. I arbeidet med kapittel 4 har vi gjennomført intervjuer med representanter fra forvaltningen og andre sentrale aktører som jobber med de fire finansieringsordningene. Videre har vi intervjuet aktører involvert i gjennomføringen av to restaureringsprosjekter, Dryhope-prosjektet i Skottland og Nordic Taiga. Oversikt over de vi har intervjuet er i vedlegg 1. En internasjonal ekspertgruppe bestående av Sara Löfqvist, Ståle Navrud, Ben Groom og Marianne Zandersen har bidratt med faglige innspill og kvalitetssikring av rapporten.

1.3 Rapportens oppbygging

I kapittel 2 redegjør vi for sentrale utfordringer knyttet til finansiering av naturrestaurering og ulike kilder og ordninger som bidrar til slik finansiering. Kapittel 3 beskriver eksempler på ulike typer ordninger som benyttes i andre land for å finansiere naturrestaurering, med hovedfokus på Europa og Nord-Amerika. I kapitlet har vi forsøkt å gi en oversikt og inkludere et utvalg av de mest relevante ordningene som benyttes. I kapittel 4 gis en mer inngående beskrivelse av fire utvalgte ordninger, for å få en bedre forståelse for hvordan ulike typer ordninger kan utformes og fungerer i praksis.

2 Sentrale barrierer og ordninger for naturrestaurering

Omfanget av naturrestaurering påvirkes både av etterspørselen etter restaurering og av tilgangen på egnede arealer. I dag finansieres restaurering i hovedsak gjennom offentlige midler. Selv om naturrestaurering skaper store verdier for samfunnet, vil det ofte være svake private insentiver til å investere i denne typen prosjekter. Det finnes flere kilder til privat finansiering som kan mobiliseres ved offentlig virkemiddelbruk og mekanismer som legger til rette for slik finansiering.

I dette kapitlet beskrives forhold som påvirker omfanget av naturrestaurering, samt sentrale ordninger for finansiering av naturrestaurering. Kapitlet redegjør for hvorfor offentlig finansiering i dag spiller en dominerende rolle, og for hvilke barrierer som begrenser private investeringer i naturrestaurering. Videre gis det en oversikt over sentrale mekanismer for å mobilisere privat finansiering, herunder hvordan privat etterspørsel etter restaurering kan utløses gjennom offentlige reguleringer og krav.

2.1 Sentrale barrierer for økt naturrestaurering

Omfanget av naturrestaurering påvirkes av i hvilken grad det finnes offentlig og privat betalingsvilje for tiltak som forbedrer naturtilstanden, altså *etterspørselen* etter naturrestaurering, og egnede arealer som er mulig å restaurere, altså *tilbudssiden*.

Globalt står offentlige investeringer i dag for hoveddelen av finansieringen av naturrestaurering (UNEP 2024), mens private investeringer er mer begrenset. Grunnen til at private investeringer i naturrestaurering er begrenset er at slike investeringer har historisk blitt vurdert å ha høy risiko med lav forventet avkastning (Dempsey & Suarez 2016; Lambooy & Levashova 2011; UNEP 2023). Arealer som brukes til nedbyggingsformål, som bolig, fritidsbolig, næring og infrastruktur, har *markedsverdier* som i stor grad reflekterer den økonomiske nytten av arealbruken. Naturen produserer *fellesgoder*, som betyr at gevinsten av restaureringstiltakene ofte tilfaller mange, uavhengig av hvem som finansierer tiltaket. Eksempler er pollinering, rekreasjon, flomdemping og karbonlagring. Naturverdien på arealer er derfor i liten grad prissatt og inngår ofte ikke i private beslutningsgrunnlag. I tillegg bidrar enkelte subsidier og offentlige støtteordninger til å øke lønnsomheten i naturskadelige aktiviteter, som investeringsstøtte til skogsbilveier og igangsetting av byggeprosjekter (Menon 2020 og Menon 2024, se også zu Ermgassen & Löfqvist 2024).

Lang tidshorisont før restaureringstiltak gir målbare resultater, mangel på kunnskap og høye transaksjonskostnader skaper ytterligere barrierer. Markeder for investeringer i natur og naturrestaurering har vokst de siste årene, men det er fremdeles relativt lite historikk og få mekanismer for risikodeling (se for eksempel EIB & Europakommisjonen 2023).

Disse barrierene bidrar til at det trolig investeres mindre i naturrestaurering enn det som er samfunnsøkonomisk optimalt og gir grunnlag for offentlig virkemiddelbruk (zu Ermgassen & Löfqvist 2024). Det er også potensielt mange aktører, inkludert private virksomheter og lokalbefolkningen, som kan dra nytte av heving av naturtilstanden. For eksempel finner Hirschbuehl mfl. (2025) at mellom 19 og 36 prosent av EUs BNP er svært avhengig av naturens økosystemtjenester. Dette indikerer at det finnes et potensial for å utløse privat finansiering av naturrestaurering, forutsatt at ordningene utformes slik at insentivene for private aktører i større grad samsvarer med samfunnets interesser.

Realisering av naturrestaurering avhenger ikke bare av finansiering, men også av tilgangen på egnede arealer og de juridiske og institusjonelle rammene som regulerer arealbruk. Naturtilstand, reguleringsformål, eierskapsforhold, bruksrettigheter, nærhet til infrastruktur og alternative anvendelser påvirker samlet sett tilbudet av arealer som faktisk er tilgjengelige for restaurering. Disse forholdene kan dermed begrense *tilbudet* av arealer for naturrestaurering, også i situasjoner der betalingsviljen for tiltakene er til stede.

2.2 like kilder til og former for naturrestaureringsfinansiering

Det finnes flere ulike kilder og mekanismer for finansiering av naturrestaurering (se gjennomgang i Löfqvist mfl. 2023). I denne gjennomgangen legges det vekt på finansieringsmekanismer som vurderes som særlig relevante i en norsk kontekst, og der offentlige myndigheter kan ha en aktiv rolle i utforming eller gjennomføring av restaureringsprosjekter.

Overordnet deler vi inn finansiering av naturrestaurering i fire hovedtyper, som delvis kan overlappe:

- **Offentlig finansiering:** Dette omfatter finansiering over budsjettene til offentlige myndigheter på statlig, regionalt eller lokalt nivå. Eksempler er restaureringen av gruveområdet på Svea på Svalbard, som er finansiert over statsbudsjettet, samt Miljødirektoratets tilskuddsordninger for naturrestaurering. Globalt anslås det at 75-80 prosent av naturrestaurering er finansiert av offentlige kilder (UNEP 2023; Löfqvist mfl. 2023).
- **Kompensasjon for tap av natur finansiert av utbyggere:** Tiltak som gir nedbygging av natur eller annen negativ naturpåvirkning kan utløse behov for å kompensere for den negative påvirkningen gjennom restaurering av natur i tilknytning til utbyggingsområdet eller andre steder. Slike krav kan følge av regulatoriske bestemmelser, vilkår i konsesjoner, eller inngå som del av virksomheters egne strategier for samfunnsansvar eller profilering.

Naturbaserte kreditter og fondsløsninger som finansierer naturtiltak, er mekanismer som legger til rette for at kompensasjonskrav kan oppfylles utenfor tiltaksområdet (se 3.3.1). Finansieringen kan komme fra både offentlige og private virksomheter som gjennomfører aktiviteter som fører til tap av natur. Anslagsvis kommer 2/3 av den private finansieringen fra kompensasjon for nedbygging av natur (UNEP 2024, s. 5).

Markedet for kompensasjon kan bli «tynt» dersom kravene til likeverdighet (hvilke naturverdier som kan kompenseres med hva) og geografisk avgrensning gjør at få aktører kan tilby egnede tiltak. Da kan prisene bli høye, gjennomføring ta tid, og utbyggere kan møte knapphet på kreditter. Samtidig kan økt fleksibilitet i handelsreglene redusere kostnader, men øker risikoen for at kompensasjonen flyttes bort fra berørte naturverdier eller svekker den reelle miljøeffekten. Valg av markedsstørrelse og hvor ombyttbare biodiversitetsmålene gjøres, innebærer derfor en avveining mellom kostnadseffektivitet og økologisk presisjon.

- **Private investeringer og donasjoner:** Frivillige donasjoner fra virksomheter, enkeltpersoner og fond inngår som en betydelig finansieringskilde for enkelte initiativ. For eksempel omsatte den ikke-statlige organisasjonen [Rewilding Europe](#) i 2024 for om lag 20,2 mill. euro. Nesten 70 prosent av inntektene kom fra fond og frivillige organisasjoner, rundt 15 prosent fra veldedighetslotterier (det nederlandske postkodelotteriet), mens privatpersoner og selskaper bidro med om lag to prosent hver. Ni prosent av finansieringen kom fra offentlige midler (hovedsakelig fra EU LIFE). De resterende 3 prosent kom fra andre inntekter eller samfinansiering.

Finansiering til restaureringsprosjekter begrunnet med bedrifters samfunnsansvar eller lignende («Corporate Social Responsibility», CSR) faller også innenfor denne kategorien. Private aktører,

som frivillige organisasjoner og grunneiere, kan også bidra med andre ressurser enn finansielle midler, blant annet gjennom tilgang til arealer og frivillig arbeidsinnsats.

- **Betaling for økosystemtjenester og annen finansiering:** De tre kategoriene over dekker ikke alle mulige finansieringskilder. Andre former for finansiering kan komme fra aktører som selv drar nytte av forbedret naturtilstand, som grunneiere, naboer eller andre lokale aktører. Dette kan være begrunnet i økt pollinering, redusert flomrisiko eller andre lokale gevinster, inkludert klimatilpasning. I Skottland kommer for eksempel en betydelig andel av finansieringen fra grunneiere som investerer i restaurering av egne landområder.

Naturrestaurering finansieres i dag i hovedsak over offentlige budsjetter. Samtidig har privat kapital rettet mot naturbevaring og -restaurering økt de siste årene. Flere studier peker på privat kapital som en viktig kilde til økt finansiering (zu Ermgassen mfl. 2025; Deutz mfl. 2020; Flammer mfl. 2024). Kompensasjonsordninger og markeder for naturbaserte kreditter framheves som områder med vekstpotensial (Dixon 2025), drevet av virksomheters miljømål, investorforventninger og regulatoriske krav. Studier indikerer at regulatoriske virkemidler vil være sentrale for å skalere opp finansieringen (Löfqvist mfl. 2023; zu Ermgassen mfl. 2025). Der naturens tjenester gir private verdier og betalingsvilje kan mobiliseres, kan betaling for økosystemtjenester være en måte å finansiere disse på.

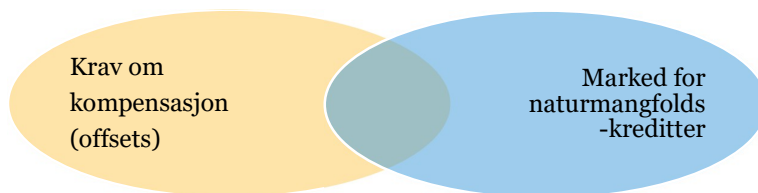
Det finnes ulike løsninger på tvers av land for hvordan **regulatoriske krav om kompensasjon** ved nedbygging av natur kan oppfylles. Kravene kan være generelle eller knyttet til bestemte økosystemer eller konsesjoner. Utbygger kan gjennomføre tiltak selv, kjøpe kreditter, og/eller betale inn til et fond som finansierer restaureringstiltak. Slike kreditter som kan brukes til kompensasjon omtales i litteraturen som *offsets*. Krav om kompensasjon inngår ofte i et tiltakshierarki og brukes som siste utvei, etter at tiltak for å unngå og minimere naturskade knyttet til utbyggingen er vurdert.

Markeder for naturbaserte kreditter² gjør investeringer i naturverdier omsettelige ved at restaureringstiltak omgjøres til standardiserte kreditter som kan kjøpes og selges. Naturbaserte kreditter er standardiserte enheter som representerer dokumenterte og verifiserte naturtiltak, for eksempel restaurering eller beskyttelse av natur. Dette kan bidra til å kanalisere privat kapital til naturrestaurering, enten fordi virksomheter er pålagt å kompensere for naturinngrep, eller fordi de frivillig ønsker å bidra til naturtiltak som del av egne bærekraftstrategier. Offentlige myndigheter spiller en sentral rolle i å etablere rammeverk som sikrer at slike markeder fungerer etter hensikten. Dette inkluderer blant annet krav til kvalitet og varighet i restaureringstiltakene, regler for måling og verifisering av naturgevinst, samt systemer for registrering og verifisering av kreditter.

I land der krav om kompensasjon kan oppfylles gjennom kjøp av kreditter, utløser kravet etterspørsel etter naturbaserte kreditter. Tilbudssiden kan til dels være den samme i enkelte land. Det er derfor i disse landene en sammenheng mellom kompensasjonsordninger og markeder for naturbaserte kreditter (se illustrasjonen i figuren under). Disse ordningene beskrives i mer detalj i kapittel 3.

² Vi har i denne rapporten ikke vurdert karbonkredittmarkedet, hvor det har vært økende etterspørselen etter karbonkreditter med «co-benefits», som positivt bidrag til naturmangfold. Utviklinger innen EU ETS eller globalt som følge av Artikkel 6 i Paris-avtalen kan mulig stimulere til økt etterspørsel etter karbonkreditter.

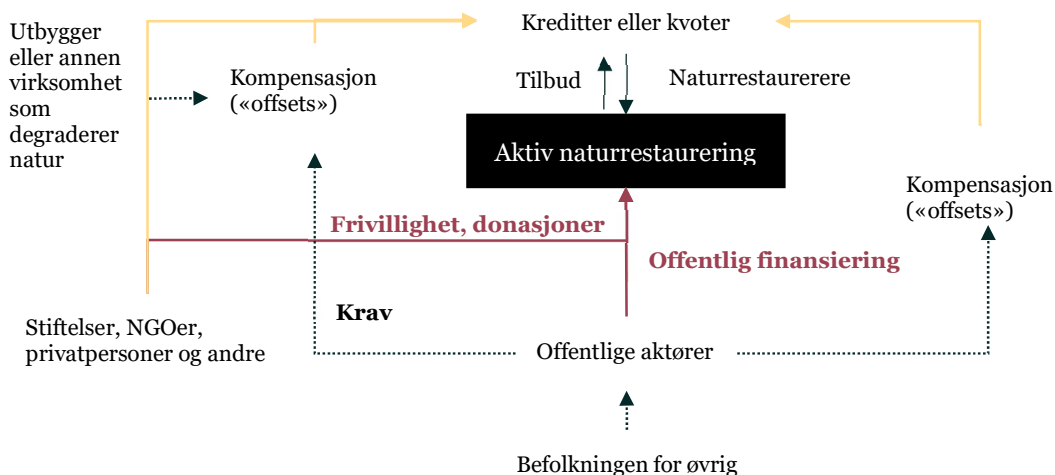
Figur 2-1: Venn-diagram til illustrasjon: krav om kompensasjon innebærer ikke nødvendigvis et marked for naturbaserte kreditter, og omvendt. Størrelsene på de ulike delene representerer ikke faktiske størrelser.

Offentlige tilskudd kan i tillegg til å fullfinansiere restaureringsprosjekter, bidra til å mobilisere private investeringer ved å stille krav om egenandel eller bidra med delfinansiering sammen med andre ordninger, for eksempel **blandet finansiering** («blended finance»). Blandet finansiering innebærer at offentlige midler eller garantier kombineres med privat kapital for å redusere risikoen for investorer og dermed gjøre naturrestaureringsprosjekter mer attraktive investeringsobjekter. For at privat kapital skal kunne mobiliseres, må restaureringen eller effektene av den kunne omsettes i privat avkastning. Blandet finansiering kan være særlig aktuelt i prosjekter med høy samfunnsverdi, men der den risikojusterte avkastningen ikke vurderes som tilstrekkelig høy.³ Slike investeringer kan blant annet være relevante for aktører med eksponering mot klima- og naturrisiko.

Etterspørsel etter naturrestaurering er forenklet oppsummert i Figur 2-2 under. Offentlige virksomheter kan finansiere naturrestaurering direkte, eller gjennomføre kompensasjonstiltak i forbindelse med egne inngrep, for eksempel ved utbygging av vei. Videre kan offentlige myndigheter innføre virkemidler som bidrar å utløse etterspørsel etter naturbaserte kreditter, som igjen kan finansiere blant annet restaureringstiltak. Denne etterspørselen kan forsterkes av annen motivasjon blant utbyggere og andre aktører som bruker naturarealer, for eksempel gjennom egne miljømål eller forventninger fra investorer. I tillegg kan stiftelser, NGOer, privatpersoner og andre bidra gjennom frivillig etterspørsel etter naturbaserte kreditter, og dermed styrke finansieringen av restaurering. Frivillige bidrag kan også ta mer direkte former, blant annet gjennom ubetalt arbeidsinnsats i restaureringsprosjekter (dugnad) eller ved direkte finansiering av konkrete prosjekter eller aktører.

Figur 2-2: Prinsipiell skisse for kilder og mekanismer for etterspørsel etter naturrestaurering

³ Risikofordeling bestemmes også av kontraktsutforming. Ulike kontrakter fordeler risiko og insentiver ulikt, for eksempel fastpris versus kostnadsrefusjon, og resultatbasert betaling versus betaling for gjennomførte tiltak.

I denne rapporten har vi i begrenset grad vurdert hvordan virkemidler for finansiering av naturrestaurering påvirker omfanget av nedbygging av natur. Dette er særlig relevant for krav om kompensasjon ved arealinngrep. Slike krav kan på den ene siden redusere nedbygging ved å øke kostnaden ved inngrep. Samtidig kan de øke aksepten for nedbygging dersom kompensasjon oppfattes som en tilstrekkelig løsning. Nettoeffekten er derfor usikker og vurderes ikke i denne rapporten. For å være i tråd med tiltakshierarkiet skal kompensasjon være siste utvei, brukt for uunngåelige inngrep etter at mulighetene for å unngå eller minimere tap er vurdert og gjennomført.

Tilstrekkelig etterspørsel etter naturrestaurering og med offentlige arealforvaltning som legger til rette for restaurering kan i prinsippet stimulere både til økt tilbud av arealer for restaurering og til utvikling av aktører som gjennomfører restaureringstiltak. I praksis er det imidlertid både utfordringer med tilstrekkelig etterspørsel, tilrettelegging i arealforvaltningen og påfølgende tilgang på arealer. Disse aspektene synliggjør vi i gjennomgangen av ordningen og drøftes til sist i kapittel 5.

3 Dagens finansiering av naturrestaurering

Dette kapitlet beskriver mekanismer som brukes i ulike land til å finansiere naturrestaurering, og omfanget av dem. Hovedfokus er på land i Europa og Nord-Amerika. Vi presenterer anslag på global finansiering av naturrestaurering og ser på hvor mye ulike land investerer i natur. Mens offentlige midler står for mesteparten av finansieringen i dag, er privat kapital en betydelig kilde til økt finansiering. Vi beskriver hvordan offentlig forvaltning kan bidra til å utløse dette potensialet ved å vise til eksempler fra andre land. Sammenlignet med Norge har flere land ordninger som i større grad legger til rette for privat finansiering av naturrestaurering.

I dette kapitlet presenterer vi en oversikt over hvordan finansiering av naturrestaurering organiseres i ulike land i Europa og Nord-Amerika. Først oppsummeres tilgjengelige globale anslag for offentlig og privat finansiering av naturrestaureringer. Deretter beskrives eksempler på finansiering over offentlige budsjetter. Til slutt gjennomgås sentrale mekanismer som kan utløse privat finansiering, inkludert kompensasjonsordninger, marked for naturbaserte kreditter, blandet finansiering, betaling for økosystemtjenester samt sektorrettede ordninger.

3.1 Kostnader og finansiering av naturrestaurering

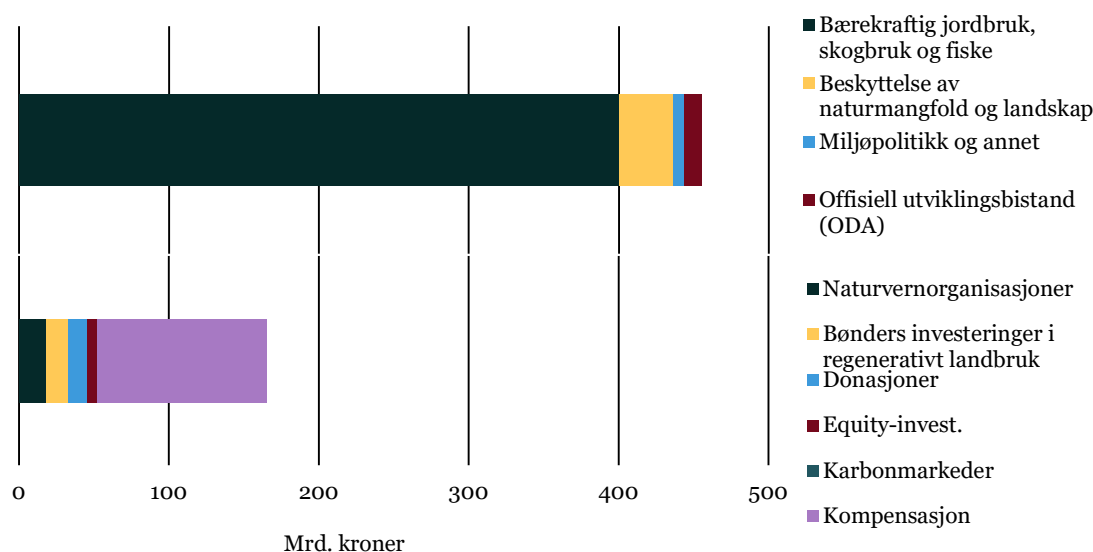
Det finnes ingen samlet og en tydelig oversikt over omfanget av finansiering til naturrestaurering globalt. UNEP (2024) anslår at global finansiering av restaurering i 2022 var på om lag USD 64 mrd., nesten 690 mrd. norske kroner. Dette er en økning på over 20 prosent fra 2021. Om lag 70 prosent av finansieringen kommer fra offentlige midler, mens resterende 30 prosent kommer fra private midler.

Rapporten bruker en vid definisjon av naturrestaurering, som inkluderer både aktiv og passiv restaurering. Anslagene inkluderer blant annet finansiering av tiltak som bidrar til å reversere naturforringelse gjennom restaurering og bærekraftig forvaltning av land- og havområder. I tillegg inkluderer UNEP restaureringsrelevant finansiering som er avledet fra bredere offentlig finansiering til bærekraftig forvaltning av naturressurser innen jordbruk, skogbruk og fiske. Basert på metodiske antakelser anslås det at om lag 10 prosent av slike midler kan knyttes til tiltak som bidrar til restaurering eller reversering av naturforringelse. Selv om dette kun utgjør en andel av disse budsjettpostene, representerer midlene en betydelig del av den samlede offentlige finansieringen til naturrestaurering.

Rapporten bruker en vid definisjon av naturrestaurering, som inkluderer både aktiv og passiv restaurering. Anslagene inkluderer blant annet finansiering av tiltak som bidrar til å reversere naturforringelse gjennom bærekraftig forvaltning av land- og havområder. I tillegg regner UNEP med deler av offentlig finansiering til bærekraftig forvaltning innen jordbruk, skogbruk og fiske, når disse midlene også bidrar til restaurering.

Figur 3-1 under oppsummeres anslagene fra UNEP (2024), fordelt på ulike private og offentlige finansieringskilder.

Figur 3-1: Anslått global finansiering av naturrestaurering i 2022, offentlige kilder øverst og private kilder nederst. Kilde: UNEP (2024, s.5)

Hvor mye som brukes på naturrestaurering må sees opp mot behovet. Mye tyder på at det ikke investeres nok internasjonalt. UNEP (2024) anslår at investeringer i naturrestaurering må firedobles innen 2030 for å nå målene i FNs konvensjon for biologisk mangfold⁴. I EU vil naturrestaureringsforordningen vedtatt i 2024 øke behovet og trolig føre til økt innsats for å restaurere natur fram mot 2050. I forordningen er det fastsatt et mål om at 20 prosent av EUs land- og sjøområder skal være restaurert innen 2030, og at alle økosystemer som trenger restaurering skal være restaurert innen 2050.⁵ Tucker (2022) viser til at EUs egen konsekvensutredning anslår at gjennomføringen av naturrestaureringsforordningen vil koste om lag 8,2 milliarder euro per år i perioden 2022-2030. Det samlede finansieringsbehovet kan være minst 20 milliarder euro årlig fram mot 2030 (Aubert mfl. 2023). Naturrestaureringsforordningen er vurdert som EØS relevant, men den norske regjeringen har foreløpig ikke tatt en formell beslutning.⁵

Det er betydelige forskjeller mellom både land og økosystemer for nytten og kostnadene ved restaurering. Kostnadene og nyttevirkningene av naturrestaurering avhenger av stedsspesifikke karakteristikk, tilstand og hvor mye som finnes av ulike typer natur, hvor krevende det er å gjennomføre restaureringen og antallet positivt berørte i nærområdet. Tekstboks 3-1 beskriver nytte-kostnadsratio for naturrestaurering av utvalgte økosystemer i EU basert på Europakommisjonen (2022) og egne beregninger av kostnader for restaurering av ulike typer natur basert på informasjon fra Miljødirektoratets søknadsarkiv.

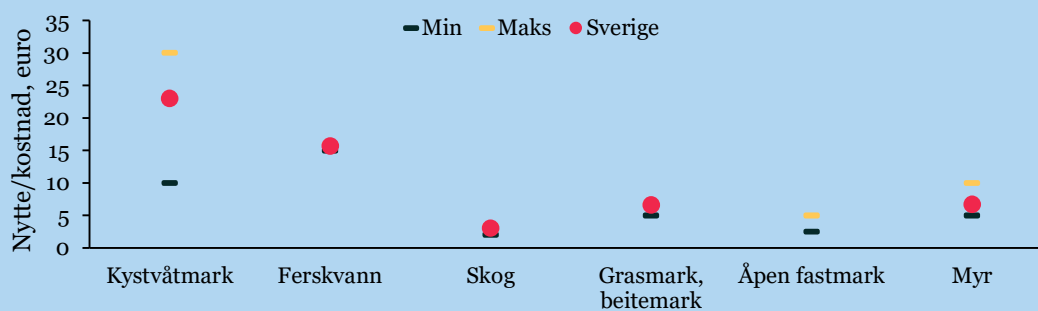
⁴ Konvensjonen om biologisk mangfold (CBD) er en internasjonal avtale som har som mål å bevare biologisk mangfold og sikre bærekraftig bruk av naturressurser. Les mer om konvensjonen [her](#).

⁵ <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2023/juli/naturrestaureringsforordningen/id3047456/>.

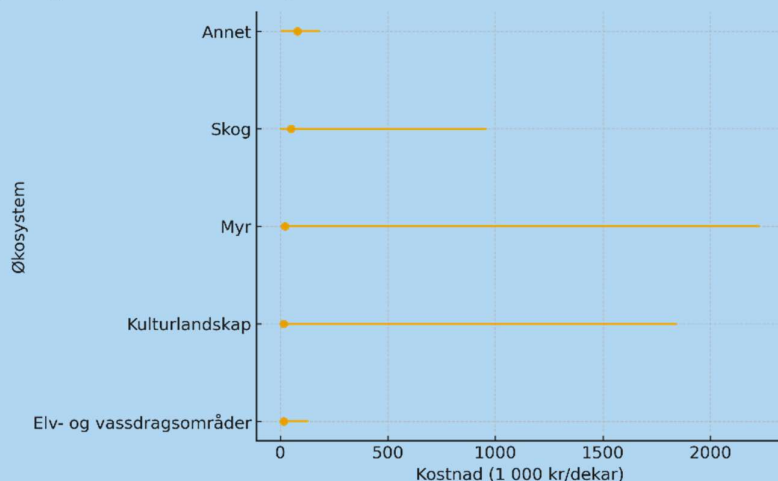
Kostnadene og nyttevirkningene av naturrestaurering avhenger av stedsspesifikke karakteristikk, som eksisterende naturtilstand, tilstand naturen skal heves til, omfanget av areal, type natur som skal restaureres, antallet positivt berørte i nærområdet, infrastrukturtilgang, m.m. Det følgende indikerer mulige virkninger, basert på analyser av Europakommisjonen (2022) og egne analyser av Miljødirektoratets tilskuddsdatabase.

Figur A viser at Europakommisjonen anslår at restaureringstiltak i europeiske land gir typisk 8-40 kroner igjen til samfunnet per krone investert. Tiltak langs kysten og i ferskvann gir høyest netto nytte for samfunnet. Basert på restaureringsprosjekter med tilskudd fra Miljødirektoratet, viser Figur B typiske restaureringskostnader per økosystem, hvor mediankostnaden er om lag 16-50 tusen kroner per dekar, avhengig av økosystem som restaureres. Dietzel & Maes (2015) viser at tilsvarende kostnader i EU Life-prosjekter er langt lavere.

Figur A: Anslått nytte-kostnadsratio for naturrestaurering av utvalgte økosystemer i EU. Minimum- og maksimum-anslag per EU-land og Sverige vist eksplisitt. Kilde: Europakommisjonen (2022, s. 151-153).

Figur B: Totale kostnader for restaurering per dekar for tiltak med tilsagn fra Miljødirektoratet, n=63. Sirkel indikerer median-kostnad per økosystem, og linjen viser ytterpunktene. Kilde: Miljødirektoratets søknadsarkiv.

I forarbeidene til EUs naturrestaureringsforordningen skisserer Europakommisjonen (2022) ulike finansieringsbehov for ulike restaureringsscenarioer i Europa. Beregningene viser at det vil være et årlig restaureringsbehov for scenario A på 5,3 mrd. euro (fram til 2030), og 7,4 mrd. euro (fram til 2050). For scenario B er tilsvarende årlig behov på om lag 7-8 mrd. euro. De største restaureringsbehovene i EU er for skog (37-39 prosent) etterfulgt av vassdrag (24-32 prosent) og kulturlandskap (18-23 prosent).

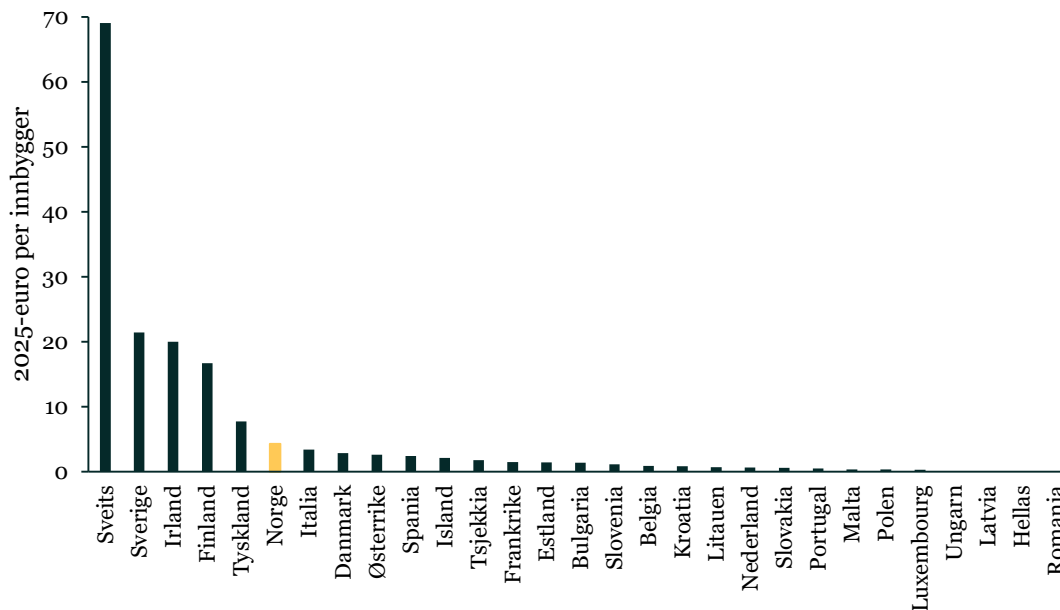
3.2 Eksempler på finansiering over offentlige budsjetter

Offentlige myndigheter kan finansiere restaureringstiltak direkte over statsbudsjettet eller ved å bevilge penger til støtteordninger. Offentlige midler kan også kombineres med private midler for å finansiere prosjekter, enten ved å kreve egenandeler ved tildeling av tilskudd eller ved ordninger for *blandet finansiering*. Ordninger som legger til rette for private investeringer i naturrestaurering diskuteres i neste delkapittel.

UNEP (2024) har identifisert om lag 500 mrd. kroner i offentlig finansiering av naturrestaurering i verden i 2022. Nesten 90 prosent av disse går til bærekraftig jordbruk, skogbruk og fiske. Tiltakene bidrar til å redusere klimagassutslipp og øke produktiviteten i landbruket. Om lag $\frac{3}{4}$ av denne finansieringen anslås å være i fem land: Kina, USA, Canada, Japan og Tyrkia. Kun 10 prosent av de offentlige midlene er anslått til å gå til aktiv restaurering, som å gjenopprette biologisk mangfold, fjerning av fremmede arter og restaurering av leveområder (UNEP 2024).

Det finnes per i dag ingen god oversikt over hva ulike land bruker på naturrestaurering, da mange land ikke skiller mellom bevilgninger til restaurering og bevaring av natur. Hvor mye et land bruker på bevaring og restaurering reflekterer blant annet graden av intakt natur, samt nasjonale utfordringer og prioriteringer. Videre er det ingen tydelig definisjon av naturrestaurering og det kan det være forskjeller i hva land regner som restaureringstiltak. Figuren under viser hvor mye ulike europeiske land bruker på beskyttelse og restaurering av biologisk mangfold og forvaltning av naturlig og semi-naturlig landskap per innbygger i 2022 basert på statistikk fra Eurostat (2025).⁶

Figur 3-2: Euro per innbygger i offentlig finansiering til beskyttelse og restaurering av biologisk mangfold og forvaltning av naturlig og semi-naturlig landskap, tall for 2022 i et utvalg europeiske land. Kilde: Eurostat (2025).

⁶ Tallene er hentet fra Eurostat sin statistikk: "[Environmental protection transfers by environmental protection activity and institutional sector](#)". Statistikken omfatter tiltak og aktiviteter som tar sikte på å beskytte og restaurere arter av fauna og flora, økosystemer og habitater, samt å verne og restaurere naturlige og semi-naturlige landskap. Tiltak inkluderer også måling og kontroll med resultater. Tallene er justert for hvor mye nasjonale aktører bruker på natur i andre land. Det kan bidra til å undervurdere hvor mye som brukes i enkelte land, og har særlig utslag for land som Tyskland, Nederland og Sveits. For Norge inkluderer statistikken ingen betalinger til andre land. For en beskrivelse av statistikken, se Eurostat (2017).

Som figuren viser bruker Norge sjettemest på bevaring og restaurering av natur per innbygger i Europa. Sveits skiller seg ut med å bruke langt mer enn de andre landene. Av de nordiske landene bruker både Sverige og Finland mer, hovedsakelig finansiert av det offentlige.⁷

Østerrike bruker mindre enn Norge på natur samlet, men synes blant annet å satse på restaurering av vassdrag. Gjennom et tilskuddsprogram for elverestaurering har 395 millioner euro, tilsvarende 4,6 mrd. NOK, blitt investert i restaurering av elver i perioden 2008-2023 (Federal Ministry of Agriculture, Forestry, Regions and Water Management 2023). Siden programmet krever en egenandel fra lokale myndigheter eller private virksomheter, inkluderer tallene også en mindre andel private investeringer. Innen 2027 er målet at Departementet for landbruk, skogbruk, regioner og vannforvaltning vil bruke 340 millioner euro gjennom tilskuddsordningen (Federal Ministry of Agriculture, Forestry, Regions and Water Management 2023).

I land som legger til rette for private investeringer i natur, blant annet ved å ha krav til kompensasjon ved nedbygging, vil privat finansiering utgjøre et betydelig bidrag til finansiering av naturrestaurering. For eksempel har private midler utgjort rundt 30 prosent av finansieringen av biodiversitet i Storbritannia de siste fem årene (UK Department for Environment, Food and Rural Affairs 2024).

Tekstboks 3-2: Finansiering av naturrestaurering i Norge

Ifølge Miljødirektoratet ble det i statsbudsjettet for 2025 satt av 85,9 millioner kroner til naturrestaurering over post 31, som forvaltes av statsforvalterne. Videre ble det avsatt 30 millioner kroner i tilskudd til naturrestaurering som kan tildeles kommuner, fylkeskommuner, organisasjoner og private tiltakshavere. Det gir 115,9 millioner som er øremerket naturrestaurering. I tillegg finnes det flere andre tilskuddsordninger og budsjettposter som kan benyttes til naturrestaurering, men som også omfatter andre typer tiltak. Det foreligger imidlertid ikke en samlet oversikt over hvor stor andel av disse midlene som faktisk brukes til naturrestaurering og deler av bevilgningene til stillinger og administrativt arbeid knyttet til naturrestaurering, og ikke til gjennomføring av konkrete restaureringstiltak.

I 2024 ble en nasjonal tilskuddsordning for naturrestaurering lansert, der kommuner, fylkeskommuner, organisasjoner og private tiltakshavere kan søke midler til planlegging, gjennomføring og oppfølging av restaureringstiltak. Tilskuddsordningen dekker ikke overvåking eller tiltak som innebærer løpende skjøtsel i henhold til naturrestaureringsforskriften.

To av de største restaureringsprosjektene i Norge er Hjerkinns skytefelt på Dovre (ferdig restaurert i 2018) og Svea gruveområde på Svalbard (ferdig restaurert i 2023) (Miljødirektoratet 2024). Restaureringen av Hjerkinns skytefelt er Norgeshistoriens største restaureringsprosjekt, og innebar en tilbakeføring av et 165 km² stort område til Dovres verneområde (Forsvarsbygg 2020). Prosjektet hadde en kostnadsramme på 580 millioner kroner⁸

Restaureringen av det 12 km² Sveagruva (Hagen mfl. 2024) hadde en kostnadsramme på 2,5 mrd. kroner, men prosjektet ble gjennomført på 1,6 mrd. kroner (Sysselmesteren på Svalbard 2023).

Andre tidligere, offentlig finansierte restaureringsprosjekter i Norge inkluderer Mjøsaksjonen, som kostet om lag 1,4 milliarder kroner i perioden 1973-1982,⁹ og vassdragskalkingen mot sur nedbør, med samlede kostnader på over 2,8 milliarder kroner fra 1983 til 2024 (Miljødirektoratet 2022).

⁷ Informasjonen om Sverige og Finland er basert på svar på e-post fra henholdsvis Naturvårdsverket i Sverige og Miljødepartementet i Finland. Tallene fra Sverige er fra underlaget utarbeidet av Naturvårdsverket til Sveriges rapportering til FN under konvensjonen om biologisk mangfold.

⁸ <https://www.nina.no/B%C3%A6rekraftig-samfunn/Naturrestaurering/Hjerkinnsaturrestaurering>.

⁹ <https://www.hias.no/om-hias/mjosaksjonen/>.

I Finland spiller Helmi-programmet en sentral rolle i forvaltningen av midler til natur-restaurering (se delkapittel 4.2 for en nærmere beskrivelse av programmet). Ifølge tall fra det finske Miljødepartementet går om lag 22 millioner euro til restaureringsprosjekter årlig gjennom Helmi-programmet¹⁰, tilsvarende om lag 260 millioner norske kroner. Per innbygger er dette omtrent dobbelt så mye som midlene som er øremerket naturrestaurering i Norge over statsbudsjettet for 2025,¹¹ se Tekstboks 3-2. Det indikerer at det brukes mer på restaurering av natur i Finland enn i Norge. Det er imidlertid vanskelig å si om dette forholdstallet gir et presist bilde. I både Norge og Finland finnes det flere offentlige organer og programmer som finansierer bevaring og restaurering av natur. Finland har blant annet også andre ordninger, som METSO-programmet (vern av skogsbiodiversitet) og ulike programmer for forbedring av vannmiljø og marine miljøer.

Vi har ikke identifisert beregninger på hvor mye Danmark og Sverige bruker på naturrestaurering, men begge landene har jobbet eller jobber med å utvikle planer for restaurering av natur. «Den grønne treparten» i Danmark følges opp av en politisk avtale der det settes av om lag 68 mrd. norske kroner til å gjennomføre «en gjennomgripende omlegging av Danmarks areal». Avtalen innebærer blant annet mål om å etablere 2 500 km² ny skog og restaurere 1400 km² oppdyrket myr og annet drenert jordbruksareal. Omtrent 16 mrd. norske kroner settes av til strategisk oppkjøp av jord gjennom Danmarks Grønne Arealfond og om lag 125 mill. norske kroner går til restaurering i de marine naturnasjonalparkene i Lillebælt og Øresund (Danmarks regering 2024).

I likhet med andre EU-land er også EUs LIFE-program en viktig kilde til finansiering av naturrestaurering i de nordiske landene. LIFE er EUs støtteordning for miljø og klima, og finansieres over EUs budsjett (se Tekstboks 3-3). For eksempel har EU Life bidratt med finansiering til et prosjekt som skal bidra med helhetlig restaurering av vassdrag i Sverige, Improve Aquatic LIFE, som startet opp i 2025. Med finansiering på over 500 millioner er det et største restaureringsprosjektene i Europa (Improve Aquatic LIFE 2025).

I tillegg til EU LIFE finnes det en rekke andre EU-programmer som bidrar til å støtte tiltak for biologisk mangfold. Europakommisjonen anslår at nesten 113 milliarder euro (i overkant av 1130 milliarder kroner) av EUs samlede budsjett i perioden 2021-2027 vil bidra til mål knyttet til biologisk mangfold. Dette skjer gjennom en strategi for såkalt *biodiversity mainstreaming*. Formålet med *biodiversity mainstreaming* er å sikre at biologisk mangfold ikke kun ivaretas gjennom egne miljøprogrammer, men også tas hensyn til i sektorer og investeringer som i stor grad påvirker naturen. Europaparlamentet, Rådet og Europakommisjonen har derfor blitt enige om at biologisk mangfold skal inngå på tvers av alle relevante programmer, og at minst 10 prosent av EUs budsjett i 2026 og 2027 skal gå til tiltak som bidrar til å bevare og styrke biologisk mangfold.¹²

¹⁰ Finansieringen av Helmi-programmet fastsettes for én regjeringsperiode av gangen. For nærmere omtale av programmet, se kapittel 4.

¹¹ Anslaget for Norge er basert på informasjon fra Miljødirektoratet og inkluderer 85,9 millioner til naturrestaurering over post 31, som tildeles statsforvaltere og 30 millioner i tilskudd til naturrestaurering, som kan tildeles kommuner, fylkeskommuner organisasjoner og private tiltakshavere.

¹² https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/horizontal-priorities/green-budgeting/biodiversity-mainstreaming_en.

EUs LIFE-program er en vesentlig støtteordning for miljø og klima i EU og finansieres over EU sitt budsjett. Programmet har i flere tiår vært sentralt i utvikling og gjennomføring av storskala naturrestaureringsprosjekter i medlemslandene. Naturrestaurering inngår som en del av delprogrammet «Nature and Biodiversity», og LIFE fungerer i stor grad som et demonstrasjons- og innovasjonsprogram der nye metoder for restaurering testes, dokumenteres og videreutvikles med sikte på senere oppskalering og bruk i medlemsland.

LIFE-prosjekter finansieres normalt gjennom delt finansiering (co-funding), der EU dekker inntil 60 prosent av prosjektkostnadene, og i enkelte tilfeller opptil 75 prosent dersom minst halvparten av kostnadene går til bevaring eller restaurering av prioriterte arter og økosystemer. Søkere må dermed kombinere LIFE-midler med nasjonal, regional eller lokal finansiering. Se informasjonssiden til programmet [her](#).

Fra 2020 og fram til i dag har Finland mottatt støtte til ni LIFE-prosjekter, Sverige til 18 prosjekter og Danmark til 15 prosjekter. Over tid har LIFE-programmene bidratt til naturrestaurering i milliardklassen i en rekke land, blant annet i Østerrike og Sverige. Se oversikten over restaureringsprosjekter i EU-LIFE sin database [her](#).

Et eksempel på Improve Aquatic LIFE, et av Europas største restaureringsprosjekter, som startet opp i 2025 og har som mål å gjennomføre mer helhetlig restaurering av hele vassdrag i Sverige, med et bredt partnerskap og samlet finansiering i størrelsesorden over 500 millioner kroner. Se informasjonssiden om prosjektet [her](#).

3.3 Eksempler på utløst privat finansiering av restaurering

I dette delkapitlet presenterer vi eksempler på hvordan offentlig forvaltning i andre land har lagt til rette for privat finansiering av naturrestaurering. Som beskrevet er det et betydelig potensial for å mobilisere private investeringer i restaurering av natur. Både FN og EU jobber strategisk for å øke andelen privatfinansiert naturrestaurering. Europakommisjonen (2025b) har blant annet lagt frem et veikart for utviklingen av et rammeverk for frivillige markeder for naturbaserte kreditter i EU.

Vi gjennomgår eksempler på følgende sentrale mekanismer: kompensasjon for nedbygging av natur, markeder for naturbaserte kreditter, blandet finansiering og betaling for økosystemtjenester. Videre viser vi til eksempler på sektorrettede ordninger som bidrar til finansiering av naturrestaurering.

I tillegg til mekanismene som omtales i dette kapitlet, kan utvikling av markeder for grønne investeringsprodukter (grønne obligasjoner m.m.) og nasjonale og internasjonale rapporteringsstandarder og krav for finansinstitusjoner og andre virksomheter legge til rette for og gi insentiver til økt finansiering av naturtiltak. Et eksempel på et slikt rapporteringskrav er EUs direktiv om bærekraftsrapportering (CSRD)¹³. Utviklingen av rapporteringsstandarder, som Task Force on Nature-related Financial Disclosures (TNFD) og International Sustainability Standards Board (ISSB), kan bidra til økt åpenhet og bedre forståelse av naturrelatert risiko (Fenichel & Dean 2024).

3.3.1 Kompensasjon for nedbygging av natur

Kompensasjon for nedbygging av natur eller annen naturforringelse er potensielt en betydelig kilde til finansiering av restaureringstiltak. Det innebærer at offentlige og private virksomheter som

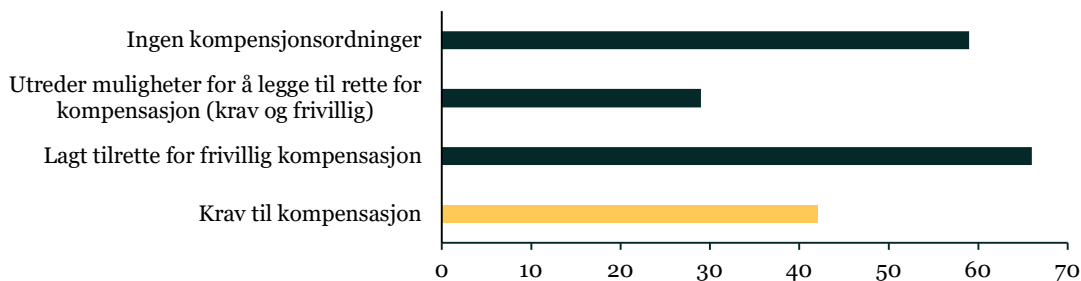
¹³ EUs direktiv om bærekraftsrapportering innebærer at en del større foretak skal utarbeide bærekraftsrapportering i tråd med felleseuropeiske rapporteringsstandarder. Hva som kan regnes bærekraftig bygge på EU-taksonomien, som er et klassifiseringssystem for hvilke økonomiske aktiviteter som kan regnes som bærekraftig.

gjennomfører tiltak som medfører tap av natur må kompensere for dette ved å gjennomføre og/eller finansiere tiltak som bedrer naturtilstanden, enten i direkte tilknytning til utbyggingsstedet eller andre steder.

Om lag 40 land er identifisert til å ha regulatoriske krav om å hensynta og kompensere for tap av natur ved inngrep (se for eksempel Deutz mfl. 2020 og GIBOP 2019).¹⁴ Kun i et mindretall av landene har reguleringene resultert i et betydelig antall faktiske restaureringstiltak (Deutz mfl. 2020). En årsak til dette er at det er krevende å få på plass gode systemer for å måle og følge opp endringer i natur. Hva som regnes som regulatoriske krav til kompensasjon i Deutz mfl. (2020) er heller ikke entydig, og kan synes å inkludere krav om å utrede virkning på natur og ha en plan for kompenserende tiltak.

I tillegg er det identifisert godt over 60 land som har lagt til rette for frivillig kompensasjon ved nedbygging av natur (Deutz mfl. 2020). Finland er et eksempel på dette. Figuren under, basert på Deutz mfl. (2020), viser antall land som har ulike former for regulatoriske kompensasjonskrav, ordninger for frivillig kompensasjon, eller som utreder muligheten for å innføre slike ordninger.

Figur 3-3: Antall land med og uten kompensasjonsordninger (lovpålagt og frivillig). Kilde: Deutz mfl. (2020).

Norge har ikke et generelt krav eller et standardisert system for kompensasjon ved nedbygging av natur. I likhet med Norge har en del land lovkrav om at naturvirkninger ved utbygging skal utredes og minimeres, og det finnes praksis for å stille krav om kompensasjon eller tilbakeføring av natur ved endt produksjon i enkelte typer saker. Dette kan være aktuelt ved tildeling av konsesjon eller når inngrep berører beskyttede arter eller områder.

I alle EUs medlemsstater, og dermed også i Danmark, Sverige og Finland, gjelder det et krav om naturkompensasjon etter habitatdirektivet artikkel 6 nr. 4. Dersom et tiltak får dokumenterte negative konsekvenser for et Natura 2000-område¹⁵, kan det likevel gjennomføres dersom det er nødvendig av hensyn til vesentlige samfunnsinteresser og det ikke finnes realistiske alternativer. I slike tilfeller plikter medlemsstaten å gjennomføre kompensasjonstiltak som sikrer at den samlede økologiske verdien av Natura 2000-nettverket opprettholdes.

Tabell 3-1 viser eksempler på land, primært i Europa og Nord-Amerika, som har innført regulatoriske krav.

¹⁴ Ifølge Deutz mfl. (2020) har 42 av 195 land som registrert i Global Inventory of Biodiversity Offset Policies (GIBOP) regulatoriske krav om å hensynta og kompensere for tap av natur ved inngrep. 37 av 197 land har ulike former for regulatoriske krav til kompensasjon (GIBOP 2019). Dette kan være oppdaterte tall, men på grunn av oppdatering er det for øyeblikket ikke mulig å få tilgang til databasen.

¹⁵ Natura 2000 er EUs nettverk av vernede naturområder, etablert for å ta vare på truede arter og viktige naturtyper.

Tabell 3-1: Eksempler på land med regulatoriske krav til kompensasjon ved nedbygging av natur

Land og ordning	Hva er omfattet og hva måles	Direkte/fleksible mekanismer
Tyskland <i>Eingriffsregelung</i>	All inngrep i natur	Kjøp av kreditter fra habitatbanker (Ökokonten)
England <i>Biodiversity Net Gain (BNG)</i>	Gjelder all utbygging over et visst nivå. Måler endringer i areal og habitattilstand	Kjøp av kreditter fra habitatbanker og fra myndigheter
Frankrike	Prinsipp om å unngå-minimere-kompensere som del av miljølovgivningen	Begrenset fleksibilitet
Sveits	Gjelder all utbygging som er vurdert til å bidra til tap av natur over et visst nivå. Måler endring i areal, økosystem og biodiversitet	Begrenset fleksibilitet
USA <i>Clean Water Act (CWA)</i> ¹⁶	Gjelder all inngripen i våtmark. Måler endring i areal og økosystemfunksjoner	Kjøp av kreditter fra habitatbanker og innbetaling til fond (In-Lieu Fee)
Australia <i>Biodiversity Offsets Scheme (BOS) i New South Wales</i> ¹⁷	Gjelder all inngripen som har betydelig påvirkning på biologisk mangfold i New South Wales.	Kjøp av kreditter direkte fra landeier og gjennom et statlig fond

Tyskland, Sveits og USA er kjente eksempler på land som lenge har hatt krav om kompensasjon ved naturinngrep, og som gjennom disse systemene har utløst en betydelig mengde restaureringsprosjekter. Frankrike har siden 1976 hatt et prinsipp om å unngå-minimere-kompensere som del av miljølovgivningen. I USA gjelder kravet for alle inngrep som påvirker våtmark, mens det tyske kravet gjelder for alle inngrep i natur og landskap. Biodiversity Net Gain i England (BNG) og et tilsvarende krav ved inngrep som påvirker biologisk mangfold i New South Wales i Australia er andre eksempler.

Formålet med denne typen krav er ofte å hindre tap av natur ved økonomisk aktivitet. I England går regelverket noe lenger, ved at målet er at naturtilstanden samlet sett skal forbedres etter inngrep. Innretningen på kravene varierer også mellom land. Enkelte krav er rettet mot bevaring av bestemte økosystemer, som for eksempel våtmarker i USA (wetlands), mens i andre land er kravene mer generelt utformet og rettet mot både bevaring av biologisk mangfold og økosystemfunksjoner, slik som i Tyskland og Sveits.

Kravene er generelt bygget opp etter et tiltakshierarki for å hensynta natur, hvor utbygger først må forsøke å unngå og begrense skade, for deretter å eventuelt gjennomføre restaureringstiltak for å kompensere for eventuell resterende naturskade. Dette gjelder blant annet i Sveits, Tyskland, England og USA. Utbygger må dokumentere at unngåelse og skadebegrensning er vurdert og gjennomført før kompensasjonstiltak kan tas i bruk. Bruk av et slikt hierarki bidrar til mer effektiv, systematisk og bedre ivaretagelse av natur (se for eksempel Arlidge mfl. 2018).

I de fleste ordninger har utbygger selv ansvar for å planlegge, gjennomføre og følge opp restaureringstiltakene (Deutz mfl. 2020), men det er stor variasjon i hvor fleksible ordningene er. Sveits har relativt strenge krav, hvor kompenserende tiltak som hovedregel skal gjennomføres i samme type natur og i nærheten av det berørte området. Flere land åpner imidlertid for mer fleksible mekanismer, der restaureringen helt eller delvis kan gjennomføres uavhengig av den konkrete utbyggingen. Én slik mekanisme er at utbygger kan oppfylle kompensasjonskravet ved å kjøpe kreditter som representerer

¹⁶ https://www.epa.gov/sites/default/files/2015-08/documents/compensatory_mitigation_factsheet.pdf.

¹⁷ <https://www.environment.nsw.gov.au/topics/animals-and-plants/biodiversity-offsets-scheme/about/biodiversity-offsets-scheme-achievements>.

vern eller restaurering i et annet område, såkalte naturbaserte kreditter.¹⁸ Disse kredittene kan kjøpes fra habitatbanker, som er områder godkjent av myndighetene for vern eller restaurering. Et alternativ er at utbygger betaler en avgift til et fond som finansierer restaurering av natur. Tyskland, Storbritannia og USA er eksempler på land som tillater kompensasjon gjennom kjøp av naturbaserte kreditter. I USA skjer dette både gjennom habitatbanker (mitigation banking) og gjennom *In-Lieu Fee-programmer* (ILF), der utbygger betaler til en godkjent tredjepart som påtar seg ansvaret for å gjennomføre den nødvendige restaureringen.

Det er ofte krav om at landområder som restaureres ikke brukes til aktiviteter som reduserer naturverdien. I BNG ordningen er dette kravet minst 30 år, mens i USA er habitatbankene normalt sikret for varig vern. Tilsvarende gjelder i Tyskland under Eingriffsregelung og økokontoordningen, der restaurerte arealer skal forvaltes for varig vern når de brukes som kompensasjon. US Wetland Mitigation Market og kompensasjonskravet i Tyskland (Eingriffsregelung) beskrives nærmere i kapittel 4 og BNG beskrives i tekstboksen under.

Tekstboks 3-4: Biodiversity Net Gain (BNG) i Storbritannia

Biodiversity Net Gain (BNG) ble innført i 2024 som et lovpålagt krav for å ivareta naturhensyn i utbyggingsprosjekter i Storbritannia. Ordningen stiller krav om at utbygging skal gi en netto positiv effekt på biologisk mangfold, som hovedregel minst 10 prosent økt økologisk verdi. For å beregne og dokumentere dette benyttes en standardisert biodiversitetsmetrikk (*Statutory Biodiversity Metric*), som omregner ulike habitaters areal, tilstand, type og økologiske betydning til såkalte biodiversitetssenheter (*biodiversity units*). Metrikken er habitatbasert og fungerer som et operativt verktøy for å anslå biologisk mangfold indirekte, ved å bruke habitatets egenskaper som indikatorer på naturens økologiske verdi før og etter utbygging.

Både krav om kompensasjon og omsetning av naturmangfoldsenheter er basert på denne metrikken, som omfatter over 130 habitattyper og er utviklet i samarbeid mellom myndighetene, blant annet Natural England, og utbyggere. Dersom utbyggere ikke kan oppfylle kravet innenfor eget prosjektområde, kan de kjøpe naturmangfoldsenheter i et nasjonalt marked for naturbaserte kreditter. For å sikre at gevinstene er reelle og varige, stilles det krav om at habitatene som etableres eller forbedres skal forvaltes og overvåkes i minst 30 år gjennom avtaler og overvåkingsplaner, og sikres mot annen bruk som kan redusere naturverdiene.

Se informasjonssiden om BNG-ordningen fra DEFRA [her](#).

3.3.2 Markeder for finansiering av naturrestaurering

De siste årene har markeder for naturbaserte kreditter vokst internasjonalt. Slike markeder gjør det mulig å omsette dokumenterte forbedringer i naturverdier som kreditter. De fleste markedene omfatter kreditter som representerer både bevaring og forbedring av naturverdier (Wunder mfl. 2025). Ved å gjøre investeringer i natur mer målbare og omsettelige, kan kredittmarkeder bidra til å mobilisere nye private investeringer i naturrestaurering og bevaring. Offentlige rammeverk som sikrer standardisering, kvalitet og etterprøvnbarhet er avgjørende for å bygge tillit til slike markeder og øke investeringsviljen (Löfqvist mfl. 2023; Flammer mfl. 2024).

Basert på egenskaper ved etterspørselen kan markeder for naturbaserte kreditter deles inn i:

- **Frivillige markeder for naturbaserte kreditter** er markeder hvor etterspørselen i hovedsak er basert på frivillige kjøp. Drivere i disse markedene er blant annet virksomhetens

¹⁸ Naturbaserte kreditter defineres som enheter som skal finansiere bevaring eller restaurering som gir målbare forbedringer i natur (se for eksempel Wauchope mfl. 2024). Det refereres også ofte til som «offsets».

bærekraftsmål, og ønske om å redusere egen natur- og klimarisiko. De frivillige markedene er ofte private, men kan være understøttet av myndighetene, for eksempel med standarder for å måle og følge opp resultater, og verifisere kreditter.

- **Kompensasjonsmarkeder («offset markets»)**, hvor etterspørselen er drevet av lovpålagte krav om å kompensere for naturtap. Denne kompensasjonen omtales ofte som *offsets*. Kreditter som kan brukes som offsets er vanligvis strengt regulert og basert på standarder og metoder som måler endringer i natur utviklet eller godkjent av myndighetene.

Frivillige markeder finnes i flere land, blant annet i Storbritannia, Frankrike og USA.¹⁹ Europakommisjonen (2025a) viser til at flere ikke-statlige aktører, som sivilsamfunnsorganisasjoner, grunneiere og finansinstitusjoner, i Belgia, Tyskland, Italia, Nederland, Portugal, Spania, Slovakia og Sverige, tester ut ordninger for naturbaserte kreditter og sertifiseringer. Selv om markedene er frivillige, er de ofte understøttet av offentlige reguleringer og standarder for måling av naturverdier. I Finland arbeider myndighetene med å utvikle nasjonale standarder for verdsetting av naturverdier som grunnlag for et frivillig kredittmarked.²⁰ Europakommisjonen (2025b) har også nylig lagt fram et veikart for hvordan EU kan støtte utviklingen av frivillige markeder for naturbaserte kreditter i EU. Figur 3-4 under gir en oversikt over markeder for frivillige naturbaserte kreditter fra Wunder mfl. (2025).

Land med etablerte kompensasjonsmarkeder inkluderer Tyskland, USA og Storbritannia, der etterspørselen i stor grad er drevet av regulatoriske krav (se forrige delkapittel). Gitt at regulatoriske krav er en viktig driver for etterspørsel etter kreditter, er kompensasjonsmarkedene trolig større enn de rent frivillige markedene. Det er imidlertid ikke tilgjengelig data for å sammenlikne størrelsesordningen på de ulike markedene.

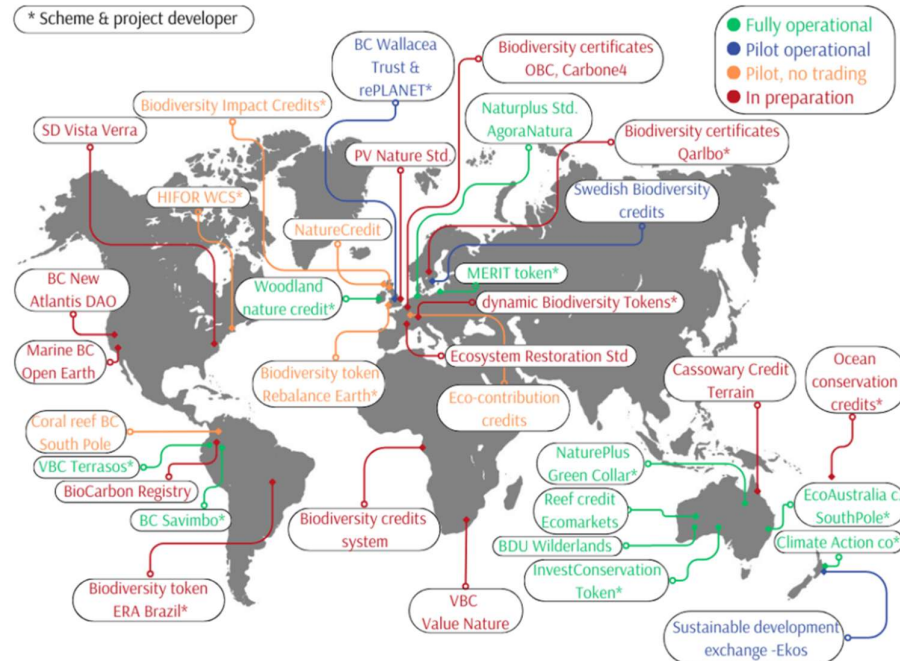
Tilbudssiden i kredittmarkedene består av kreditter fra prosjekter som omfatter bevarings- eller restaureringstiltak med målbare forbedringer i naturverdier. Det er delvis overlapp mellom frivillige og regulatoriske markeder, ettersom deler av den samme tilbudssiden kan bidra med kreditter i begge typer markeder (Wunder mfl. 2025). I både USA og i England finnes det tilfeller der kreditter fra enkelte prosjekter kan selges både til aktører som kjøper kreditter for å oppfylle regulatoriske krav og til aktører som kjøper kreditter på frivillig basis. I Tyskland er *Ökokonto*-systemet i hovedsak utviklet for å oppfylle krav i *Eingriffsregelung*, men enkelte delstater åpner også for frivillige kjøp.

Markedene skiller seg også fra hverandre når det gjelder hvilke typer endringer i naturomfang eller -tilstand kredittene er basert på. Kredittene kan representere målbare forbedringer i habitat- og økosystemfunksjoner, herunder endringer i vegetasjonens struktur og sammensetning, og/eller biologisk mangfold. Det finnes også eksempler på kreditter som er utviklet for å kombinere økt naturverdi med nettoopptak av karbon, slik Wunder mfl. (2025) beskriver. Figur 3-5 under er fra hentet zu Ermagassen mfl. (2024) og viser en oversikt over kompensasjonsmarkeder og frivillige naturbaserte karbonmarkeder som eksisterer eller var under utvikling i Europa i 2022/2023.

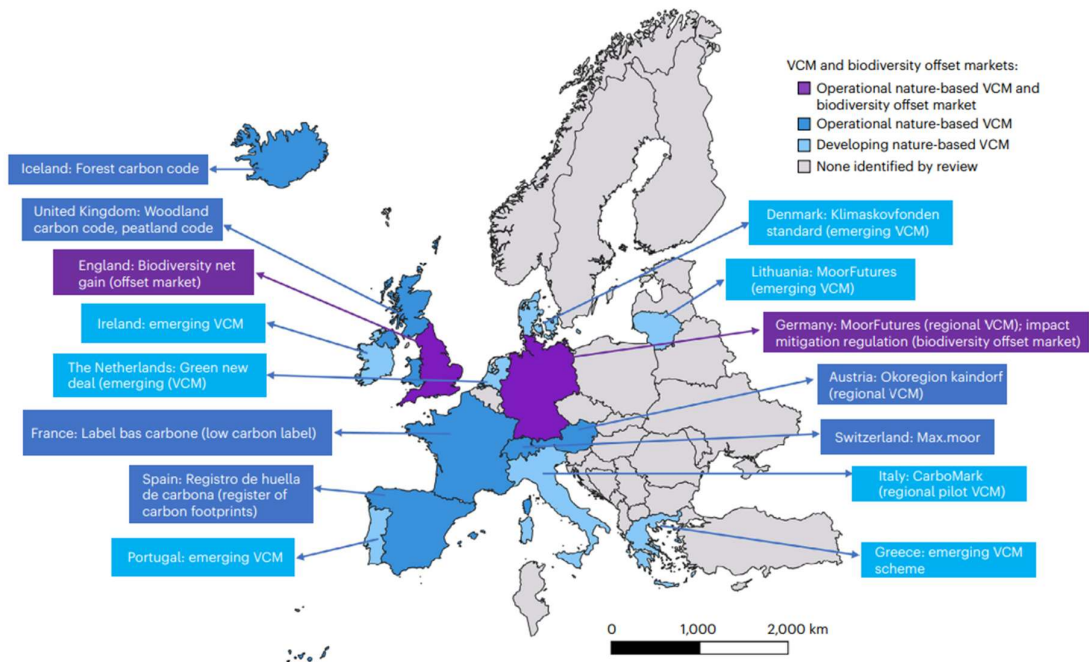
¹⁹ Frivillige natur- og biodiversitetskredittmarkeder er etablert eller under utvikling i flere land, blant annet i Storbritannia, Frankrike og USA. En oversikt over slike frivillige markeder, inkludert eksempler på plattformer og initiativer, finnes på [Marketplace for Nature](https://marketplacefornature.org/).

²⁰ <https://ym.fi/en/voluntary-nature-value-markets>.

Figur 3-4: Oversikt over frivillige biodiversitetsmarkeder. Kilde: Wunder mfl. (2025, s. 8475)

Figur 3-5: Oversikt over kompensasjonsmarkeder og frivillige naturbaserte karbonmarkeder i Europa i 2022/2023. VCM er frivillige karbonmarkeder. Kilde: zu Ermagassen mfl. (2024, s. 518).

3.3.3 Offentlig-privat finansiering (blandet finansiering)

Finansieringsmodeller der offentlige midler, samt donasjoner, brukes til å ta ned risikoen for private investorer er også en måte å mobilisere privat kapital til naturrestaurering. Slike modeller omtales ofte i litteraturen som blandet finansiering (*blended finance*). Begrepet brukes også generelt om samfinansiering, hvor offentlig og privat kapital kombineres til å finansiere prosjekter Tekstboks 3-5.

Naturrestaurering har ofte både en lavere risikojustert avkastning enn hva som kreves av investorer for at et prosjekt skal være gunstig å investere i, og en lang tidshorisont før gevinstene realiseres (Löfquist mfl. 2023). Slike prosjekter er også en relativt ny type investeringskategori, og det kan være krevende å vurdere og følge opp resultater fra slike prosjekter. Offentlige myndigheter kan redusere risikoen for private aktører ved at deler av prosjektet finansieres med offentlige tilskudd, at private investorer gis prioritet til avkastning fra prosjektet og/eller at det offentlige stiller med garantier mot eventuelt tap.

Fordi det er mindre risiko knyttet til mindre kompliserte og kostbare restaureringsprosjekter, er det enklere å mobilisere private investeringer til denne typen prosjekter. Det kan skape en skjevhet i hvilke restaureringsprosjekter som finansieres. Offentlige midler kan brukes til å redusere denne skjevheten noe. Slik sett kan blandet finansiering brukes til å realisere prosjekter med større samfunnsnytte enn om finansieringen kun kommer fra private investorer (se for eksempel Flamme mfl. 2025).

Et eksempel på et fond som er basert på en blandet finansieringsmodell er UK Nature Impact Fund, der britiske myndigheter har bidratt med en grunninvestering på 30 millioner pund, tilsvarende om lag 400 millioner norske kroner (se også delkapittel 4.3). Et eksempel på et prosjekt som er finansiert med blandet finansiering er Dryhope i Scottish Borders-område. Dette er det første blandede finansieringsprosjektet under UK Peatland Code, se tekstboks på neste side.

3.3.4 Betaling for økosystemtjenester

Modeller som legger til rette for betaling for økosystemtjenester (Payment for Ecosystem Services; PES) kan være en måte å øke finansieringen av enkelte restaureringsprosjekter på. Ved å identifisere hvilke økosystemtjenester som gir direkte nytte for bestemte aktører, kan myndighetene legge til rette for at disse bidrar økonomisk, mens det offentlige fortsatt finansierer fellesgodene som mangler en klar inntektsstrøm. Når prosjekter finansieres med en kombinasjon av offentlige og private investeringer, omtales denne typen finansiering også som blandet finansiering. Under er en beskrivelse av noen slike prosjekter.

Vi har identifisert to slike ordninger fra USA. Restaurerings- og vannkvalitetsprogrammet i Catskills/Delaware Watershed (New York City) er et eksempel på betaling for økosystemtjenester. New York Citys vannmyndigheter dekker kostnadene for restaurering og bedre jordbrukspraksis som gir bedre vannkvalitet. Prosjektet tilbakebetales gjennom en vannavgift betalt av innbyggerne i New York City. Et annet eksempel er Forest Resilience Bond (FRB) i California, utviklet av Blue Forest Conservation i samarbeid med US Forest Service, National Forest Foundation og flere regionale partnere.²¹ Målet er at private investorer står for finansieringen av restaureringstiltak på forhånd. I en oppstartsperiode har de også vært avhengig av offentlige tilskudd og donasjoner (CPIC 2022). Tilbakebetaling skjer gjennom flerårige kontrakter med offentlige etater og lokale nyttehavere, som vannverk, energiselskaper og forsikringsselskaper. Disse aktørene betaler fordi de drar nytte av reduserte kostnader knyttet til skogbrannrisiko og forbedret vannkvalitet. FRB-modellen har blant annet blitt brukt til å gjennomføre restaurering i Tahoe National Forest.

²¹ <https://www.greenfinanceinstitute.com/hive/revenues-for-nature/case-studies/forest-resilience-bond/>.

Tekstboks 3-5: Dryhope-prosjektet i Skottland

Dryhope-prosjektet i det skotske Borders-området er et eksempel på finansiering av torvmarks-restaurering gjennom en kombinasjon av offentlig støtte og privat kapital. Prosjektet var det første såkalte blandede finansieringsprosjektet i Storbritannia som ble verifisert under Peatland Code (en britisk sertifiseringsstandard for klimagassreduksjoner fra restaurering av våtmark, se [Peatland Code | IUCN UK Peatland Programme](#)) Prosjektet omfattet et restaurert areal på 770 dekar og inkluderte tiltak for å heve vannstanden og redusere karbonutslipp fra forringet torvmark.

Prosjektet ble utviklet av Tweed Forum i samarbeid med miljømyndigheten NatureScot. Om lag 75 prosent av prosjektets kapitalkostnader ble dekket av offentlige tilskudd, mens Forest Carbon sto for de resterende 25 prosentene, i tillegg til finansiering for å støtte vedlikehold over tid. Den offentlige finansieringen besto hovedsakelig av tilskudd fra den skotske regjeringens program Peatland ACTION.

Organisasjonen Forest Carbon fungerte som prosjektets markeds- og investeringspartner. Selskapet forhåndsbetalte for de forventede karbonkredittene og tok risikoen knyttet til sertifisering og fremtidig verifisering. Kredittene ble senere solgt til en finansinstitusjon, som del av selskapets klimastrategi.

Peatland Code stiller krav om uavhengig verifisering av restaureringsresultatene, og eiere må betale for ekstern kontroll av områdets tilstand. Verifiseringen gjennomføres av tredjeparter ved feltinspeksjoner og bruk av satellittdata. Kredittsystemet bygger på såkalte «pending issuance units» (PIUs), som først kan konverteres til verifiserte karbonkreditter etter at tiltakene har oppnådd definerte økologiske mål. Prosjektene må forplikte seg til langsiktig forvaltning, vanligvis i 30 år, men tidsperioden kan utvides opp til 100 år avhengig av torvdybden.

Det skotske markedet for naturbaserte kreditter er fortsatt lite sammenlignet med det engelske og wallisiske, blant annet fordi det ikke finnes et krav tilsvarende Biodiversity Net Gain. Peatland Code brukes derfor i Skottland hovedsakelig til å verifisere kreditter som kjøpes frivillig, for eksempel av selskaper som ønsker å redusere egne utslipp eller bidra til naturbaserte klimaløsninger.

Dryhope-prosjektet viser hvordan offentlig tilskudd kan brukes til å redusere risiko og utløse private investeringer i restaurering. Verdien av kredittene var lav ved prosjektstart, men har økt betydelig siden. Forest Carbon peker på behovet for stabile finansieringsrammer ved forutsigbar politikk og tydelige standarder for overvåkning og videre utvikling av markedet for naturbaserte kreditter og karbonkreditter i Skottland. En utfordring for både grunneiere og investorer er usikkerhet om framtidig pris på karbon og utviklingen av markeder for slike kreditter. De økonomiske insentivene for at grunneiere skal bruke arealene sine til restaurering kan i stor grad avhenge av framtidige politiske beslutninger, som innføring av karbonprising gjennom skatt eller avgift, eller en etablering av et regulert karbonmarked.

Forest Carbon mener at dette kan legge til rette for mer strategisk planlegging, lengre kontrakter og bedre mekanismer for risikoreduksjon, for både investorer og grunneiere, noe som kan øke antallet slike restaureringsprosjekter. Dette kan også tilrettelegge for muligheten for forutsigbart samarbeid mellom grunneiere for å restaurere større, sammenhengende områder.

Se informasjonssiden til prosjektet [her](#).

I Danmark kan vannforsyningsselskaper bidra til å finansiere aktiv naturrestaurering som beskytter vannproduksjonen mot utvasking av plantevernmidler i særlig sårbare drikkevannsområder gjennom en økning i vannprisen for forbrukerne. I Aarhus kommune er det for eksempel planlagt å etablere vann- og naturparken gjennom å kjøpe og restaurere jordbruksarealer. Det lokale vannforsyningsselskapet, Aarhus Vand, dekker halvparten av kjøpesummen for arealene, mens Aarhus kommune og det danske skog- og naturverket dekker 25 prosent hver. Formålet er å beskytte

grunnvannet som brukes til drikkevann, samt skape nye rekreasjonsområder, øke biologisk mangfold, absorbere karbon og bidra til klimatilpasning.

Et annet eksempel på betaling for økosystemtjenester, er fra München, hvor lokale bønder ble betalt for å gjennomføre tiltak som skulle bedre kvaliteten på drikkevannet. Avrennings fra jordbruket hadde i flere år bidratt til dårligere vannkvalitet. For å unngå en fremtidig svært kostbar rensing av drikkevannet, inngikk Münchens vannforsyning en avtale med 120 bønder i området om overgang til økologisk jordbruk. München betalte bøndene en årlig kompensasjon og inkluderte produkter fra bøndene i offentlige innkjøp til skoler og kantiner (Grolleau og McCann 2012). I tillegg fikk bøndene økte EU-subsidier for økologisk jordbruk. I 2012 var området det største sammenhengende økologiske jordbrukslandskapet (omtrent 60 km²) i Tyskland.

3.3.5 Sektorspesifikke ordninger

I tillegg til de øvrige mekanismene for finansiering av naturrestaurering beskrevet ovenfor, finnes det en rekke sektorrettede ordninger, inkludert fond som delfinansieres med bidrag fra virksomheter som påvirker naturen gjennom sin aktivitet. De sektorrettede ordningene er etablert for å håndtere miljøpåvirkning fra spesifikke næringer, særlig i tilfeller der det ikke finnes en ansvarlig aktør, eller der sektoren har særskilte krav og utfordringer knyttet til naturpåvirkning. Slike ordninger bidrar med midler til restaurering av natur, og kan være utformet som bransjefond, lovpålagte avgifter eller statlige programmer. Nedenfor beskrives noen eksempler fra Sverige, USA og Canada.

Vannkraftens miljøfond i Sverige ble etablert i 2018 gjennom en avtale mellom den svenske staten og kraftbransjen, representert ved Energiföretagen Sverige, Svensk Vattenkraftförening og Sveriges Energiföreningars Riksorganisation (SERO). Siden 2019 har alle vannkraftverk vært pålagt å oppfylle nye miljøkrav, noe som kan kreve omfattende og kostbare tilpasninger i eksisterende anlegg. Miljøfondet gir økonomisk støtte til vannkraftoperatører, som kan få dekket opptil 85 prosent av kostnadene ved å fornye konsesjon og tilpasse driften til nye miljøkrav, samt kompensasjon for eventuelle produksjonstap. Fondet er eid og finansiert av ni svenske kraftselskaper, for at den nasjonale strategien for miljøforbedring i vassdrag skal være mulig å gjennomføre. Til sammen skal de ni selskapene investere 10 milliarder SEK som skal gis som tilskudd til vannkraftoperatører over de neste 20 årene. Målet er at alle svenske vannkraftverk skal oppfylle miljøkravene innen de neste 20 årene. Totalt er det i perioden 2019-2024 utbetalt 166 millioner SEK og registrert nesten 500 prosjekter (Vattenkraftens miljöfond 2024).

I USA er Abandoned Mine Land (AML) Program etablert for å rette opp i miljø- og sikkerhetsproblemer knyttet til nedlagte kullgruver i USA. Mange av disse gruvene ble aldri forsvarlig tilbakeført til naturtilstand, og på grunn av alder og manglende juridisk eierskap er det sjelden mulig å holde noen økonomisk ansvarlig for oppryddingen. Programmet er administrert av Bureau of Land Management (BLM). BLM dekker selv kostnaden ved å identifisere miljøproblemer og sikkerhetsrisikoer knyttet til disse områdene. Restaureringsarbeidet finansieres blant annet gjennom Infrastructure Investment and Jobs Act (IIJA), samt føderale fond (Bureau of Land Management, n.d.).

I Canada er Orphan Well Association (OWA) en non-profit-organisasjon etablert for å håndtere nedstenging, opprydding og tilbakeføring av forlatte olje- og gassbrønner i Alberta. Når slike brønner etterlates uten ansvarlig eier, for eksempel ved konkurser, tar OWA ansvar for at områdene blir trygt og miljømessig håndtert. Ordningen finansieres gjennom en årlig avgift (Orphan Fund Levy) som alle olje- og gasselskaper i Alberta må betale. OWA samarbeider tett med Alberta Energy Regulator og bransjen for å identifisere, prioritere og gjennomføre tiltak som tetting av brønner, fjerning av utstyr og reetablering av natur. Dette sikrer at opprydding skjer også når de som opprinnelig var ansvarlige ikke kan stilles til ansvar (Orphan Well Association 2024).

Tekstboks 3-6: Nordic Taiga-prosjektet

Nordic Taiga-prosjektet drives av organisasjonen Rewilding Sweden (Sveriges partner i Rewilding Europe) og har som overordnet mål å gjenopplive naturlige økosystemprosesser i Nord-Sveriges taigabelte.

Prosjektet omfatter deler av fylkene Västerbotten og Norrbotten, i et landskap på om lag 15,2 millioner hektar. Arbeidet er konsentrert om to hovedområder: Vindelälven-Juhttáahkka biosfæreservat på 1,3 millioner hektar, og Råneälvens på 420 000 hektar. De største miljøutfordringene i området er intensivt skogbruk, klimaendringer og fragmentering av leveområder og formålet med initiativet er å gjenopprette naturlige økologiske prosesser i den nordlige taigaen gjennom restaurering av elver, skog og beitelandskap. Rewilding Sweden unngår fragmenterte prosjekter og prioriterer områder som styrker økologisk konektivitet. Det betyr at områder utenfor avgrensingen gjort for prosjektet prioriteres ned.

Prosjektene gjennomføres med utgangspunkt i naturbaserte løsninger og en målsetting om at systemene skal fungere mest mulig selvregulerende over tid. Rewilding Sweden samarbeider tett med samiske reinbeitedistrikter, som deltar i planleggingen av restaureringstiltak, blant annet utvikling av reinbeitekorridorer for sommerbeiter. Tiltak som uttynning av tette skoger og tilbakeføring av lauvskogarter forbedrer både beiteforhold og økologisk funksjon. Kommuner og lokale fagmiljøer deltar i planlegging og gjennomføring.

Finansieringen består av en kombinasjon av offentlige tilskudd, private donasjoner og internasjonale fond. Rewilding Sweden ble etablert med støtte fra Svenska Postkodlotteriet og har siden fått midler fra Allmänna arvsfonden (Swedish Inheritance Fund) og flere andre organisasjoner. De offentlige midlene kanaliseres hovedsakelig gjennom Havs- og vattenmyndigheten, som fordeler midler til fylkesvise restaureringsprosjekter.

Prosjektene mottar typisk 1,5-2 millioner svenske kroner i statlig støtte per år, og begrensede midler er en barriere for å gjennomføre flere restaureringsprosjekter. De offentlige midlene tildeles som regel for ett år av gangen, noe som gjør langsiktig planlegging utfordrende. Tilgang til land er også en sentral barriere, fordi de ikke kan søke om midler før de har et område å restaurere. Områdene eies hovedsakelig av private grunneiere og store skogselskaper som krever frivillige avtaler. Rewilding Sweden benytter derfor ulike samarbeidsformer, som forvaltningsavtaler, leiekontrakter og noen ganger kjøp av områder. De fleste grunneiere som tilbys tilstrekkelig kompensasjon, samtykker til restaurering, og interessen har vært økende de siste årene.

4 Nærmere om et utvalg finansieringsordninger

Helmi-programmet er en statlig tilskuddsordning etablert for å skalere opp og bedre koordinere naturrestaurering i Finland. Ordningen finansieres over statsbudsjettet og retter innsatsen mot utvalgte, særlig viktige og truede naturtyper. UK Nature Impact Fund er et investeringsfond som investerer i restaureringsprosjekter som genererer omsettelige kreditter. Fondet er strukturert som en modell for blandet finansiering, der offentlig kapital bidrar til å redusere risikoen og gjøre investeringene mer attraktive for private investorer. Eingriffsregelung i Tyskland og US Wetland Mitigation Market i USA er begge eksempler på lovpålagte kompensasjonsordninger ved naturinngrep, der utbyggere pålegges å finansiere restaurering eller erstatning for tap av natur. Eingriffsregelung omfatter all type utbygging og benytter ulike metoder for å beregne kompensasjonsbehovet i det enkelte prosjekt, mens US Wetland Mitigation Market er avgrenset til tap av våtmarker og bygger på et marked for kreditter som kan kjøpes for å oppfylle kompensasjonskrav.

I dette kapitlet redegjør vi for et utvalg finansieringsordninger for naturrestaurering. Først beskrives Helmi-programmet i Finland, som er en statlig ordning etablert for å koordinere og skalere opp innsatsen for naturrestaurering gjennom offentlig finansiering. Deretter presenteres UK Nature Impact Fund i England, som viser hvordan offentlige virkemidler kan brukes til å mobilisere privat kapital gjennom en blandet finansieringsmodell. Til slutt gjennomgås Eingriffsregelung i Tyskland og US Wetland Mitigation Market i USA, som begge bygger på lovfestede krav om kompensasjon ved naturinngrep, men med ulike former for kompensasjonskrav og tilhørende markeder for kreditter.

4.1 Redegjørelse for valg av finansieringsordninger

De fire ordningene som beskrives i dette kapitlet skiller seg fra dagens finansieringsmodeller for naturrestaurering i Norge, når det gjelder finansieringsnivå, organisering, virkemåte eller graden av involvering av private aktører. Formålet med gjennomgangen er å gi økt innsikt i alternative måter å finansiere naturrestaurering på, og å belyse hvilke erfaringer som kan være relevante i en norsk kontekst. Ordningene er valgt ut etter følgende tre kriterier:

1. **Natur- og forvaltningsrelevans for Norge:** Ordningene er valgt fra land med økosystemer og klimasoner som er sammenlignbare med norske forhold, herunder boreale, atlantiske, fjell-, kyst- og marine økosystemer. Dette omfatter særlig de nordiske landene, men også Nord-Amerika og andre deler av Nord-Europa. Disse landene har også ofte lignende samfunnsstruktur og institusjoner som Norge.
2. **Modenhhet:** Utvalget inkluderer ordninger og prosjekter som er implementert og har vært i drift over tid, slik at det foreligger erfaringer både fra praktisk gjennomføring og fra ønskede og uønskede effekter.
3. **Variasjon i finansieringsmekanismer:** Utvalget omfatter ordninger som representerer forskjellige typer finansieringsmekanismer, og som på ulike måter skiller seg fra de ordningene som benyttes i Norge i dag.

Selv om utvalget av ordninger i hovedsak vektlegger finansieringsmekanismer som skiller seg fra dagens ordninger i Norge, er det også relevant å se nærmere på hvordan offentlige programmer for naturrestaurering kan se ut. Helmi-programmet i Finland er derfor inkludert i denne gjennomgangen. Programmet er, i likhet med norske ordninger, finansiert over statsbudsjettet, men skiller seg ved å ha et tydelig overordnet mål og struktur som koordinerer og skalerer opp restaureringsprosjekter på tvers av sektorer og geografiske områder.

De tre øvrige ordningene er finansieringsordninger der private midler spiller en rolle. Krav om kompensasjon ved inngrep i natur framheves i litteraturen som en av de finansieringskildene med størst potensial for å mobilisere betydelige ressurser til naturrestaurering (se kapittel 2). På denne bakgrunnen har vi valgt å se nærmere på to etablerte ordninger for kompensasjon ved inngrep i natur: Eingriffsregelung i Tyskland og Wetland Mitigation Market i USA. Begge landene har hatt lovfestede krav om kompensasjon for nedbygging av natur siden 1970-tallet, og det foreligger derfor betydelig erfaring og dokumenterte resultater fra disse ordningene. Samtidig skiller ordningene seg fra hverandre når det gjelder hvilke økosystemer som omfattes, og hvilke fleksible mekanismer som kan benyttes for å oppfylle kompensasjonskravene.

Den siste ordningen, UK Nature Impact Fund, representerer en annen tilnærming der offentlige midler brukes til å mobilisere privat kapital gjennom risikodeling, såkalt blandet finansiering. Ordningen er et privat initiativ, og bygger på at det i Storbritannia finnes et lovfestet krav om kompensasjon gjennom BNG-ordningen (Tekstboks 3-4) som etablerer et marked for naturbaserte kreditter og dermed legger til rette for etablering av investeringsfond i markedet.

4.2 Helmi-programmet i Finland

Helmi-programmet spiller en sentral rolle i finansieringen og gjennomføringen av naturrestaurering i Finland. Programmet er et statlig initiativ etablert for å skalere opp og bedre koordinere den nasjonale innsatsen for å stanse tapet av natur, og samler restaureringstiltak på tvers av sektorer, forvaltningsnivåer og økosystemer. Den formelle regjeringsbeslutningen om Helmi-programmet ble fattet i 2021. Programmet skal vare fram til 2030 og bygger på en helhetlig tilnærming til restaurering, med særlig vekt på prioriterte økosystemer og habitater, tydelige målsettinger og en koordinert bruk av statlige virkemidler.

4.2.1 Finansiering og koordinering av Helmi-programmet

Finansieringen av naturrestaurering i Finland er i hovedsak statlig. Det bevilges samlet sett omtrent 85 millioner euro årlig til bevaring og restaurering av natur over det finske statsbudsjettet, hvorav rundt 26 millioner euro går til Helmi-programmet. Resten fordeles mellom andre statlige ordninger og prosjekter. Tilskudd fra EU LIFE-programmet utgjør også en viktig finansieringskilde til naturrestaurering, ved siden av de statlige midlene. I Finland er det ikke tillatt for offentlige organisasjoner å samle penger fra private aktører. Dette innebærer at private bidrag til naturrestaurering ikke kanaliseres direkte inn i statlige programmer som Helmi. Derfor er private midler til naturrestaurering avhengig av tre stiftelser (WWF, Hiilipörssi og Lumimuutos osuuskunta/ Snowchange Cooperative) utover statlige midler og EU-midler.

Helmi-programmet administreres av Miljødepartementet (Ympäristö-ministeriö) og Landbruks- og skogbruksdepartementet (Maa- ja metsätalousministeriö). Den praktiske gjennomføringen av prosjektene skjer i stor grad av regionale myndigheter, blant annet gjennom det finske skogsenteret (Suomen metsäkeskus) og senter for næringsliv, transport og miljø (Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, ELY-keskus). Metsähallitus, en statlig etat som forvalter statens land- og vannområder, har ansvar for gjennomføring av prosjekter på statseide grunn. For kommuner og

frivillige organisasjoner er det etablert egne delprogrammer, henholdsvis Kunta-Helmi og Järjestö-Helmi, der de kan søke om tilskudd til lokale prosjekter (Helmi Habitat Programme 2023).

Programmet har som mål å bruke 423 millioner euro i perioden 2020-2030, tilsvarende om lag 40 millioner euro i årlige statlige tilskudd (om lag 465 millioner norske kroner). Bevilgningen er imidlertid fastsatt årlig gjennom statsbudsjettet og fremdriften for å nå målene er foreløpig bak skjema. Den faktiske årlige finansieringen ligger nå på omtrent 26 millioner euro, hvorav 22 millioner går til konkrete restaureringstiltak.

Helmi-programmet er fullt offentlig finansiert og stiller ingen krav om egenandel fra deltakerne. Staten dekker kostnader knyttet til planlegging, opplæring, gjennomføring og oppfølging av restaurerings-tiltak. Prosjektdeltakere og samarbeidspartnere kan likevel bidra med frivillig innsats (Helmi Habitat Programme 2023). Grunneiere stiller arealer til disposisjon gjennom frivillige avtaler og mottar i hovedsak ingen økonomisk kompensasjon for eventuelt inntektstap (se delkapittel 4.2.2).

Programmet prioriterer gjennomføring av flest mulig restaureringstiltak, og oppfølging og overvåking har dermed lavere prioritet. Mange prosjekter evalueres likevel etter fullføring, og enkelte inngår i langsiktige overvåkingsprogrammer, som det nasjonale langtidsnettverket for myrovervåking. I flere prosjekter foreligger det også detaljerte kostnads- og volumdata, som gir grunnlag for analyser av kostnadseffektivitet.

Denne organiseringen innebærer at strategiske prioriteringer og overordnet koordinering er forankret på statlig nivå, mens planlegging og gjennomføring av restaureringstiltak i stor grad skjer desentralisert. En slik modell gir rom for lokal tilpasning og bruk av stedsspesifikk kunnskap, samtidig som den kan bidra til effektiv ressursbruk ved at tiltak gjennomføres av aktører med nærhet til områdene. Samtidig stiller modellen krav til tydelige nasjonale prioriteringer og koordinering for å sikre at innsatsen samlet sett bidrar til å nå målene som er satt for perioden, noe som krever offentlig ressursbruk utover restaureringskostnadene. I Finland er det over 90 ansatte som jobber med Helmi-programmet.

4.2.2 Områder som restaureres og tilgang til arealer

Helmi-programmet ble opprettet for å skalere opp og bedre koordinere arbeidet med å stanse tapet av natur i Finland. Bakgrunnen for programmet er at nesten halvparten av Finlands habitattyper og omtrent 12 prosent av artene er truet, inkludert bestander av vandreende fisk som ørret (Helmi Habitat Programme 2023). Finsk natur er i stor grad dominert av skog og våtmark, og langvarig bruk av disse naturområdene har gitt et særlig behov for restaurering av drenerte myrer, skadet skog og påvirkede vassdrag. Helmi-programmet prioriterer også grasmarker, kyst- og strandsone, småvann og fuglehabitat.

Initiativ til prosjekter tas i stor grad av regionale og lokale aktører, som også utarbeider søknader om støtte. Ordningen er åpen for statlige og regionale myndigheter, kommuner, frivillige organisasjoner og private grunneiere, som kan søke gjennom programmets ulike delordninger. For å sikre at ressursene brukes i tråd med Helmi-programmets overordnede mål, har Miljødepartementet i samarbeid med de regionale organisasjonene utviklet felles prioriteringsprinsipper. Prinsippene vektlegger økologisk betydning, særlig forekomst av truede naturtyper og klimahensyn.

For å samle innsatsen i de mest verdifulle og forringede områdene, og sikre restaurering av større sammenhengende arealer, etableres såkalte «Helmi-områder». Programmet har som mål å etablere 30-50 slike områder. Strengt kriterier brukes for å identifisere dem, og prosjekter i disse områdene prioriteres i tildelingen av midler. Programmet har også satt arealmål fram mot 2030, blant annet å restaurere 59 300 hektar myr og 26 000 hektar grasmarek (Helmi Habitat Programme 2023).

Restaurering gjennomføres hovedsakelig i verneområder, både statlige, kommunale og privateide områder, men flere tiltak skjer også utenfor slike områder. Grunneiere kan delta gjennom frivillige avtaler om restaurering og skjøtsel, der de forplikter seg til å begrense fremtidig alternativ bruk av arealene. Ved permanent vern kan grunneiere motta en engangskompensasjon for framtidig tapt inntekt. For skog beregnes kompensasjonen basert på anslått framtidig markedsverdi av tømmer i området. Dersom et område selges til staten, kompenseres grunneier både for verdien av landområdet og verdien av tømmeret i området.

Begrensede statlige midler utgjør den største utfordringen for Helmi-programmet. Det finnes flere egnede områder for vern og restaurering enn det er tilgjengelig finansiering til å følge opp. Tilgang på større områder til restaurering kan imidlertid være utfordrende, ettersom slike områder ofte omfatter flere grunneiere som alle må inngå avtaler for at restaureringen skal kunne gjennomføres helhetlig. Dette gjelder for eksempel store våtmarksområder, der sentrale økosystemfunksjoner avhenger av at restaureringen gjennomføres i tilstrekkelig stor skala.

Tekstboks 4-1: Prosjekt-case: Koirajo-elven i Salamajärvi nasjonalpark i Finland

Metsähallitus, det statlige organet som forvalter statens land- og vannområder, gjennomførte i september 2025 restaurering av den øvre delen av Koirajo-elven i Salamajärvi nasjonalpark, som ligger i kommunene Kinnula, Kivijärvi og Perho.

Koirajoki ble tidligere rettet ut og rensset for stein i forbindelse med tømmerfløting, noe som reduserte elvens naturlige variasjon og biologiske mangfold. Formålet med restaureringen er å føre elveløpet tilbake til en mer naturlig tilstand. Under arbeidet flyttes stein og trevirke tilbake i elven for å skape variasjon i vannstrømmen og forbedre livsbetingelsene for fisk og bunndyr. Steinene flyttes manuelt med brekkjern og vinsj, mens tilførsel av trevirke bidrar til å styre vannføringen og forbedre vannkvaliteten.

Metsähallitus er ansvarlig for tiltakene og utførelsen av prosjektet, men er finansiert av Helmi-programmet. Dette er et eksempel på et vassdragsprosjekt som er blitt prioritert i ordningen på grunn av elvens viktige økologiske funksjon blant annet fordi det er et habitat for utrydningstruet ørret.

Se informasjonssiden om prosjektet [her](#) (på finsk).

4.3 UK Nature Impact Fund i England

UK Nature Impact Fund (UK Nature) er en ordning med blandet finansiering, etablert i 2023 av Finance Earth, for å mobilisere privat kapital til bevaring og restaurering av natur. Fondet kombinerer offentlige og private midler, hvor den offentlige finansieringen brukes til å redusere risikoen for private investorer. Målet er å muliggjøre finansiering av større og flere restaureringsprosjekter, og samtidig gjøre naturrestaurering til en kommersielt bærekraftig investeringsmulighet.

Ordningen bygger på et regulert rammeverk for karbon- og naturbaserte kreditter i Storbritannia, herunder etablerte karbonmarkeder og det lovfestede kravet om Biodiversity Net Gain (BNG). Ved å investere i restaureringsprosjekter med relativt høy naturverdi bidrar fondet både til å styrke tilbudssiden i markedet for karbon- og naturbaserte kreditter og til å realisere konkrete restaureringstiltak på bakken. UK Nature illustrerer dermed hvordan regulering, offentlige virkemidler og private investeringer kan kombineres for å skalere opp naturrestaurering gjennom markedsbaserte løsninger.

4.3.1 Blandet finansieringsmodell og investeringsstrategi

UK Nature Impact Fund er et britisk investeringsfond etablert for å mobilisere privat kapital til naturrestaurering gjennom en blandet finansieringsmodell. Fondet bygger på markedet for naturbaserte kreditter og klimakreditter i Storbritannia og kombinerer offentlige og private midler for å redusere risiko og gjøre investeringer i naturbaserte prosjekter kommersielt attraktive. Ordningen er et privat initiativ, men er muliggjort gjennom offentlig kapital og rammebetingelser, og illustrerer hvordan regulering og finansielle virkemidler kan brukes sammen for å utløse private investeringer i naturrestaurering.

UK Nature Impact Fund er strukturert som et tradisjonelt investeringsfond med en planlagt varighet på 12 år. Fondet forvaltes av Finance Earth, en miljøorientert og ansatt-eid investeringsrådgiver og fondsforvalter, som også bidrar med egenkapital og teknisk bistand. Den britiske regjeringen, ved Department for Environment, Food & Rural Affairs (Defra), har bidratt med en grunninvestering på 30 millioner pund. Disse offentlige midlene fungerer dermed som et «buffertilskudd» hvor investorer får avkastning før staten får tilbakebetalt sitt innskudd, noe som gir en betydelig reduksjon av risiko for private investorer. Dersom deler av porteføljen ikke lykkes, vil tap først belastes den offentlige delen av kapitalen.

Denne risikoreducerende mekanismen er avgjørende for å tiltrekke investorer. Potensielle investorer er forsikringsselskaper, familieforvaltere, stiftelser, pensjonsfond, med flere. Inntektsstrømmen er forventet å komme hovedsakelig fra karbonkreditter og naturbaserte kreditter, samt fra statlige tilskudd til restaurering og vedlikehold. I Storbritannia er det etablert tre sentrale markeder for kreditter som skal redusere tap av natur og miljøpåvirkning: Peatland Code for kreditter fra restaurering av myr, Woodland Carbon Code for restaurering av skog, og BNG-ordningen. De to førstnevnte har vært i bruk over lengre tid og tilbyr karbonkreditter som bedrifter kjøper for å redusere egne klimautslipp eller nå interne klimamål. BNG ble innført i 2024 for å sikre at all utbygging i England skal resultere i en netto økning i biodiversitet, blant annet ved at utbyggere kan kjøpe naturbaserte kreditter (se Tekstboks 3-4).

Disse regulatoriske kravene, kombinert med etterspørselen fra det frivillige karbonmarkedet, utgjør grunnlaget for forretningsmodellen til UK Nature Impact Fund. Investorer kan trekkes mot fondet fordi det kombinerer finansiell avkastning med klimamål, for eksempel ved å bruke karbonkreditter som en del av egne netto null-strategier og forpliktelser. Fondet forventes å gjøre sin første investeringsrunde ("first close") på rundt 50 millioner pund i løpet av første kvartal i 2026. Målsetningen er å mobilisere to til tre pund privat kapital for hvert pund i offentlig finansiering - til sammen 120 millioner pund samlet offentlig og privat (Finance Earth 2025).

Det er likevel betydelig risiko knyttet til lønnsomheten i restaureringsprosjekter. Finance Earth peker særlig på risiko i markedet for kreditter og mangel på investeringsklare prosjekter som de største barrierene. Risikoen handler blant annet om usikkerhet rundt hvor mange kreditter et prosjekt faktisk vil generere, hvilke priser kredittene kan selges for, og om etterspørselen vil være stabil over tid. Selv om Storbritannia har standardiserte metoder for å beregne verdien av økosystemer og kreditter, avhenger prisen på kredittene i markedene fortsatt av etterspørsel og forventninger, og særlig i de frivillige karbonmarkedene er ustabile.

Utviklingen av fondet har blitt gjennomført uten direkte kostnader for britiske myndigheter. Arbeidet med å etablere fondet har involvert om lag tre til fire årsverk over en periode på tre år. Det offentliges rolle har i stedet vært å etablere forutsigbare og velfungerende rammebetingelser, særlig gjennom utvikling av kredittmarkeder for karbon og biologisk mangfold, samt å bidra med et begrenset startinnskudd for å redusere risikoen for private investorer. Prosessen tok betydelig lenger tid enn

forventet, blant annet fordi det har vært nødvendig med omfattende opplæring og dialog med investorer for å øke kjennskapen til naturkapital som investeringsområde. Ifølge Finance Earth forventes fremtidige naturfond å være enklere å etablere etter hvert som markedet modnes og investorer får større erfaring med slike finansieringsmodeller.

4.3.2 Hvilke restaureringsprosjekter investerer fondet i?

UK Nature investerer i restaureringsprosjekter i England som kan generere karbon- og naturbaserte kreditter. Dette omfatter blant annet skogplanting, restaurering av torvmark og andre prosjekter som genererer karbonkreditter. Fondet investerer også i såkalte habitatbanker, der restaurerte områder kan generere naturbaserte kreditter som selges til utbyggere som må oppfylle kravet i BNG-ordningen. Fondet skal i første omgang investere i prosjekter i England, ettersom de statlige midlene som inngår i fondet ikke kan brukes utenfor landet.

Fondet vektlegger økologisk kvalitet i sine investeringer og prioriterer prosjekter med høy naturverdi. For eksempel foretrekkes etablering av naturlig hjemmehørende skog fremfor kommersielle tømmerplantasjer, ettersom slike tiltak kan generere kreditter med vesentlig høyere verdi. Ifølge Finance Earth kan karbonkreditter fra naturlig hjemmehørende skog oppnå priser på opp mot og over 100 pund per tonn, sammenliknet med rundt 10-20 pund per tonn for kreditter fra tømmerplantasjer. Slike prosjekter er mer kapitalkrevende, tar lenger tid å etablere og innebærer høyere risiko. For å balansere hensynet til både økonomisk avkastning og økologisk effekt vil fondet aggregere flere mindre prosjekter i større porteføljer. Dette gir både stordriftsfordeler for fondet og økologisk sammenheng mellom områdene som restaureres.

Fondet har som mål å eie et begrenset antall eiendommer, med en øvrig ramme på 15 prosent av fondets kapital. Hovedstrategien er å samarbeide med grunneiere gjennom leie- og inntektsdelingsavtaler. For å få tilgang til arealer inngår fondet partnerskap med grunneiere, der de tilbyr fleksible kontraktsformer, dekker utviklings- og restaureringskostnader og bidrar til å identifisere nye inntektsmuligheter gjennom salg av karbon- og naturbaserte kreditter. Tilgang til egnede arealer for restaurering er likevel en av de største barrierene for å sikre nok investeringsprosjekter til at fondet kan levere avkastning. Finance Earth peker særlig på usikkerhet knyttet til fremtidig landbrukspolitikk i England. Endrede rammevilkår kan gjøre det uklart for grunneiere om det vil være mest lønnsomt å videreføre landbruksdrift eller inngå i langsiktige kontrakter for restaureringsprosjekter.

For å styrke tilgangen på investerbare prosjekter har fondet etablert UK Nature Accelerator, et støtteprogram som hjelper særlig små og mellomstore prosjekter med å utvikle investeringsplaner, standardiserte kontrakter og nødvendig dokumentasjon. Formålet med dette programmet er å gjøre flere prosjekter investeringsklare og dermed styrke tilbudssiden i markedet for naturrestaureringsprosjekter.

4.4 Eingriffsregelung i Tyskland

Eingriffsregelung er Tysklands lovfestede system for håndtering av naturtap ved utbygging, og har vært et sentralt virkemiddel i naturforvaltningen siden ordningen ble innført i den føderale naturvernloven (Bundesnaturschutzgesetz) i 1976 (Darbi & Tausch 2010). Ordningen pålegger utbyggere å unngå, redusere og kompensere for inngrep i natur og landskap, og bidrar samtidig til betydelig finansiering av tiltak for restaurering og bevaring av natur. Kompensasjonskravet er bredt utformet, gjelder alle typer inngrep og har ingen nedre terskel.

4.4.1 Prinsipper og omfang for Eingriffsregelung

Generelt blir naturrestaurering i Tyskland finansiert med en kombinasjon av offentlige og private midler. Offentlige midler er kombinasjon av statlig, regionale og lokale tilskudd og EU-midler. Staten støtter for eksempel prosjekter gjennom program som «Bundesnaturschutzfonds», som ble etablert i 2022 for å styrke arbeidet med biodiversitet. Tilskudd fra dette programmet dekker som regel 75 prosent av kostnaden til prosjekter, og de resterende 25 prosent må bli dekket av länder, kommuner eller prosjektsponsorer. I tillegg kommer donasjoner fra miljøorganisasjoner og i økende grad gjennom private stiftelser.

Eingriffsregelung ble innført i den føderale naturvernloven (Bundesnaturschutzgesetz) i 1976 (Darbi & Tausch 2010) og har siden vært et sentralt virkemiddel i tysk naturforvaltning. Ordningen er særlig viktig for kommunene, som har ansvar for å forvalte og ivareta naturområdene innenfor egne grenser, men ofte begrensede budsjetter til restaurering og bevaring. Gjennom kravet om kompensasjon ved naturinngrep bidrar *Eingriffsregelung* til å finansiere tiltak for å beskytte og restaurere natur, ved at utbyggere må kompensere for naturtap som følger av inngrep i kommunen.

Eingriffsregelung bygger på et hierarkisk prinsipp der inngrep i natur og landskap skal først unngås, deretter reduseres, og til slutt kompenseres gjennom restaurering eller etablering av erstatningsarealer. Regelverket legger til grunn at kompensasjon så langt som mulig skal gjennomføres i direkte tilknytning til inngrepet. Dersom dette ikke er mulig, kan kompensasjon gjennomføres andre steder og eventuelt i andre økosystemer. Regelverket fastsetter en tydelig prioriteringsrekkefølge, der direkte kompensasjon i nærområdet skal vurderes først, deretter indirekte kompensasjon andre steder, og økonomisk betaling kun kan benyttes som siste utvei.

Kompensasjonskravet gjelder alle typer utbygging, og det finnes ingen nedre terskel for når kravet utløses. Selv mindre inngrep, som utvidelse av en gård, medfører kompensasjonsplikt. Dette er viktig for å hindre strategisk oppdeling av prosjekter med sikte på å omgå kompensasjonskrav.

Det finnes ingen samlet oversikt over hvor mye finansiering til restaurering som er utløst av Eingriffsregelung. En studie utført for EU-kommisjonen anslår imidlertid at kompensasjonskostnadene i delstaten Hessen utgjør omtrent 150 millioner euro per år, med et spenn mellom 70 og 210 millioner euro avhengig av antakelser om standardkostnader per hektar (Tucker 2016). Dersom Hessen er representativ for de øvrige tyske delstatene anslår Tucker (2022) at de samlede årlige kostnadene ligger rundt på 2,5 milliarder euro.

Forsøk på å fjerne skillet mellom direkte kompensasjon i nærheten av inngrepet og indirekte kompensasjon andre steder har blitt møtt med kritikk, ettersom tiltak som gjennomføres langt unna eller i andre økosystemer kan gjøre det vanskeligere å vurdere om tapte naturfunksjoner faktisk blir gjenopprettet. Samtidig viser praksis at en stor andel av kompensasjonstiltakene gjennomføres utenfor selve utbyggingsområdet. I Bayern gjennomføres mer enn 80 prosent av kompensasjonstiltakene utenfor selve utbyggingsområdet. Dette forklares blant annet med at slike arealer er lettere å skaffe, at tiltakene ofte gir større, samlet naturgevinst, og at administrasjonen vurderer denne typen løsninger som mer hensiktsmessige, se delkapittel 4.4.3.

4.4.2 Organisering og koordinering av kompensasjonskrav

Ansvar for oppfølgingen følger Tysklands føderale struktur og er delt mellom statlig (føderalt), regionalt, og lokalt nivå. På nasjonalt nivå fastsetter «Bundesamt für Naturschutz» (tilsvarende Miljødirektoratet) rammene for loven, mens delstatene (Länder) utarbeider forskrifter og metoder for beregning av kompensasjon. Kommunene og de regionale *Naturschutzbehörden* har ansvar for oppfølging og implementering av regelverket og for å kvalitetssikre beregninger av naturverdier.

Utbyggere, både offentlige og private, er ansvarlige for å finansiere og gjennomføre tiltak som reduserer eller kompenserer for naturskade.

I prinsippet fastsetter lovverket at den som forårsaker et inngrep, også er ansvarlig for kompensasjonen. Statlige institusjoner som skogforvaltningen, samt offentlige og private utbyggere, er derfor ansvarlige for å finansiere og gjennomføre tiltak som reduserer eller kompenserer for miljøskaden de påfører planområdet for utbyggingen. Dersom inngrepet gjelder byggeprosjekter som utvikling av skianlegg, turstier eller annen infrastruktur, er det normalt den aktuelle institusjonen eller utbyggeren som har kompensasjonsansvaret. Når en kommune selv utvikler tiltak, som en sykkelsti eller en ny barnehage, er det kommunen som må planlegge og gjennomføre nødvendige kompenserende tiltak. Omfanget av kompensasjonen fastsettes i samarbeid med den lokale naturforvaltningsmyndigheten (Untere Naturschutzbehörde).

Et særtilfelle oppstår når et boligområde skal bygges, og de fremtidige eierne ofte ennå ikke er kjent. I slike tilfeller organiserer kommunen kompensasjonstiltakene og har ansvaret for at de gjennomføres i tråd med regelverket, samt for å beregne hvor mye kompensasjon utbyggeren eller de senere boligeierne skal bidra med. Dersom planen kun omfatter enkeltboliger, mottar kommunen kompensasjon fra hver enkelt boligeier.

Når det gjelder ressursbruk, er statens rolle i hovedsak begrenset til å fastsette lovverket og de overordnede rammene for kompensasjonsordningen. Selve finansieringen av restaurerings- og kompensasjonstiltak bæres i sin helhet av utbyggere og andre tiltakshavere, i tråd med prinsippet om at den som forårsaker et inngrep også skal dekke kostnadene. Oppfølgingen av regelverket skjer i stor grad desentralisert, gjennom kommuner og regionale naturforvaltningsmyndigheter. Oppfølgingen inkluderer blant annet saksbehandling, vurdering av naturverdier og kontroll med at kompensasjonskravene oppfylles.

4.4.3 Måter for å beregne kompensasjonskrav

Det finnes ingen nasjonale standardkrav i Tyskland for hvordan naturtap ved inngrep skal beregnes, eller hvordan verdien av kompensasjonstiltak skal fastsettes, utover at vurderingen skal baseres på en vitenskapelig anerkjent metode. Delstatene og kommunene har derfor betydelig handlingsrom til å velge hvilken metode som brukes. Dette har ført til betydelig variasjon mellom delstater, men også mellom kommuner innad i delstater.

Ifølge Darbi & Tausch (2010) finnes det i dag rundt 30 ulike regionale tilnærminger til beregning av kompensasjonskrav. De fire mest utbredte metodene er oppsummert i Tabell 4-1, og forklares nærmere i dette delkapitlet. Flere delstater og kommuner har utviklet egne retningslinjer for hvordan kompensasjon skal beregnes i praksis.

Dersom det oppstår uenighet om valg av metode i et konkret område, løses dette som regel gjennom forhandlinger mellom utbygger og ansvarlig naturforvaltningsmyndighet, vanligvis på kommunalt nivå. Denne fleksibiliteten gir rom for lokale tilpasninger, men bidrar også til ulik praksis når det gjelder hvor detaljert naturverdier beregnes.

Tabell 4-1: De fire vanligste metodene for å beregne kompensasjon benyttet av delstater i Tyskland under Eingriffsregelung. Kilde: Darbi & Tausch (2010).

Metode	Hovedprinsipp	Fordeler	Begrensninger
Biotopbasert metode	Poengsystem basert på habitattyper og økologisk verdi. For eksempel får skog med mange hjemmehørende arter høyere poeng enn intensivt drevet jordbruksland eller skog med færre arter.	Vitenskapelig solid, gir økologisk presisjon.	Kompleks og vanskelig å kommunisere til beslutningstakere og lokalbefolkning.
Verbal (kvalitativ) vurdering	Beskriver inngrepets konsekvenser på landskap, rekreasjon og estetiske verdier.	Gir nyansert bilde av helhetlig landskapsverdi.	Subjektiv og lite sammenlignbar mellom prosjekter.
Erstatnings-kostnadsmetoden	Beregner kostnaden for å gjenopprette eller erstatte tapt naturverdi.	Praktisk og lett å forstå økonomisk.	Problematiske tilfeller der naturen ikke kan erstattes (f.eks. gammel skog) og kostnadsnivået varierer sterkt på tvers av områder.
Kompensasjonsfaktor-metoden	Bruker forholdstall (f.eks. 1:1, 1:3) mellom inngrep og restaurering. Dersom et verdifullt område må erstattes med et tilsvarende større areal dersom erstatningen skjer i natur med lavere verdi. Kan justeres etter avbøtende tiltak på planområdet.	Enkel, transparent og nyttig tidlig i planprosesser. Fremmer dialog mellom utbygger og myndigheter.	Risiko for at tiltak ikke fullt ut dekker tapet.

I **den biotopbaserte metoden** skal verdien av naturen i området som blir bygget ut først omregnes til poeng, som deretter kompenseres gjennom en tilsvarende økning av verdi i et annet område, også beregnet i poeng. Verdien regnes som poeng per kvadratmeter for alle økosystemer som finnes i området (summert), minus poeng per kvadratmeter for arealet som blir nedbygd. Resultatet skal gå i balanse, altså være lik null. Et inngrep i et område med høy økologisk verdi kan derfor kompenseres med et større område med lavere økologisk verdi. Eventuelle avbøtende tiltak på utbyggingsområdet, som redusert nedbygging eller tiltak som bevarer enkelte funksjoner, reduserer verdifallet og dermed kompensasjonsbehovet. Denne metoden gir relativt høy økologisk presisjon, men er krevende å bruke fordi den forutsetter detaljerte data og faglige vurderinger knyttet til biotopenes funksjon og tilstand. Dette omfatter blant annet detaljerte feltkartlegginger til riktig tid på året (for eksempel i blomstringsperioder).

Erstatningskostnadsmetoden innebærer å beregne hva det ville kostet å restaurere naturen i det området som bygges ned. Beregningen tar ikke nødvendigvis utgangspunkt i restaurering i det konkrete området, men i hva det ville kostet å gjenopprette et tilsvarende økosystem og funksjon. Utbygger må deretter finansiere tiltak som restaurerer natur tilsvarende denne kostnaden. Ofte er det vanskelig å estimere hypotetiske restaureringskostnader, og anslå hva det vil koste å gjennomføre prosjekter som skal kompensere for naturtapet. Hva det koster å få tilgang til areal, gjennomføre restaureringstiltak og følge opp resultatene varierer fra område til område. Denne metoden har vist seg å være godt egnet i urbane områder. Den er derimot ikke egnet for økosystemer som kjennetegnes av lang utviklingstid, slik som myr eller vegetasjon på berg.

Den verbale (kvalitative) vurderingsmetoden innebærer å gjøre en detaljert og så presis som mulig beskrivelse av konsekvensen av utbyggingen. Metoden er ikke standardisert og er lite sammenliknbar mellom områder og prosjekter. Denne metoden brukes som oftest i en kombinasjon med de andre metodene, for eksempel for en konsekvens av utbyggingen som ikke lar seg dekke av de andre metodene. I dag brukes den hovedsakelig til å beskrive påvirkning på landskapsbildet.

Kompensasjonsfaktormetoden beskriver forholdet mellom naturtapet i utbyggingsområdet og naturverdien i området som skal brukes til kompensasjon. Dersom naturen som går tapt har høy verdi, mens området som skal kompensere har lavere verdi, må et større areal restaureres for å veie opp for inngrepet. For eksempel kan en faktor på 1:3 bety at dersom 1 dekar verdifull natur bygges ned, må 3 dekar av natur med lavere verdi restaureres eller bevares et annet sted. Ved mindre alvorlige inngrep, eller dersom det gjennomføres avbøtende tiltak i utbyggingsområdet, kan kompensasjonsforholdet være lavere. I motsetning til biotopverdimetoden avgrenses ikke detaljerte økosystemer her. I stedet vurderes landskapsenheter grovt som helhet, for eksempel intensivt utnyttede landskap, variert kulturlandskap eller artsrike naturområder. En veileder utviklet av fagpersoner brukes til å skille mellom disse (få) landskapstypene. Metoden er imidlertid mindre vitenskapelig rigid enn biotopverdimetoden. Dersom det gjennomføres avbøtende tiltak i utbyggingsområdet, kan forholdet mellom inngrep og kompensasjon reduseres. Metoden gjør det mulig å beregne kompensasjonsbehovet uavhengig av årstid. Kompensasjonsfaktormetoden er enkel å forstå og kan brukes til å gjøre beregninger tidlig i planprosessen. Den gjør det også lettere for utbyggere å forutse effekten av avbøtende tiltak og kostnader knyttet til kompensasjon. Metoden er imidlertid mindre presis enn den biotopbaserte metoden og egner seg best områder der tapte området har begrenset biologisk mangfold.

Den biotopbaserte metoden og kompensasjonsfaktormetoden er de mest utbredte tilnærmingene for å beregne kompensasjonskrav, ofte brukt i kombinasjon med andre metoder, som den kvalitative vurderingsmetoden. Slike supplerende vurderinger benyttes særlig der inngrep påvirker landskapsestetikk eller andre kvaliteter som er vanskelig å tallfeste.

Kvaliteten på kompensasjonstiltakene varierer betydelig, og mangel på egnede arealer samt svakt tilsyn gjør at mange prosjekter ikke oppnår full kompensasjon (Tucker 2022). Variasjonen i metodene for å beregne kompensasjon har ført til kritikk for manglende konsistens og for utfordringer med å dokumentere at ordningen faktisk sikrer null nettotap av natur. Videre har det blitt påpekt at valg av kompensasjonstiltak i praksis ofte styres av hvilke arealer som er tilgjengelige, snarere enn av en helhetlig strategi for å ivareta naturverdier.

For å styrke kontrollen ble det etablert et register basert på et geografisk informasjonssystem, som viser ønsket type og størrelse på kompensasjonstiltaket. Evalueringer viser at prosjekter initiert av statlige aktører, som veimyndighetene, ofte har høyere økologisk kvalitet enn tiltak gjennomført av kommuner. Dette kan forklares blant annet med at kommunene i større grad mangler ressurser til oppfølging og kontroll. Overvåking og evaluering av kompensasjonstiltakene ligger imidlertid formelt hos de lokale naturforvaltningsmyndighetene.

4.4.4 Økokontoer og direkte betaling

Etter reformer av Eingriffsregelung i 1998, 2002 og 2009 ble det åpnet for større fleksibilitet gjennom bruk av habitatbanker, såkalte økokontoer. Disse reformene har gjort det mulig å planlegge større og mer helhetlige restaureringsprosjekter, framfor mange små og spredte tiltak (Wende mfl. 2005; Tucker 2022). Økokontoene forvaltes både av kommuner og private aktører, som investerer i bevaring og restaurering av områder.

Bruken varierer betydelig regionalt. I München anbefaler administrasjonen for eksempel bruk av byens økokonto, ettersom dette gir en rask og mindre administrativt krevende løsning for kompensasjon ved

utbygging. Krav til langsiktig skjøtsel og oppfølging trekkes fram som sentrale argumenter for å benytte byens ordning, selv om enkelte utbyggere fortsatt ønsker å gjennomføre egne tiltak.

Alle restaureringsprosjekter må forhåndsgodkjennes av det regionale naturbevaringsorganet (Regionale Naturschutzbehörde). I godkjenningsprosessen vurderes den forventede økologiske effekten, og det fastsettes hvor mange biotoppoeng eller hvor mange kvadratmeter som kan registreres på kontoen. Tilstanden før tiltaket gjennomføres må dokumenteres i detalj. De godkjente poengene eller kvadratmeterne kan deretter brukes som kompensasjon for naturtap i kommunens egne utbyggingsprosjekter eller selges til andre kommuner.

Private aktører kan selge sine poeng eller forbedrede kvadratmeter til kommuner og utbyggere som er underlagt kompensasjonskrav. I Bayern er det for eksempel kjøpt opp poeng for en hel landbruks-eiendom og omgjort til naturreservater eller biotoper, samtidig som eiendommen fortsatt tilhører bonden. Slike prosjekter finansieres ofte av utbyggere som farmasøytisk industri, jernbane- eller infrastrukturselskaper. Private aktører må oppfylle spesifikke krav for å bli godkjent som forvaltere av økokontoer. Dette inkluderer dokumentert faglig kompetanse innen areal- og naturforvaltning, en tydelig og langsiktig målsetting om profesjonell drift, samt statlig godkjenning. Slike krav stilles ikke til kommuner som forvalter egne økokontoer.

Prisen på disse kompensasjonskredittene fastsettes i markedet, og påvirkes særlig av etterspørselen etter land. Nær byområder er kompensasjonskostnaden høyere enn i mer landlige områder, fordi etterspørselen etter land er høyere i disse områdene som driver prisen opp. Dersom det brukes en biotopbasert metode for å beregne kompensasjon, beregnes prisen av antall biotop-poeng tiltaket gir. Hvor mange poeng eller hvor stort areal en økokonto kan tilby avhenger dermed av hvilken kompensasjonsmetode som legges til grunn.

Dersom direkte restaurering eller kjøp av kreditter ikke er mulig, åpner regelverket for at utbygger etter forhandlinger kan betale et beløp direkte til delstatens naturvernfond. For at dette skal tillates må den lokale naturforvaltningsmyndigheten bekrefte at kompensasjon gjennom naturforbedrende tiltak ikke er mulig. Økonomisk kompensasjon er altså formelt tillatt, men brukes kun i tilfeller der fysisk restaurering ikke er mulig eller ikke anses tilstrekkelig, for eksempel ved visuelle inngrep i landskapet fra vindturbiner eller en mobilmaster.

Erfaringer viser at rene økonomiske kompensasjonsordninger er lite treffsikre. I intervjuet ble det blant annet vist til tilfeller der en naturavgift som var ment til å finansiere restaurering, i stedet ble omdisponert til andre formål, uten tilsvarende naturgevinst. Slike midler har for eksempel tidligere blitt brukt til planlegging og utredning, snarere enn til konkrete naturtiltak på bakken. Av den grunn brukes derfor direkte betaling sjelden og kun i særskilte tilfeller, mens økokontoen og andre arealbaserte kompensasjonsløsninger prioriteres.

4.5 US Wetland Mitigation Market i USA

Det amerikanske Wetland Mitigation Banking-ordningen er verdens største kompensasjonsmarked for utbygging og degradering av våtmark og er en sentral del av de amerikanske utgiftene for restaurering. Ordningen er lovfestet i Clean Water Act (Section 404), som pålegger alle som forårsaker inngrep i våtmarker eller andre akvatiske økosystemer å kompensere for miljøskadene. Loven omfatter våtmarker, bekker og andre akvatiske økosystemer.

4.5.1 Prinsipper og organisering

Det amerikanske systemet for våtmarkskompensasjon bygger på prinsippet om “no net loss” av våtmarksfunksjoner og følger, i likhet med Eingriffsregelung i Tyskland, et juridisk forankret hierarki:

- 1) Unngå inngrep
- 2) Minimere påvirkning
- 3) Kompensere for uunngåelige tap

Hierarkiet er ment til å sikre at kompensasjon er siste utvei. Dette omgås ofte i praksis ved at utbyggere kan dokumentere at alternativer for å unngå eller minimere inngrep er økonomisk eller teknisk urealistisk.

Offentlige myndigheter har ansvar for tilsyn og godkjenning av kompensasjonsbehov og antall kreditter som kan genereres gjennom habitatbanker. Den overordnede reguleringen ligger hos US Army Corps of Engineers (USACE) og US Environmental Protection Agency (EPA), som godkjenner banker, fastsetter standarder og fører tilsyn med ordningen. Enkelte delstater, som California, har i tillegg egne regelverk og veiledere for utforming og drift av banker (CDFW 2024).

Godkjenning og oppfølging av prosjekter skjer gjennom faggrupper, som består av føderale, statlige og lokale myndigheter (Tillman & Matthews 2023). Godkjenningsprosessen er omfattende og tar i gjennomsnitt rundt tre år. Antall kreditter som genereres fra et prosjekt følger vitenskapelige og økologiske standarder²², og vurderingen inkluderer blant annet også prosjektets bidrag til økologisk sammenheng og funksjon i det aktuelle området. Myndighetene stiller også krav om at kontraktene sikrer langsiktig forvaltning av områdene, og at arealene ikke kan omdisponeres til andre formål.

Selv om selve restaureringstiltakene finansieres av utbyggere og private aktører, krever systemet saksbehandling og koordinering mellom føderale, delstatlige og lokale myndigheter. Ordningen innebærer administrativ innsats fra offentlige myndigheter, blant annet knyttet til godkjenning, kvalitetssikring og oppfølging av kompensasjonsprosjekter.

I tillegg til regelverket for våtmarkskompensasjon finnes det også andre føderale og delstatlige lover, som Endangered Species Act og ulike lokale forskrifter. Kravene varierer avhengig av habitatstype og type tiltak. Enkelte regelverk opererer også med terskelverdier, for eksempel at svært små inngrep (for eksempel mindre enn 0,1 acre), eller inngrep i allerede sterkt forringede eller industrialiserte områder, kan være unntatt kompensasjonsplikt. Videre avhenger kravet om våtmarkskompensasjon av om de berørte vannressursene omfattes av definisjonen «jurisdictional waters». Endringer i denne definisjonen kan derfor ha stor betydning for hvilke prosjekter som utløser krav om kompensasjon.

4.5.2 Kompensasjonskrav og markedet for kreditter

Kompensasjonskravet er en sentral drivkraft for etterspørselen etter naturmangfoldskreditter i USA, og danner grunnlaget for et marked for kreditter fra habitatbanker. En habitatbank er et restaurert eller vernet våtmarksområde som er etablert med formål om å produsere omsettelige kompensasjonskreditter. Kredittene frigjøres når banken har oppfylt fastsatte økologiske krav godkjent av myndighetene. Kredittene kjøpes primært av utbygger med kompensasjonsplikt, men kan også kjøpes av virksomheter som frivillig ønsker å kjøpe kreditter, for eksempel som del av egne bærekraftstrategier og mål.

²² De vitenskapelige standardene ble etablert med 2008-reformen, Compensatory Mitigation Rule.

Eierskapet til habitatbanker er i hovedsak privat. Rundt 70 prosent av finansieringen kommer fra kommersielle aktører²³, herunder institusjonelle investorer og selskaper som har spesialisert seg på etablering og drift av habitatbanker. Resten består hovedsakelig av banker etablert av offentlige aktører eller ideelle organisasjoner. Grunneiere kan også etablere habitatbanker, men dette forekommer sjeldnere. Eierne av habitatbankene dekker kostnader knyttet til arealbruk, restaurering, forvaltning og overvåking, og mottar inntekter gjennom salg av kreditter. Når alle kreditter er solgt, overføres områdene ofte til en offentlig etat eller en ideell organisasjon for permanent forvaltning. I enkelte tilfeller etableres det i stedet verneavtaler eller forvaltningsfond som sikrer langsiktig oppfølging, samtidig som eierskapet beholdes. Kostnader til overvåking og oppfølging er normalt innbakt i prisen på kredittene.

Antallet kreditter en bank kan generere, og hvor mange kreditter en utbygger må kjøpe, bestemmes av størrelsen på området som restaureres, vernes eller bygges ut, samt av typen våtmark. Kjøp av kreditter er geografisk avgrenset gjennom bankenes definerte «serviceområder». Utbyggere kan kun kjøpe kreditter fra banker innenfor det relevante serviceområdet, noe som skal sikre en viss nærhet mellom inngrepet og kompensasjonstiltaket. Dette innebærer at markedet er delt inn i flere geografisk avgrensede delmarkeder, med variasjoner i tilbud, etterspørsel og prisnivå. Prisen på kreditter forhandles mellom utbygger og eier av habitatbanken, og påvirkes av markedsforholdene i det enkelte området.

Tilgang på egnede arealer er avgjørende for etablering av habitatbanker. Mange banker etableres på tidligere landbruksarealer som har blitt mindre produktive, og grunneiere får i stor grad dekket alternativkostnadene ved å stille arealer til disposisjon. Eiendomme av habitatbanker kjøper ofte opp arealer som skal restaureres, men kan også leie land eller inngå kontrakter med ulike modeller for inntektsdeling. For å sikre tilgang til land er det ikke uvanlig eiere av habitatbanken stiller økonomiske garantier overfor grunneiere. Det er eierne av bankene som bærer risikoen knyttet til hvor mange kreditter et prosjekt faktisk genererer og til framtidig etterspørsel og prisutvikling. Denne risikoprofilen har bidratt til en konsentrasjon av eierskap i markedet hos større private aktører med kapasitet til å håndtere slik risiko.

Når kompensasjonen ikke kan gjennomføres direkte på utbyggingsstedet, kan kompensasjonskravet i USA oppfylles enten gjennom kjøp av kreditter fra en habitatbank eller ved innbetaling til et fond gjennom et «In-Lieu Fee» (ILF)-program. ILF-programmene forvaltes av offentlige etater eller ideelle organisasjoner, og midlene som betales inn brukes til å finansiere restaureringsprosjekter på et senere tidspunkt. I motsetning til habitatbanker, der kreditter først kan selges når konkrete restaureringstiltak er gjennomført og godkjent, innebærer ILF-ordningen at kompensasjonen skjer før tiltakene er realisert. På grunn av usikkerheten knyttet til gjennomføring av fremtidige prosjekter rangeres ILF-løsninger lavere i det regulatoriske hierarkiet enn kjøp av kreditter fra etablerte habitatbanker. I praksis benyttes ILF særlig i områder med lav utbyggingsaktivitet eller der det ikke finnes tilgjengelige habitatbanker.

4.5.3 Økologisk effekt og begrensninger

Wetland Mitigation Banking er et eksempel på hvordan kompensasjonskrav, kombinert med et regulert marked for naturmangfoldskreditter, kan mobilisere betydelige private investeringer i naturrestaurering og vern. Systemet omfatter i dag nær 5 000 banker og ILF-prosjekter. Ifølge Status and Trends of Wetlands-rapporten fra U.S. Fish and Wildlife Service hadde markedet i 2019 en årlig omsetning på over 3,5 milliarder dollar, med en samlet økonomisk effekt på 9-10 milliarder dollar og

²³ Tallet er hentet fra databasen RIBITS (Regulatory In-lieu fee and Bank Information Tracking System). Dette er en offentlig database driftet av U.S. Army Corps of Engineers som gir oversikt over godkjente og planlagte habitatbanker samt In-Lieu Fee-programmer i USA. Se lenke til databasen [her](#).

mer enn 53 000 tilknyttede arbeidsplasser. Markedet vokste til flere milliarder dollar allerede på 2010-tallet, med etablering av flere hundre banker på nasjonalt nivå (Robertson & Hayden 2008). Størrelsen på habitatbankene varierer fra rundt ti til flere hundre hektar. I Chicago-regionen er bankene for eksempel i snitt 24 hektar og produserer mellom 18-80 kreditter per bank (Tillman & Matthews 2023).

Samtidig viser tilgjengelige data at systemet har begrensninger når det gjelder å sikre full økologisk erstatning for tap av våtmark. Ifølge Status and Trends of Wetlands-rapporten mistet USA om lag 221 000 acre våtmark i perioden 2009-2019. Bruttotapet var på rundt 670 000 acre med biologisk rike våtmarker med naturlig vegetasjon, som skogvåtmark og myrer. Dette ble bare delvis kompensert av en økning på 488 000 acre enklere våtmarker uten naturlig vegetasjon, særlig kunstige ferskvannsdammer. En sentral forklaring er at kompensasjonskravene i stor grad baseres på areal, noe som gjør det økonomisk mer attraktivt å etablere enklere og rimelige våtmarker enn å restaurere økologisk likeverdige økosystemer. Resultatet kan dermed bli mer ensartet natur og tap av biologisk mangfold, selv om det samlede arealet formelt kompenseres.

En ytterligere utfordring knytter seg til langsiktig forvaltning og robusthet mot klimaendringer. Ansvaret for videre forvaltning ligger ofte hos offentlige myndigheter eller ideelle organisasjoner, som ikke har eller setter av nok ressurser til å håndtere fremtidige konsekvenser av klimaendringer. Endringer i nedbørsmønstre, økt flomrisiko, havnivåstigning og brannfare kan true den langsiktige overlevelsen av restaurerte våtmarker. Slike risikoer er i begrenset grad reflektert i dagens prising av kreditter.

Tekstboks 4-2: Prosjekt-case: Great Miami Mitigation Bank

Great Miami Mitigation Bank ligger i Montgomery County i delstaten Ohio og ble etablert i 2010 av forvaltningsorganisasjonen Five Rivers Metroparks (Stantec, n.d.). Banken ble godkjent av U.S. Army Corps of Engineers (Huntington District) og Ohio Interagency Review Team som et kompensasjonsområde for inngrep i våtmarker og vassdrag etter Section 404 i Clean Water Act og tilsvarende delstatsregelverk.

Banken dekker et areal på 359 acre (om lag 145 hektar) og ble utformet for å restaurere 61 acre med våtmarker, 4 920 fot (om lag 1,5 km) med små elvekanaler og over 290 acre med kantsoner og opplandsnatur. Tiltakene omfatter etablering av omkring 50 acre med skog- og krattvåtmark, 10 acre med åpne våtmarker, 75 acre med våtmark- og kantsoner og 220 acre med løvskog og prairievegetasjon. Kreditter genereres på grunnlag av type og omfang av restaurert areal og selges i standardiserte enheter: våtmarkskreditter i enheter på 0,1 acre og elvekreditter i enheter på 5 fot. Bufferkreditter beregnes etter forholdstall (4:1 eller 10:1) avhengig av avstand fra vannforekomster.

Området var tidligere preget av jordbruksdrift med drenerte marker og redusert hydrologi. Restaureringen har reetablert naturlig vannføring ved å fjerne dreneringssystemer og rekonstruere små elvekanaler, slik at det igjen oppstår naturlige våtmarksforhold og sammenhengende habitater. Området er koblet til omkringliggende verneområder og brukes både til kompensasjon og undervisnings- og formidlingsformål.

Finansielt drives banken etter et selv bærende prinsipp der inntektene fra kredittsalg dekker kostnader til restaurering, oppfølging og vedlikehold. Ti prosent av hvert salg settes inn i et fond for langsiktig forvaltning, som finansierer overvåking, bekjempelse av fremmede arter og hydrologisk vedlikehold i all fremtid. Kreditter kan selges til både private utbyggere og offentlige aktører med tillatelsespliktige prosjekter, og transaksjonene registreres i den nasjonale databasen RIBITS (Regulatory In-Lieu Fee and Bank Information Tracking System).

Bankens virkeområde omfatter ni delnedbørfelt i øvre og nedre deler av Great Miami River-bassenget. U.S. Army Corps of Engineers og Ohio Environmental Protection Agency fører tilsyn og godkjenner frigivelse av kreditter etter oppnådde økologiske delmål. Inntil 30 prosent av kredittene kan frigjøres ved prosjektgodkjenning, mens resten frigjøres trinnvis etter 3, 5, 7 og 10 år basert på dokumenterte resultater for hydrologi, vegetasjon og arts mangfold.

Langsiktig forvaltning utføres av Five Rivers Metroparks som del av sitt naturforvaltningsprogram. Overvåkingen omfatter hydrologiske målinger, vegetasjonskartlegging og oppfølging av elvemorfologi i en periode på minst ti år. Eiendommen er sikret gjennom en permanent miljørettslig klausul som garanterer varig beskyttelse.

Great Miami Mitigation Bank illustrerer en kompensasjonsmodell der salg av kreditter finansierer restaurering og forvaltning, mens strenge økologiske standarder og offentlig tilsyn sikrer målet om «no net loss» av våtmarks- og vannressurser i Great Miami River-vassdraget.

Se informasjonssiden for denne banken [her](#).

5 Oppsummerende vurderinger

Dette kapitlet oppsummerer hovedfunnene til rapporten og drøfter hva erfaringene fra andre land kan bety i en norsk kontekst. Gjennomgangen viser for det første at offentlig finansiering trolig vil måtte være en bærebjelke i naturrestaurering, fordi mange gevinster er fellesgoder og vanskelig kan omsettes i markeder. Samtidig viser gjennomgangen at privat kapital kan mobiliseres, forutsatt tydelige rammer som både utløser betalingsvilje og sikrer kvalitet, tilleggseffekt og varighet. For det tredje peker erfaringene på at styring, overvåking og tilgang til arealer ofte er like begrensende som selve finansieringen. I Norge vil derfor spørsmålet ikke bare være «mer penger», men også avhenge av virkemidler i arealforvaltningen.

5.1 Det offentlige er og vil være sentralt i naturrestaureringsfinansiering

Naturrestaurering gir i stor grad gevinster i form av fellesgoder. Slike gevinster tilfaller samfunnet bredt, og kan i begrenset grad omsettes i markeder. Det vil i utgangspunktet ofte være svake private insentiver til å finansiere en del restaureringstiltak uten offentlig virkemiddelbruk. Offentlig finansiering av naturrestaurering spiller derfor en sentral rolle i mange land.

Det er krevende å sammenligne finansieringsnivået på tvers av land. Budsjettposter skiller ofte ikke mellom restaurering og andre naturformål, og definisjoner varierer. Det betyr at en rangering basert på overordnede budsjettdata gir et begrenset bilde av faktisk restaurering.

Vi har ikke vurdert om det underinvesteres i restaurering i Norge sammenlignet med andre land. Dette avhenger ikke bare av hvor mye som brukes, men også av blant annet utbredelse og tilstand i eksisterende natur, hvor mye som er nedbygget og potensialet for å heve naturtilstanden.

Helmi-programmet i Finland illustrerer hvordan offentlig finansiering kan brukes til å skalere opp og koordinere naturrestaurering. Programmet er et statlig initiativ med tydelige mål for restaurering av prioriterte naturtyper fram mot 2030, og kombinerer nasjonal målsetting og prioritering med desentralisert gjennomføring av prosjekter. En sentral styrke ved Helmi er at programmet bidrar til bedre koordinering og mer helhetlig restaurering enn enkeltstående tiltak, samtidig som den offentlige kontrollen over prioriteringer og gjennomføring er høy. Samtidig er oppskaleringen av innsatsen avhengig av politiske prioriteringer og årlige budsjettvedtak.

5.2 Det er hensiktsmessig å realisere privat betalingsvilje

Private midler kan bidra til mer naturrestaurering i Norge. Samtidig viser gjennomgangen vår at offentlig virkemiddelbruk normalt er avgjørende for å utløse privat kapital og for å sikre at investeringene gir økologisk forsvarlige og varige resultater. I flere land utgjør private investeringer en større andel av total naturrestaureringsfinansiering enn i Norge. Felles for disse landene er at myndighetene har etablert rammer som både mobiliserer privat kapital og stiller krav til kvalitet, oppfølging og dokumentasjon av naturgevinster. Erfaringer og studier tyder på at private midler oftest kanaliseres til enklere og mindre risikable prosjekter der det finnes betalingsvilje for kreditter eller konkrete tjenester. Mer omfattende og krevende restaureringsprosjekter er fortsatt i stor grad avhengige av offentlig finansiering.

Ordninger som legger til rette for privat finansiering kan bygge på påvirker-betaler-prinsippet (utvidet fra forurensar-betaler), der aktører som forårsaker naturtap eller naturforringelse bidrar til å finansiere restaurering. Prinsippet er allerede relevant i norsk sammenheng, der myndigheter med hjemmel i konsesjonsvilkår kan pålegge utbyggere til å gjennomføre ulike typer av restaureringsrelaterte tiltak. Samtidig kan det være hensiktsmessig at også andre aktører bidrar, fordi mange gevinster ved restaurering tilfaller samfunnet bredt, inkludert framtidige generasjoner. Betalere kan dermed være både de som påfører naturtap, de som har ansvar for å kompensere for naturinngrep, og aktører som har direkte nytte av bedre naturtilstand eller betalingsvilje for økosystemtjenester (Löfqvist mfl. 2023).

Krav om kompensasjon for naturtap, for eksempel ved utbygging, framheves i litteraturen som en viktig kilde til økt finansiering av naturrestaurering. Ordningene bygger på prinsippet om at den som påfører naturtap også skal finansiere tiltak som kompenserer for tapet. En sentral fordel er at naturtap i større grad internaliseres i utbyggingsbeslutninger, slik at naturhensyn får en tydeligere økonomisk konsekvens. I den forstand kan kompensasjonskrav fungere som en form for naturavgift.

Flere land, blant annet USA, Sveits, Tyskland og England, har ulike varianter av slike ordninger. Erfaringene fra Tyskland og USA, som vi har sett nærmere på i denne rapporten, viser at kompensasjonskrav kan finansiere mange tiltak som øker naturverdier, men at utforming og fleksibilitet varierer. I noen systemer må kompensasjonen gjennomføres nær inngrepet, mens andre åpner for oppfyllelse gjennom tiltak andre steder, enten via kjøp av naturbaserte kreditter eller innbetaling til fond som senere finansierer restaurering. Nærhetskrav kan gjøre det enklere å erstatte riktig økosystem og gi gevinster lokalt, mens mer fleksible ordninger kan redusere kostnader for utbygger og legge til rette for at midler fra flere inngrep samles til større restaureringsprosjekter.

For at kredittmarkeder som brukes til å oppfylle kompensasjonskrav skal fungere etter hensikten, kreves robuste standarder for måling, overvåking og verifikasjon (Wunder mfl. 2025). Restaureringsprosjekter leverer ikke alltid forventede resultater, og selv fondsløsninger kan gi usikkerhet dersom det ikke finnes tilstrekkelig mange egnede prosjekter som kan realiseres i praksis. En særlig utfordring i fleksible og markedsbaserte ordninger er risikoen for at natur som bygges ned ikke erstattes med tilsvarende natur. Ulike naturtyper er ofte ikke fullt ut substituerbare, og kredittsystemer kan gi insentiver til å prioritere enklere og raskt etablerbare økosystemer som gir høy kredittuttelling (Duffus mfl. 2025). I tillegg kommer risiko knyttet til manglende addisjonalitet, altså at kreditter ikke er basert på tiltak som faktisk kommer i tillegg til det som ellers ville skjedd (zu Ermgassen mfl. 2023; Wunder mfl. 2025).

Selv i land med relativt strenge krav og omfattende systemer for oppfølging kan det være krevende å sikre full kompensasjon. Naturverdier er ofte vanskelige å sammenlikne på tvers av steder og naturtyper, det kan ta lang tid før naturgevinster materialiseres, og det kan være krevende å sikre varighet og robusthet over tid (Deutz mfl. 2020; Wunder mfl. 2025; European Forest Institute 2025). Det kan også oppstå systematiske skjevheter i hvilke økosystemer som bygges ned og hvilke som restaureres. Duffus mfl. (2025) viser for eksempel at BNG-ordningen i England i hovedsak har bidratt til restaurering og bevaring av eng og beite (gressmark), og i mindre grad skog og våtmark.

En sentral integritetsutfordring gjelder tidspunktet for når kreditter kan frigis og omsettes. I mange ordninger frigjøres kreditter ved oppstart eller tidlig i prosjektforløpet, eventuelt indirekte gjennom innbetaling til fond. Theis & Poesch (2023) finner at kreditter i US Wetland Mitigation Market i stor grad frigjøres tidlig, samtidig som bankene ofte har lange overvåkingsperioder, typisk 10 til 20 år. Tidlig frigjøring øker likevel risikoen for netto naturtap dersom forventede gevinster ikke realiseres, og taler for restriktiv bruk av forhåndskreditter kombinert med trinnvis frigjøring, klare overvåkingskrav og sanksjoner ved avvik. Samtidig pågår det en faglig diskusjon om kreditter i større grad bør frigis først etter dokumenterte og verifiserte resultater (*ex post*). Resultatbasert utstedelse kan redusere risikoen

for overkreditering, men skaper et finansieringsgap fordi kostnader påløper før inntekter fra kredittsalg blir tilgjengelige. Dette kan håndteres gjennom blandet finansiering eller forhåndsbetaling fra kjøpere. Swinfield mfl. (2024) peker på at svak eller lite etterprøvbar kreditering kan undergrave både faktisk naturgevinst og tillit til markedet. Krav som i større grad binder kompensasjonen til samme eller økologisk nært beslektet natur kan redusere risiko, men må samtidig utformes slik at kompensasjonsmuligheter ikke i praksis senker terskelen for å godkjenne nedbygging som ellers ikke ville blitt tillatt.

I tillegg til kompensasjonsordninger kan det i noen tilfeller være relevant å legge til rette for betaling for økosystemtjenester. Flere næringer i Norge, blant annet landbruk, skogbruk, fiskeri, havbruk, reiseliv og kraftproduksjon, er direkte avhengige av slike naturbidrag (NOU 2024: 2). EU-studier anslår at en betydelig andel av verdiskapingen er sterkt avhengig av økosystemtjenester (Hirschbuehl mfl. 2025). Ved å identifisere tjenester med tydelig nytte for bestemte aktører, kan det være mulig å utvikle prosjekter der privat betalingsvilje bidrar, for eksempel knyttet til vannkvalitet, flomdemping og tilgang til nærturområder.

Blandet finansiering er en modell der offentlig kapital og donasjoner brukes til å mobilisere privat kapital ved å redusere risiko for investorer. En forutsetning er at prosjektene kan gi avkastning, og potensialet kan derfor være begrenset på kort sikt. I eksemplene vi har gjennomgått er salg av karbon- og naturkreditter en sentral inntektskilde. Dersom slike markeder eller andre betalingsordninger utvikles, kan blandet finansiering bidra til å realisere prosjekter med høyere samlet samfunns- og naturgevinst enn rene privatfinansierte prosjekter (Flammer mfl. 2025). Samtidig innebærer modellen risiko for at offentlig finansiering dreies mot prosjekter som allerede er investerbar, og at gevinster privatiseres mens risiko i større grad bæres av det offentlige (Löfqvist mfl. 2023). Dette tilsier at vurderingskriterier, risikodeling og oppfølging må være tydelige, og at offentlig bidrag bør begrunnes i dokumenterbar merverdi utover det markedet ville levert alene.

5.3 Ressursbruken avhenger av en rekke forhold

Europakommisjonen (2022) anslår at naturrestaurering som regel er lønnsomt for samfunnet. Gevinstene er imidlertid ofte fordelt på mange grupper, slik at det er krevende å finansiere. Vi har ikke grunnlag for å anslå hvor stor offentlig ressursbruk som er nødvendig for å utløse mer naturrestaurering i Norge, eller for å vurdere den samlede samfunnsøkonomiske ressursbruken.

Ordninger for privat finansiering innebærer at private aktører i større grad bærer kostnadene ved restaurering enn ved offentlige finansieringsordninger. Det kan inkludere tilgang på arealer, gjennomføring av tiltak og til dels oppfølging av resultater. Kompensasjonskrav har størst potensial for å utløse investeringer, mens frivillige ordninger innebærer typisk lavere kostnader. Ved bruk av blandet finansiering kan private aktører oppnå avkastning, mens offentlig sektor ofte bærer en større del av risikoen. Ved betaling for økosystemtjenester vil de som betaler i stor grad også kunne dra nytte av tiltakene, men hvordan kostnader og gevinster fordeles avhenger av hvordan ordningene er utformet.

Kostnadene ved kompensasjonsordninger og naturbaserte kredittmarkeder avhenger av omfanget av kravene og graden av fleksibilitet. Større fleksibilitet gir normalt lavere kostnader for utbyggere, men kan også øke risikoen for at natur som bygges ned ikke erstattes av tilsvarende natur. Strengere krav til hvilke kreditter som kan benyttes kan redusere denne risikoen, men kan samtidig begrense tilbudet av kreditter og dermed øke kostnadene for utbyggere. Erfaringer viser også at kredittpriser kan variere betydelig mellom regionale markeder. Det kan gi et prissignal som reflekterer presset på arealer og knapphet på egnede prosjekter, men innebærer samtidig kostnadsrisiko for utbyggere sammenliknet med faste satser eller innbetalinger til fond. Offentlige fond kan prioritere prosjekter med høy

samfunnsverdi og legge til rette for mer helhetlige tiltak, men må da i større grad ta ansvar for å identifisere egnede arealer, utvikle prosjekter og gjennomføre restaurering.

Offentlig forvaltning vil ha kostnader knyttet til utvikling og forvaltning av ordningene, herunder utvikling av standarder for vurdering av endringer i naturverdier, samt overvåking og tilsyn med resultatene av gjennomførte prosjekter. Ved kompensasjonskrav kommer i tillegg kostnader til vurdering og godkjenning av kompensasjon og kreditter. I US Wetland Mitigation Market og den tyske kompensasjonsordningen, som vi har sett nærmere på, er mye av oppfølgingen regional og lokal. Kostnadsnivået vil avhenge av utforming og ambisjonsnivå, og erfaringer fra andre land er ikke direkte overførbare til Norge.

5.4 Helhetlig og langsiktig strategi

I tillegg til å være basert på offentlig eller privat finansiering, kan finansieringsordningene være generelle eller avgrenset til spesifikke sektorer eller typer natur. Generelt er det hensiktsmessig med generelle ordninger. Sektorovergrepene kan utløse større betalingsvilje ved å omfatte flere aktører og legge til rette for et bredere spekter av restaureringstiltak enn mer avgrensede ordninger. Det kan også bidra til at det er de prosjektene som gir mest verdi for samfunnet som gjennomføres. Samtidig kan det i enkelte tilfeller være hensiktsmessig med sektor- eller temabaserte ordninger, for eksempel for å håndtere sektorspesifikke barrierer eller mobilisere betalingsvilje knyttet til bestemte økosystemtjenester. Dette kan være relevant der restaurering av vassdrag gir flomdemping med fordeler for bebyggelse og andre verdier nedstrøms, eller der restaurering bidrar til økt fordøyning og rensing av avrenning fra jordbruket og dermed bedre vannkvalitet nedstrøms.

I nordiske områder kan arealer som er aktuelle for naturrestaurering overlappe med områder der samiske interesser, særlig reindrift, er en viktig arealbruk. Hausner mfl. (2020) viser at reindriftsutøvere opplever press fra flere typer arealinngrep og konkurrerende landbruk, blant annet energiutbygging, turisme og rekreasjon, veier og kraftlinjer, og at dette kan gi tap av nøkkelhabitat og redusert sammenheng mellom sesongbeiter. Det kan gjøre planlegging og gjennomføring av restaurering mer krevende der tiltak påvirker beiteforhold eller ferdsel, eller der reindriftas kunnskap og kartgrunnlag ikke brukes aktivt i avveininger. Samtidig peker studien på at tiltak som beskytter og gjenoppretter beiteøkosystemer, og særlig ivaretar konektivitet mellom beiter, kan gi synergier ved å styrke både naturtilstand og reindriftas tilpasningsevne. Dette taler for at restaureringsprosjekter i områder med samiske interesser bør utformes med tidlig involvering og med eksplisitt bruk av lokal kunnskap og kart over beite- og flyttmønstre i prioritering og lokalisering av tiltak.

Ockendon mfl. (2025) drøfter barrierer og muligheter for å skalere opp naturrestaurering i Europa, særlig i lys av EUs naturrestaureringslov. Implementering, involvering av interessenter, lokaløkonomi, finansiering og overvåking vises til som de sentrale aspektene. Fragmenterte styringssystemer, prosjektbaserte og kortsiktige finansieringsmodeller, liten grad av koordinering mellom sektorer og land, samt vansker med å engasjere mangfoldige aktører med ulike interesser trekkes fram som sentrale barrierer. De konkluderer med at skalering av naturrestaurering krever langsiktige og tverrsektorielle strategier, fleksible finansieringsordninger og sterkere kobling mellom forskning, politikk og praksis.

5.5 Krevende å sikre varig virkning

Restaurering vil som regel kreve oppfølging, som skjøtsel, overvåking og kontroll, for å opprettholde effekt over tid. Finansiering av slik oppfølging er en utfordring. Det kan være enklere å realisere engangsfinansiering til gjennomføring av restaurering enn å finansiere varig drift, vedlikehold og

gjentatt overvåking, både gjennom offentlige budsjetter og fra private kilder. Forskningslitteraturen og gjennomgangen av ordningene viser at det er krevende å finansiere overvåking og kvalitetskontroll på en systematisk måte. I Storbritannia krever Biodiversity Net Gain minst 30 års forpliktelse, men finansieringen av langsiktig oppfølging varierer mellom prosjekter, og erfaringer fra pilotordninger viser at oppfølgingen ofte blir svakere over tid. Det amerikanske våtmarksmarkedet stiller krav om overvåking, men det rapporteres om begrenset finansiering til tilsyn og oppfølging av prosjektene. For Helmi-programmet har vi også fått oppgitt at programmet prioriterer å gjennomføre flest mulig tiltak, slik at oppfølging og overvåking får lavere prioritet.

Wunder mfl. (2025) understreker at robuste metoder for oppfølging av kvaliteten på naturbaserte kreditter og tiltak kan øke transaksjonskostnadene. Selv om nye teknologier, som satellittovervåking, kan bidra til mer effektiv oppfølging, er feltbasert overvåking fortsatt ressurskrevende. Ockendon mfl. (2025) løfter fram at kortsiktige og prosjektbaserte finansieringsmodeller, samt manglende standarder for overvåking, svekker både læring og muligheten til å skalere opp naturrestaurering i Europa. Dette viser at utfordringen ikke bare handler om nivået på finansieringen, men om hvordan ordninger utformes: om kostnader til overvåking og kontroll integreres som en del av virkemiddelet, eller om de overlates til senere og mer usikre budsjetter.

Utfordringen er ikke unik for naturrestaurering. Innen klima- og skogtiltak er det etablert omfattende systemer for overvåking av avskoging og skogforringelse, og det utvikles avtaler som forplikter over tid. Erfaringen er at også private aktører har interesse av å dokumentere langsiktige effekter, blant annet for å redusere risikoen for anklager om grønnvasking.

5.6 Arealtilgang som flaskehals for restaurering

I et perfekt marked ville tilgang til arealer vært et begrenset problem. Dersom samlet offentlig og privat betalingsvilje for naturrestaurering overstiger grunneieres avkastning ved alternativ bruk, vil restaurering gjennomføres. I praksis er arealbruk og arealbruksendringer imidlertid relativt strengt regulert, og den romlige dimensjonen kompliserer dette sammenlignet med mer omsettbare goder.

For det første kan det være hensiktsmessig å avvikle eller omprioritere subsidier som bidrar til naturforringelse. Dersom støtteordninger bidrar til å opprettholde arealbruk som gir naturforringelse, øker alternativavkastningen ved å la arealene forbli i dagens bruk, og det kan redusere grunneieres interesse for restaurering.

Reguleringen av areal kan også komplisere arealbruksendringer som naturrestaurering kan innebære. I Norge legger for eksempel arealformålene i plan- og bygningsloven ikke nødvendigvis til rette for å gjøre om bebygde eller forringede naturområder til naturområder med bedret tilstand.

Hvilke arealer som egner seg for naturrestaurering avhenger også av sammenhengen med eksisterende natur og praktiske forhold som antall grunneiere og tilgjengelighet. Vi har fått innspill om at restaurering av større sammenhengende arealer, som ofte innebærer involvering av mange grunneiere, kan være særlig krevende. Enkelte vi har intervjuet peker på at de har takket nei til grunneiere som tilbyr arealer fordi arealene ligger for langt unna eksisterende restaureringstiltak, og dermed er kostnadskrevende å gjennomføre. Det kan også være fordelaktig for flere arter å ha sammenhengende arealer, og dermed redusere negative konsekvenser av fragmentering og barriereeffekter. En mulig tilnærming er en ordning med agglomerasjonsbonus, der grunneiere får høyere betaling dersom flere tilgrensende eiendommer deltar i samme restaureringsprosjekt og dermed bidrar til større sammenhengende arealer (Drechsler og Sturm 2025). Til sammen betyr den romlige dimensjonen at en rekke kriterier må være oppfylt for at arealer skal være egnet for naturrestaurering.

Referanseliste

- Arlidge, W. N. S., Bull, J. W., Addison, P. F. E., Burgass, M. J., Gianuca, D., Gorham, T. M., Jacob, C., Shumway, N., Sinclair, S. P., Watson, J. E. M., Wilcox, C., & Milner-Gulland, E. J. (2018). A global mitigation hierarchy for nature conservation. *BioScience*, 68(5), 336-347.
- Aubert, G., McDonald, H., & Scholl, L. (2023). Nature Restoration Law and funding. Institute for European Environmental Policy & Ecologic Institute. https://ieep.eu/wp-content/uploads/2023/01/4_Nature-Restoration-Law-and-Funding.pdf.
- Bureau of Land Management. (n.d.). Abandoned Mine Lands Environmental Cleanup Program. Hentet 21.11.2025.
- CDFW. (2024). Conservation and Mitigation Banking Guidelines. California Department of Fish and Wildlife.
- CPIC. (2022). Investment blueprint: The forest resilience bond. https://www.cpicfinance.com/wp-content/uploads/2021/11/CPIC-Blueprint_Forest-Resilience-Bond.pdf.
- Danmarks regering. (2024). Regeringen og parterne i grøn trepart indgår historisk aftale om et grønt Danmark. <https://regeringen.dk/nyheder/2024/regeringen-og-parterne-i-groen-trepart-indgaar-historisk-aftale-om-et-groent-danmark/>.
- Darbi, M., & Tausch, C. (2010). Loss-gain calculations in German Impact Mitigation Regulation. *Forest Trends*.
- Department for Environment, Food & Rural Affairs. (2024). Understanding biodiversity net gain. UK Government. <https://www.gov.uk/guidance/understanding-biodiversity-net-gain>.
- Deutz, A., Heal, G., Niu, R., Swanson, E., Townshend, T., Li, Z., Delmar, A., Meghji, A., Sethi, S., & Puente, J. (2020). Financing nature: Closing the global biodiversity financing gap. Paulson Institute.
- Dietzel, A., & Maes, J. (2015). Costs of restoration measures in the EU based on an assessment of LIFE projects (JRC Technical Report EUR 27494 EN). Europakommisjonen, Joint Research Centre.
- Drechsler, M., & Sturm, A. (2025). Model-based analysis of the agglomeration bonus for the conservation of twelve meadow bird species in an agricultural landscape. *Ecological Economics*, 236, 108663.
- Duffus, N. E., zu Ermgassen, S. O. S. E., Grenyer, R., & Lewis, O. T. (2025). Early outcomes of England's new biodiversity offset market.
- EIB & Europakommisjonen. (2023). Investing in nature-based solutions: State-of-play and way forward for public and private financial measures in Europe. European Investment Bank.
- Europakommisjonen. (2022). Commission staff working document – Impact assessment: Annexes. Accompanying the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on nature restoration (SWD(2022) 167 final).
- Europakommisjonen. (2025a). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Roadmap towards Nature Credits (COM(2025) 374 final). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52025DC0374>.
- Europakommisjonen. (2025b). Questions and answers on the Nature Credits Roadmap (QANDA/25/1680). https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/qanda_25_1680/QANDA_25_1680_EN.pdf
- European Forest Institute. (2025). Biodiversity credits: How to ensure their integrity and impact? https://efi.int/sites/default/files/files/publication-bank/2025/EFI_PB_13_2025.pdf.
- Eurostat. (2017). Environmental protection expenditure accounts: Handbook (2017 edition).
- Eurostat. (2025). Environmental protection transfers by environmental protection activity and institutional sector (dataset code env_ac_eprtf1). European Union.

- Federal Ministry for Climate Action, Environment, Energy, Mobility, Innovation and Technology. (2021). Livable rivers: 15 years of subsidising river restoration in Austria. Austrian Federal Government. <https://www.bmluk.gv.at/dam/jcr:a22587ea-e8dc-461a-82eb-5512e93688f1/Livable%20Rivers%20%E2%80%93%2015%20years%20of%20subsidising%20river%20restoration%20in%20Austria.pdf>.
- Fenichel, E. P., & Dean, M. F. (2024). Blended academic insights for biodiversity and conservation finance. *Ecological Economics*, 223, 108258.
- Finance Earth. (2025). UK Nature relaunch: Press release. Finance Earth.
- Flammer, C., Giroux, L., & Heal, G. (2025). Biodiversity finance. *Journal of Financial Economics*. https://www.columbia.edu/~cf2870/PDFs/Biodiversity-Finance_FlammerGirouxHeal_JFE2025.pdf.
- Flammer, C., Giroux, T., & Heal, G. (2024). Biodiversity finance (NBER Working Paper No. 31022, revised). National Bureau of Economic Research.
- Forsvarsbygg. (2020). Miljørapport: Vedlegg til årsrapport 2020. <https://www.forsvarsbygg.no>.
- GIBOP. (2019). World View – A Snapshot of National Biodiversity Offset Policies. Global Inventory of Biodiversity Offset Policies (GIBOP). <https://portals.iucn.org/offsetpolicy/>.
- Grolleau, G., & McCann, L. M. J. (2012). Designing watershed programs to pay farmers for water quality services: Case studies of Munich and New York City. *Ecological Economics*, 76, 87-94.
- Hagen, D., Erikstad, L., Simensen, T., & Myklebost, H. E. (2024). Miljøprosjekt Svea og Lunckefjell. Restaurering av natur og landskap: planlegging, gjennomføring og overvåking. NINA Rapport nr. 2429.
- Hausner, V. H., Engen, S., Brattland, C., & Fauchald, P. (2020). Sámi knowledge and ecosystem-based adaptation strategies in the Arctic. *Journal of Applied Ecology*.
- Havs- och vattenmyndigheten. (2024). I höst startar ett av Europas största vattenvårdsprojekt. Havs- och vattenmyndigheten. <https://www.havochvatten.se/arkiv/aktuellt/2024-05-30-i-host-startar-ett-av-europas-storsta-vattenvardsprojekt.html>.
- Helmi Habitat Programme. (2023). Helmi habitats programme: Restoring Finland's biodiversity. Ministry of the Environment (Finland). <https://ym.fi/documents/1410903/33891758/Esite-english-001-web.pdf/c9f96b5a-9421-ed1d-a745-7c5eddo10066/Esite-english-001-web.pdf?t=1658746658640>.
- Hirschbuehl, D., Petracco, M., Neuville, A., & Sanchez Arjona, I. (2025). The EU economy's dependency on nature (P. Vasilakopoulos, red.). European Commission, Joint Research Centre. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC140003>.
- Improve Aquatic LIFE. (2025). Europe's largest water conservation project launched. <https://improveaquaticlife.se/en/2025/02/24/europes-largest-water-conservation-project-launched/>.
- Kedward, K., zu Ermgassen, S. O. S. E., Ryan-Collins, J., & Wunder, S. (2023). Heavy reliance on private finance alone will not deliver conservation goals. *Nature Ecology & Evolution*, 7(9), 1339-1342.
- Löfqvist, S., Garrett, R. D., & Ghazoul, J. (2023). Incentives and barriers to private finance for forest and landscape restoration. *Nature Ecology & Evolution*, 7, 707-715.
- Meld. St. 35 (2023-2024). (2024). Bærekraftig bruk og bevaring av natur: Norsk handlingsplan for naturmangfold. Klima- og miljødepartementet.
- Menon. (2020). Kartlegging av støtteordninger med negative konsekvenser for naturmangfold. Menon-publikasjon 3/2020.
- Menon. (2024). Subsidier som er skadelige for naturmangfold. Menon-publikasjon 113/2024.
- Metsähallitus. (2025). Salamajärven kansallispuiston Koirajoella toteutetaan virtavesikunnostuksia syyskuussa. Hentet 04.12.2025 fra <https://www.metsa.fi/tiedotteet/salamajarven-kansallispuiston-koirajoella-toteutetaan-virtavesikunnostuksia-syyskuussa/>.

- Miljødirektoratet. (2022). Nytte og kostnader ved kalking av laksevassdrag. Miljødirektoratet-rapport nr. M-2241.
- Ministry of the Environment in Finland. (n.d.). Helmi habitats programme. <https://s3.amazonaws.com/cbdocumentspublic-imagebucket-15w2zyxk3prl8/bofoe82fd30291f8875746542eac724c>.
- NOU (2024: 2). I samspill med naturen Naturrisiko for næringer, sektorer og samfunn i Norge. Oslo: Klima- og miljødepartementet.
- Ockendon, N., Shaw, T., Bautista, S., Bhattacharjee, A., Cortina-Segarra, J., Iordache, V., López, V.O., Thomas, D., Satyal, P., Van doninck, J. and Birk, S. (2025). Overcoming barriers and leveraging opportunities to scale up landscape-scale restoration in Europe. *Restoration Ecology*, 33, e70075.
- Orphan Well Association. (2024). About Us. <https://www.orphanwell.ca/about-us>.
- Robertson, M., & Hayden, N. (2008). Evaluation of a market in wetland credits: Entrepreneurial wetland banking in Chicago. *Conservation Biology*, 22(3), 636-646.
- Swinfield, T., Shrikanth, S., Bull, J. W., Madhavapeddy, A., & zu Ermgassen, S. O. S. E. (2024). Nature-based credit markets at a crossroads. *Nature Sustainability*, 7, 1217-1220.
- Sysselmesteren på Svalbard. (2023). Norges største naturrestaurering ferdigstilt. <https://www.sysselmesteren.no/nyheter/2023/09/norges-storste-naturrestaurering-ferdigstilt/>.
- Theis, S., & Poesch, M. (2023). Mitigation bank applications for freshwater systems: Control mechanisms, project complexity, and caveats. *PLOS ONE*, 18(11), e0292702.
- Tillman, S. C., & Matthews, J. W. (2023). Evaluating the ability of wetland mitigation banks to replace plant species lost from destroyed wetlands. *Journal of Applied Ecology*, 60(6), 990-998.
- Tucker, G. M., Dickie, I., McNeil, D., Rayment, M., ten Brink, P., & Underwood, E. (2016). Supporting the elaboration of the impact assessment for a future EU initiative on no net loss of biodiversity and ecosystem services. Institute for European Environmental Policy.
- Tucker, G. (2022). Biodiversity offsetting in Germany. Brussel: Institute for European Environmental Policy.
- UK Department for Environment, Food and Rural Affairs. (2024). UK Biodiversity Indicators 2024: Expenditure on UK and international biodiversity. JNCC Resource Hub.
- UK Government. (2024). CIRD60015 – Land Remediation Relief: Introduction. HMRC Corporate Intangibles Research and Development Manual.
- UK Government. (n.d.). Statutory biodiversity credits. <https://www.gov.uk/guidance/statutory-biodiversity-credits#phased-development>.
- UNEP. (2023). State of Finance for Nature 2023: The big nature turnaround – repurposing 7 trillion dollars to combat nature loss.
- UNEP (2024). Growing the green: How and why restoration finance needs to quadruple by 2030. Nairobi: United Nations Environment Programme (UNEP). <https://www.unep.org/resources/report/growing-green>.
- US Army Corps of Engineers, & US Environmental Protection Agency. (1990, 2008). Memorandum of Agreement under the Clean Water Act, Section 404.
- U.S. Fish and Wildlife Service. (n.d.). Status and trends of wetlands. ArcGIS StoryMaps. <https://storymaps.arcgis.com/stories/631d1f377d954be29d2dd74cd1f49a7e>.
- Vattenkraftens Miljöfond. (2024). Årsredovisning 2024: Vattenkraftens Miljöfond Sverige AB.
- Waterford, L., FitzSimons, V., Back, O., Gorrington, A., & Hutchinson, J. (2024). State of voluntary biodiversity credit markets: Current supply & demand dynamics. Pollination Foundation.
- Wauchope, H. S., zu Ermgassen, S. O. S. E., Jones, J. P. G., Carter, H., Schulte to Bühne, H., & Milner-Gulland, E. J. (2024). What is a unit of nature? Measurement challenges in the emerging

- biodiversity credit market. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 291(2036), 20242353.
- Wende, W., Herberg, A., & Herzberg, A. (2005). Mitigation banking and compensation pools: Improving the effectiveness of impact mitigation regulation in project planning procedures. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 23(2), 101-111.
- Wunder, S., Fraccaroli, C., Bull, J. W., Dutta, T., Eyres, A., Evans, M. C., Thorsen, B. J., Jones, J. P. G., Maron, M., Muys, B., Pacheco, A., Olesen, A. S., Swinfield, T., Tegegne, Y. T., White, T. B., Zhang, H., & zu Ermgassen, S. O. S. E. (2025). Biodiversity credits: An overview of the current state, future opportunities, and potential pitfalls. *Business Strategy and the Environment*. Advance online publication, 34(7), 8470-8499.
- zu Ermgassen, S. O. S. E., Bull, J. W., & Groom, B. (2021). UK biodiversity: Close gap between reality and rhetoric. *Nature*, 595, 172-172.
- zu Ermgassen, S. O. S. E., Devenish, K., Simmons, B. A., Gordon, A., Jones, J. P. G., Maron, M., Schulte to Bühne, H., Sharma, R., Sonter, L. J., Strange, N., Ward, M., & Bull, J. W. (2023). Evaluating the impact of biodiversity offsetting on native vegetation. *Global Change Biology*, 29(15), 4397-4411.
- zu Ermgassen, S. O. S. E., Hawkins, I., Lundhede, T., Liu, Q., Thorsen, B. J., & Bull, J. W. (2025). The current state, opportunities and challenges for upscaling private investment in biodiversity in Europe. *Nature Ecology & Evolution*, 9, 515-524.
- zu Ermgassen, S. O. S. E., & Löfqvist, S. (2024). Financing ecosystem restoration. *Current Biology*, 34(9), R412-R417.

Vedlegg 1: Nærmere om metode

Metoden for dette arbeidet er en kombinasjon av litteraturstudier, dokumentgjennomganger og intervjuer. Vi har gjennomført systematiske søk for å kartlegge hvordan finansiering av naturrestaurering organiseres i ulike land, med særlig vekt på ordninger som inkluderer kompensasjon med og uten bruk av kreditter, helstatlige finansieringsmodeller og ordninger med både offentlig og privat kapital.

I dialog med Miljødirektoratet identifiserte vi fire finansieringsordninger som analyseres mer i dybden i kapittel 4. For disse gjennomførte vi semistrukturerte intervjuer med relevante aktører; myndighetsspersoner for de statlige ordningene i Finland og Tyskland, en forsker med spesialisert kunnskap om kredittmarkedet i USA, samt direktøren for Finance Earth som forvalter UK Nature Impact Fund. Intervjuene ble brukt til å innhente utfyllende informasjon om ordningenes utforming, og erfaringer og vurderinger som ikke fremgår av skriftlig, tilgjengelige kilder. Intervjuguiden var tilpasset hver ordning, men bygget på et sett felles spørsmål for å sikre sammenlignbarhet. Det semistrukturerte formatet gir fleksibilitet til å legge vekt på intervjuobjektene egne vurderinger og erfaringer.

I tillegg til intervjuer rundt de fire ordningene fra kapittel 4 intervjuet vi en forsker med innsikt i det tyske kredittmarkedet, samt ledere for Rewilding Sweden og Forest Carbon for å utforske to konkrete restaureringsprosjekter, med særlig vekt på hvordan prosjektene ble initiert av prosjekter og tilgang til arealer. Av hensyn til personvern gjengis ikke sitater fra intervjuene. Informantene har fått mulighet til å kvalitetssikre innholdet i rapporten. Tabell 6-1 gir en liste over alle intervjuobjektene vi intervjuet for innsikt til rapporten.

Tabell V1.1 **Liste over intervjuobjekter**

Navn	Institusjon/organisasjon	Land
Tobias Schultz	Swiss Federal Research Institute for Forest, Snow, and Landscape (WSL); Institute for Political Science, University of Zurich (IPZ)	Tyskland/Sveits
Maaret Väänänen	Ministry of the Environment, Department of Aquatic and Natural Environment, Nature Conservation and Recreational Use of Nature	Finland
Ulrike Pröbstl-Haider	Institute of Landscape development, Recreation and Conservation planning BOKU - University	Tyskland/Østerrike
Richard Fitton	Finance Earth/UK Nature Impact Fund	Storbritannia/England
Sebastian Theis	PhD, post-doctoral fellow University of Toronto	USA/Canada
Henrik Persson	Rewilding Sweden	Sverige
George Hepburne Scott	Forest Carbon	Storbritannia/Skottland

Kartleggingen av ordningene er videre supplert og kvalitetssikret gjennom løpende sparring med ekspertressurser i prosjektteamet. Ekspertene har bidratt med ytterligere litteratur og faglige innspill. Det er gjennomført workshops og møter med ekspertgruppen for å sikre at analysene bygger på oppdatert kunnskapsgrunnlag.

Tabell V1.2 **Liste over ekspertressurser**

Navn	Institusjon/organisasjon
Sara Löfqvist	ETH Zurich/ University of Oxford
Ben Groom	University of Exeter
Marianne Zandersen	Aarhus Universitet
Ståle Navrud	Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Vedlegg 2: Nøkkelinformasjon om ulike finansieringsordningene

Tabellen under oppsummerer nøkkelinformasjon om de ulike finansieringsordningene og mekanismene beskrevet i rapporten.

Tabell V2.1 Nøkkelinformasjon om ulike finansieringsordninger beskrevet i rapporten

Land	Organisering	Størrelse og varighet	Finansierings kilde	Type ordning	Sektor/type natur
Finland	Miljødepartementet og Landbruks- og skogdepartementet	Fram til 2030 (mål om blant annet å restaurere 593 km ² myr)	Årlig over statsbudsjettet? /egen innsats	Tilskudd/alle typer natur, men spisses for å maksimere virkning	Helhetlig tilnærming med prioritering av områder.
Sverige	Den lokale naturvårdssatsningen (LONA)	Programmet har eksistert siden 2004. Et eksempel på prosjekt er «Improve Aquatic Life», med en varighet på 7 år og en ramme på 400 mill SEK.	EU-midler (60%), statlige midler (23%) og andre partnere	En tilskuddsordning med krav om medfinansiering.	En tilskuddsordning som kombinerer statlige midler med midler fra kommuner og organisasjoner.
Tyskland					Eingriffsregelung mobiliserer privat finansiering. Økokonto bidrar til finansiering av større prosjekter.
Storbritannia	Biodiversity Net Gain (BNG): lovpålagt at hver utbygging skal føre til en 10% økning i biologisk mangfold	BNG ble gjort obligatorisk i 2024, og hvert prosjekt skal vare i minst 30 år	Private utbyggere må betale for restaurering/bevaring enten ved å restaurere selv eller kjøpe credits	Offentlig regulering	Mobiliserer privat kapital gjennom et offset-marked. Mer ambisiøst enn andre offsets markeder.
	UK Nature Impact Fund: Etablert av stiftelsen Finance Earth	Offentlig first-loss innskudd på 30 mill pund.	Blended finance. Fondet starter med et offentlig innskudd for å redusere risiko i investeringene, slik at privat kapital kan mobiliseres.	Et fond som skal investere i naturrestaurering og gi avkastning ved salg av kreditter: karbonkreditter og biodiversity-kreditter	Mobiliserer privat kapital gjennom salg av sertifiserte kreditter. Offentlig kapital brukes for å redusere risiko og tiltrekke private aktører.
	UK Nature Restoration Fund: opprettet gjennom «Planning and Infrastructure Bill» og er en del av UK sin EDP	Opprettet I 2025	Finansieres gjennom en avgift som påløper utbyggere	Ordningen skal restaurere større og mer strategiske areal (på tvers av kommunegrenser), istedenfor at utbyggere gjør små og fragmenterte restaureringstiltak	Avgift som samles og brukes til å restaurere større, sammenhengende areal.
	Land Remediation Relief (LRR): Skattefradrag I Corporation Tax	Innført I 2001 (blir evaluert/revidert nå i 2025).	Reduksjon i skatteinntekter for å incentivere til opprydning og restaurering finansiert av	Insentivordning gjennom skattelettelse.	

			selskaper/utbygg er.		
Skottland	Scotland Peatland restoration initiativ	Offentlig innsats på 250 pund med mål om å restaurere 250 000 hektar innen 2030.	Offentlig finansiert.	En tilskuddsordning for peatlands-restaurering. Restaureringen blir gjort av private aktører, grunneiere, frivillige organisasjoner.	Eksempel på tilskuddsordning. Eksempel på hvordan offentlig finansiering kan akselerere restaurering.
USA	Ecosystem Restoration and Resilience Framework/ The America the Beautiful Challenge	Nesten 1 milliard USD skal finansiere restaureringsprosjekter fra 2022-2026	Offentlig finansiert med noe filantropiske midler gjennom NFWF	En tilskuddsordning for økosystem-restaurering som kan bevilges til delstater, stammer og frivillige organisasjoner.	Eksempel på tilskuddsordning.
	US Wetland Mitigation Market: offset marked for restaurering av myr	Etablert gjennom "Clean Water Act" på 70-tallet. Årlig investering på omtrent 2,7 milliarder USD direkte i kompensasjonsprosjekter.	Privat finansiert gjennom salg av kreditter.	Offsetting marked for våtmark. Regulert av myndighetene via kreditter, med en database, RIBITS, for å organisere og tracke kredittflyt.	Langvarig restaureringsordning med mye datagrunnlag. Hovedsakelig myr.
	NatureVest	Portefølje på 3,5 milliarder i 2024	Privat kapital dekker restaureringskostnader, og blir tilbakebetalt med renter fra de som tjener på restaureringen.	Plattform som utvikler finansielle instrumenter (obligasjoner, fond, pay-for-success-modeller) for å gjøre restaurering lønnsomt.	Mobilisering av privat kapital gjennom etterbetaling med renter av investeringen. Gjelder også restaurering i andre land, ikke bare innad i USA.
Canada	Nature-Smart Climate Solutions Fund, administrert av ECCC.	Tiårig program (2021-2031) med en ramme på 1,4 mrd CAD.	Offentlig finansiert.	En tilskuddsordning som fordeler midler til ulike restaureringsprosjekter.	Eksempel på tilskuddsordning, hvor ufolkledet prosjekter er inkludert.
	Indegenous-led Natural Climate Solutions: en del av overnevnte prosjekt hvor First Nations, Inuit og Metis org. kan søke på.				

Menon
Economics

Menon Economics

Sørkedalsveien 10 B, 0369 Oslo

+47 909 90 102

post@menon.no

menon.no